

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΤΜΗΜΑ :ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΦΟΙΤΗΤΗΣ : ΚΟΚΚΟΡΕΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ
Α.Μ.: 1203Μ009
ΑΘΗΝΑ 17-10-2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	4 – 12

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 Διεθνές οικονομικό και πολιτικό σύστημα	13 - 14
1.2 Σχέση διεθνούς οικονομικού συστήματος και ρεαλιστική θεωρία.....	14-22

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 Μερκαντισμός και Φιλελευθερισμός.....	23-26
2.2 Η φιλελεύθερη σύνθεση και το Νεομερκαντιστικό δόγμα.....	27-32
2.3 Σχέση Ρεαλισμού Μερκαντισμού.....	32-39

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

3.1 Αλληλεξάρτηση.....	40-54
3.2 Το Νέο Οικονομικό Δίλημά Ασφάλειας.....	54-66

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

4.1 ΕΣΣΔ.....	67-68
----------------------	--------------

4.1.1 ΕΣΣΔ εσωτερικές αδυναμίες.....	68-74
4.1.2 ΕΣΣΔ και εξάρτηση.....	75-80
4.2 Πολιτική των ΗΠΑ.....	81
4.2.1 Οικονομική πολιτική συμμαχίες και έλεγχοι.....	81-89
4.2.2 Οικονομική πολιτική και ασφάλεια: εσωτερικές εξελίξεις και διεργασίες.....	89-98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

5.1 Βορειοανατολική Ασία.....	99-100
5.2 Οικονομία και στρατηγικά διλήμματα ασφάλειας στη Βορειοανατολική Ασία.....	100- 103
5.3 Αλληλεξάρτηση και Κίνα.....	103-107
5.4 Κίνα και το Νέο οικονομικό δίλημμα ασφάλειας.....	107-113

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	114-117
---------------	---------

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	118-123
-------------------	---------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

"Η αντιπαράθεση μεταξύ μίας απομονωμένης χώρας
απέναντι στις δυνάμεις που αντιπροσωπεύουν
την παγκόσμια οικονομία , μπορεί να χαρακτηριστεί
μονάχα ως μάταιη. "

Wilhelm Ropke, 1942

Η σύνδεση των ζητημάτων της οικονομίας και των ζητημάτων της ασφάλειας είναι ένα γεγονός αναμφισβήτητο , που το συναντάμε σε όλη τη διάρκεια της ιστορικής πορείας των οργανωμένων πολιτικών οντοτήτων. Από τον Θουκυδίδη και τον Αριστοτέλη έως τον E.H.Carr και τον Robert Gilpin και από τον Adam Smith και τον Friedrich List έως τον John Meynard Keynes και τον Paul Krugman, η σχέση αυτών των δύο ζητημάτων απασχόλησε και προβληματίσε όλους τους μεγάλους θεωρητικούς είτε ασχολούνταν με τα οικονομικά είτε ασχολούνταν με τα ζητήματα της διεθνούς πολιτικής. Παρόλα αυτά ο ρεαλισμός ,το κυρίαρχο υπόδειγμα των διεθνών σχέσεων μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υποβίβασε και περιόρισε την σημασία των οικονομικών όσον αφορά τη σχέση τους με την ασφάλεια. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό ότι το σύγχρονο ρεαλιστικό υπόδειγμα των διεθνών σχέσεων θεμελιώθηκε χρονικά σε μία ιδιαίτερη οικονομικοπολιτική συγκυρία, που συνέπιπτε με τον τερματισμό του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την εκκίνηση του Ψυχρού Πολέμου, και όπως ήταν αναμενόμενο η θεμελίωση του υποδείγματος επηρεάστηκε από την φύση της διπολικής αντιπαράθεσης.

Οι διαφορές στο διεθνές περιβάλλον, πριν και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι τεράστιες. Πριν τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, το διεθνές σύστημα ήταν πολυπολικό. Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, ήταν αλληλοσυνδεόμενες και πολύπλοκα δομημένες. Οι συμμαχικές δεσμεύσεις ήταν σχετικά ευέλικτες, εξαιτίας της πεποίθησης των πολιτικών ελίτ ότι οι άκαμπτοι συμμαχικοί δεσμοί συνέβαλαν στο

ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Οι Μεγάλες Δυνάμεις ήταν αλληλεξαρτώμενες μεταξύ τους με σημαντικούς εμπορικούς και χρηματοοικονομικούς δεσμούς. Η αμοιβαία τρωτότητα τους, έγινε εμφανής στις αρχές της δεκαετίας του 30΄, καθώς η οικονομική ύφεση προκάλεσε τεράστιες ζημιές στις οικονομίες τόσο των βιομηχανικών χωρών όσο και στην περιφέρεια. Ο πόλεμος αποτελούσε ένα σύνηθες εργαλείο πολιτικής της διπλωματίας, και οι Μεγάλες Δυνάμεις εισέρχονταν συχνά σε συμβατικούς πολέμους, ακόμα και όταν αυτοί κλιμακώνονταν σε παρατεταμένες εξαντλητικές συγκρούσεις.¹

Σε αυτή τη ρύθμιση, χωρίς την παρουσία μίας απόλυτης ηγεμονικής δύναμης και χωρίς ξεκάθαρες συμμαχίες, οι Μεγάλες Δυνάμεις κατέφευγαν σε οποιαδήποτε μέσα θεωρούσαν πως μπορούσαν να τους εξασφαλίσουν ένα συγκριτικό πλεονέκτημα. Η χρήση των οικονομικών εργαλείων και της οικονομικής πολιτικής εν γένει για την προώθηση της ασφάλειας αποτελούσε και αυτή μια συγκεκριμένη πρακτική, καθώς τα ισχυρά κράτη προσπαθούσαν να εκμεταλλευτούν τις ασυμμετρίες στις οικονομικές και στρατηγικές τους θέσεις τόσο μεταξύ τους όσο και με τις μικρότερες δυνάμεις. Το κλασικό παράδειγμα αποτελεί η εμπορική πολιτική της ναζιστικής Γερμανίας κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 30΄ που είχε ως σκοπό να εξασφαλίσει πηγές πρώτων υλών από τα αδύναμα Ανατολικοευρωπαϊκά κράτη και την δημιουργία σχέσεων εξάρτησης με τα κράτη αυτά. Η Βρετανία χρησιμοποίησε τις εμπορικές διακρίσεις με σκοπό την μετατόπιση των Η.Π.Α. από την πολιτική της ουδετερότητας και για να εξασφαλίσει τους ισχυρούς δεσμούς με τις χώρες της Κοινοπολιτείας, οι οποίες θα μπορούσαν να της προσφέρουνε προσόδους, κρίσιμες πρώτες ύλες και τρόφιμα σε περίπτωση πολέμου.

Στην Ασία κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 30΄, οι Η.Π.Α. και η Μεγάλη Βρετανία προχώρησαν σε αγορές αργύρου και σε άλλα νομισματικά τεχνάσματα με σκοπό την προστασία και την στήριξη του κινέζικου νομίσματος για να επιβραδύνουν την Ιαπωνική προσπάθεια κατάκτησης της Κίνας. Η Ιαπωνία από την πλευρά της προσπαθούσε να υπονομεύσει το κινέζικο νόμισμα και ενθάρρυνε την διάσπαση της Κίνας σε αυτόνομες περιοχές που μπορούσαν να υποταχθούν πιο εύκολα. Οι Η.Π.Α. αργότερα μέσα στη δεκαετία ανταπάντησαν οικονομικά στην Ιαπωνία, καταφεύγοντας

¹ Michael Mastanduno, "Economics and Security in Statecraft and Scholarship," International Organization Vol 52 No4, Autumn 1998, ΣΕΛ829-830

σε οικονομικές κυρώσεις ούτως ώστε να εκμεταλλευτούν την Ιαπωνική εξάρτηση σε εισαγόμενες πρώτες ύλες και να εξασθενήσουν την πολεμική ικανότητα της Ιαπωνίας και να επηρεάσουν την πολιτική συμπεριφορά της στην Νοτιοανατολική Ασία.

Μια ισχυρή οικονομική βάση ήταν κρίσιμη, τόσο για την στρατιωτική ισχύ αλλά και για την πολιτική επιρροή. Σε καιρούς ειρήνης, οι Μεγάλες Δυνάμεις προσπαθούσαν να μετατρέψουν τον εθνικό τους πλούτο σε ισχύ, προκειμένου να διευρύνουν την ασφάλειά τους και να προωθήσουν τη σχετική τους θέση μέσα στο διεθνές σύστημα. Εν καιρώ πολέμου, το μέγεθος και η ποιοτική διάρθρωση της εθνικής οικονομίας ήταν ένας σημαντικός παράγοντας για την ικανότητα του κράτους του να διεξάγει πόλεμο. Κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, οι κύριοι αντιμαχόμενοι διέθεταν ως και το 50% του Α.Ε.Π. τους στην πολεμική προσπάθεια. Στους ολοκληρωτικούς πολέμους του 20^{ου} αιώνα, οι οικονομίες των εμπόλεμων Δυνάμεων αποτελούσαν έναν ελκυστικό στόχο για εμπάργκο και αποκλεισμούς, και ο οικονομικός πόλεμος αναδύθηκε σαν ένα σημαντικό εργαλείο πολιτικής των κρατών.

Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον όπου η οικονομική ισχύς και οι οικονομικές σχέσεις ήταν κεντρικό σημείο στην διεξαγωγή των πολιτικών σχέσεων μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, πολλοί ήταν αυτοί που προσπάθησαν να διαγνώσουν τις σχέσεις μεταξύ οικονομικών και εθνικής ασφάλειας. Από πλευράς οικονομολόγων ο J.B. Conliffe και ο John Maynard Keynes, επιχείρησαν να δημιουργήσουν ένα οικονομικό μοντέλο για τις σχέσεις οικονομικής αλληλεξάρτησης, οικονομικού εθνικισμού και τις διεθνείς πολιτικές εντάσεις σε μια προσπάθεια να προωθήσουν την ειρήνη. Στο κλασικό έργο «Η Εικοσαετής Κρίση» ο E.H. Carr επισήμανε ότι η ψευδαίσθηση του 19^{ου} αιώνα για το διαχωρισμό μεταξύ πολιτικής και οικονομίας έχει πάψει πλέον να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, και προχώρησε λέγοντας ότι η «η ισχύς είναι μία και αδιαίρετη» και ότι «τα στρατιωτικά και οικονομικά όπλα είναι απλώς διαφορετικά εργαλεία της ισχύος για την επίτευξη των ίδιων σκοπών»².

Μέχρι την δεκαετία του 1950 το διεθνές περιβάλλον και οι διεθνείς σχέσεις είχαν αλλάξει δραματικά, και ένα νέο διεθνές σύστημα είχε παγιωθεί. Οι Μεγάλες Δυνάμεις του συστήματος τώρα ήταν υπερδυνάμεις, δεν είχαν ομοιότητες με τις παραδοσιακές

² E.H. Carr , Η εικοσαετής κρίση 1919-1939 Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα 2000,σελ.163,179

Μεγάλες Δυνάμεις και δεν διεξήγαγαν τις διπλωματικές τους σχέσεις όπως οι Μεγάλες Δυνάμεις στο παρελθόν. Αντί να είναι οικονομικά αλληλεξαρτώμενες, οι Η.Π.Α. και η Ε.Σ.Σ.Δ., ήταν μεγάλες, σχετικά αυτάρκειες, και οικονομικά ανεξάρτητες μεταξύ τους. Επιπλέον υπήρξαν σημαντικές αλλαγές στην διεξαγωγή του πολέμου: Οι δυο Υπερδυνάμεις ήταν πυρηνικές δυνάμεις και δεν αντιμετώπιζαν ευθέως η μία την άλλη, πόσο μάλλον να διεξάγουν μεγάλους συμβατικούς πολέμους, λόγω του φόβου της κλιμάκωσης σε καταστροφικά πυρηνικά αντίποινα. Οι συμμαχίες τώρα, σε αντίθεση με το παρελθόν, ήταν σταθερές και η κάθε Υπερδύναμη ηγείτο του δικού της συμμαχικού μπλοκ.

Η θέση των Η.Π.Α. διαφοροποιούνταν μεταξύ του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος και του διεθνούς πολιτικού περιβάλλοντος. Στο διεθνές πολιτικό περιβάλλον οι Η.Π.Α. ήταν μια από τις δύο Υπερδυνάμεις, και συναγωνίζονταν με την Ε.Σ.Σ.Δ. πολιτικά, στρατιωτικά και ιδεολογικά. Στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον οι Η.Π.Α. ήταν η αδιαμφισβήτητη οικονομική δύναμη, ενώ η Ε.Σ.Σ.Δ. δεν ήταν καν ενταγμένη μέσα σε αυτό. Ο δυϊσμός αυτός της θέσης των Η.Π.Α. στην διεθνή κατανομή ισχύος διαμόρφωσε τη σκέψη και την πρακτική της πολιτικής των Η.Π.Α. κατά την πρώιμη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου όσο και μετέπειτα. Η Αμερικάνικη οικονομική παντοδυναμία και ευημερία στο εσωτερικό τους κατέστησαν εφικτή την υπαγωγή των οικονομικών στα ζητήματα ασφάλειας και επιπλέον ο πυρηνικός ανταγωνισμός των υπερδυνάμεων τοποθέτησε ιδιαίτερα υψηλά σε προτεραιότητα τον κίνδυνο ενός πόλεμου(η ικανότητα αμοιβαίας εκμηδένισης με έναν πεπερασμένο αριθμό πυρηνικών όπλων αμφισβητούσε τη λογική της σύνδεσης μεταξύ οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος). Τη δεκαετία του '70, η άνοδος της Δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας ως οικονομικών ανταγωνιστών, μαζί με την πρόκληση του ΟΠΕΚ, υποκίνησε ένα νέο ενδιαφέρον στα οικονομικά, αλλά, λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η Σοβιετική Ένωση παρέμεινε ανταγωνιστής μόνο στην στρατηγική σφαίρα, καθιστούσε ακόμη δυνατό η οικονομία και η ασφάλεια να μπορούν να ακολουθήσουν ξεχωριστές πορείες και πολιτικές.

Έτσι το ρεαλιστικό θεωρητικό υπόδειγμα κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, εξετάζοντας την αντιπαράθεση των υπερδυνάμεων μόνο από γεωπολιτική σκοπιά και από την διακρατική ισορροπία της ισχύος όπως είχε διαμορφωθεί εκείνη την εποχή με

μία διπολική δομή, απέτυχε να εξετάσει τις αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία και υποτίμησε κατά συνεπεία την τρομακτική ισχύ της ολοκληρωμένης Δυτικής οικονομίας της αγοράς στην τελική έκβαση του Ψυχρού Πολέμου. Είναι βασικό αξίωμα του Δομικού ρεαλισμού ότι κάποιος πρέπει να μιμείται τις επιτυχημένες πρακτικές ή να υποστεί τα κόστη της αδιαφορίας.³ Το μόνο που χρειάζεται να προστεθεί σε αυτό το αξίωμα είναι η πρότερη γνώση των κλασικών πολιτικών οικονομολόγων (από τον Adam Smith έως τον Karl Marx) ότι οι ελεύθερες αγορές σε συνδυασμό με το ανοικτό εμπόριο θα παράγουν ασυναγώνιστη οικονομική ανάπτυξη.⁴ Αλλά παρόλα αυτά θεωρία και πρακτική παρέβλεψαν αυτά τα πολύ λογικά συμπεράσματα και παρέμειναν προσκολλημένοι αποκλειστικά με τα πολιτικά και στρατιωτικά ζητήματα. Παράλληλα οι μεταπολεμικοί ρεαλιστές θεωρητικοί αγνόησαν ή απέτυχαν να κατανοήσουν πλήρως (όπως αντίστοιχα και οι θεωρητικοί της πολιτικής οικονομίας με την αγνόηση της πυρηνικής αντιπαράθεσης) τις διδαχές και τη σκέψη των κλασικών θεωρητικών όσον αφορά τη σχέση των δύο.

Αυτά τα γεγονότα συνέβαλαν κατά πολύ μεγάλο βαθμό στην μεγαλύτερη θεωρητική αποτυχία του ρεαλισμού: την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Με το τέλος του ψυχρού πολέμου τα πράγματα διαφοροποιήθηκαν αρκετά. Πέρα από την αυτοκριτική των ρεαλιστών υπήρξε ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον για τη σύνδεση αυτών των δύο ζητημάτων. Ο συνδυασμός δυο παραγόντων ενίσχυσε τη σημασία των οικονομικών στην τρέχουσα πρακτική των διεθνών σχέσεων. Ο πρώτος είναι η γρήγορα εξελισσόμενη φύση της διεθνούς οικονομίας. Ο άλλος παράγοντας, από την πολιτική πλευρά της εξίσωσης, είναι ότι με το τέλος του ψυχρού πολέμου επήλθε η συνακόλουθη εξομάλυνση των διεθνών στρατηγικών εντάσεων.

Η φύση της διεθνούς οικονομίας μετασηματίστηκε κατά πολύ μεγάλο βαθμό κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών δεκαετιών , ώστε σήμερα να κάνουμε λόγο για μία παγκοσμιοποιημένη διεθνής οικονομία όπου κεντρικό ρόλο στην όλη διαδικασία παίζει

³ Kenneth N Waltz, *Theory of International Politics*, New York McGraw-Hill, January 1 1979

⁴ Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα του Wilhelm Ropke στην αρχή της εισαγωγής. Wilhelm Ropke, *International Economic Disintegration*, New York: Macmillan, 1942, ΣΕΛ. 105.

η έννοια της αλληλεξάρτησης. Μέχρι τις αρχές της δεκαετία του '90, οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία και η ΕΚ εξαρτιόνταν εξίσου η κάθε μία (ένα τέταρτο του ΑΕΠ τους) από το διεθνές εμπόριο.⁵ Το διεθνές εμπόριο στα αγαθά και τις υπηρεσίες έχει αυξηθεί κατά ογδόντα τις εκατό στην τελευταία δεκαετία. Η τοπική αφερεγγυότητα στη Βραζιλία είχε ως αποτελέσματα κλυδωνισμούς στις ευρωπαϊκές χρηματαγορές, και η κακοδιαχείριση των ιαπωνικών κεφαλαίων προκάλεσε έμμεσα προσωρινές απολύσεις στις αμερικανικές βιομηχανίες. Ακόμη και η σοσιαλιστική Γαλλία ξεκίνησε να ανοίγει την ιδιαίτερα προστατευόμενη βιομηχανία όπλων της στην υπερατλαντική συνεργασία.⁶ Η παγκόσμια οικονομία γίνεται σε μεγάλο βαθμό ενιαία.

Η αλληλεξάρτηση ασφαλώς δεν είναι ένα νέο φαινόμενο. Κάθε περίπτωση διεθνούς εμπορίου μπορεί να αναλυθεί ως έκφραση της αλληλεξάρτησης. Αλλά ο βαθμός και η μορφή αλληλεξάρτησης είναι η ίδια η ουσία του όρου και όπως θα αναλύσουμε παρακάτω τα δύο αυτά στοιχεία είναι αρκετά διαφοροποιημένα σε σύγκριση με το παρελθόν.

Ο δεύτερος παράγοντας που ενισχύει τη σημασία των οικονομικών στις διεθνείς σχέσεις είναι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Από τη στιγμή που η σοβιετική απειλή θεωρούνταν ως η μέγιστη φυσική και πολιτική απειλή, ήταν το κυρίαρχο ζήτημα στις διεθνείς σχέσεις. Όταν οι παραστάσεις αυτής της απειλής εξαφανίστηκαν με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ τότε και η έμφαση στον παράγοντα της ασφάλειας υποχώρησε. Ο κόσμος βέβαια δεν έγινε ασφαλέστερος καθώς απειλές ασφάλειας εξακολουθούν να υπάρχουν (π.χ. τρομοκρατία), αλλά για έναν μεγάλο αριθμό κρατών, συμπεριλαμβανομένων όλων των κύριων οικονομικών και στρατιωτικών δυνάμεων, η απειλή ενός πολέμου(με την έννοια ενός διακρατικού πολέμου) και επομένως η σημασία της στρατιωτικής ισχύος, έχει εξασθενήσει. Οι μειωμένοι στρατιωτικοί προϋπολογισμοί της δεκαετίας του 90 είναι ίσως το πιο από σύμπτωμα αυτής της κατάστασης. Αυτό, εντούτοις, δεν σημαίνει ότι η δυνατότητα για τις μη στρατιωτικές συγκρούσεις μικραίνει επίσης⁷. Αντίθετα, "η

⁵ F. Bergsten, "The Primacy of Economics," *Foreign Policy*, summer 1992, ΣΕΛ. 6

⁶ Jim Hoagland, "Global Riddle: Who Is 'Us,' Who Is 'Them'?", *The Washington Post*, 24 Οκτωβρίου 1999, ΣΕΛ Β7

⁷ E. Luttwak, "From Geopolitics to Geo-economics," *The National Interest*, summer 1990, ΣΕΛ. 17

εξαφάνιση του κοινού εχθρού σημαίνει ότι τα συγκρουόμενα (μεταξύ άλλων οικονομικά) συμφέροντα που υπήχθησαν στην κοινή προσπάθεια ενάντια στη σοβιετική απειλή μπορούν τώρα να εκδηλωθούν".⁸

Στο θεωρητικό πλαίσιο έγιναν ανανεωμένες προσπάθειες για την κατανόηση αυτών των ζητημάτων αλλά παρόλα αυτά η σχέση οικονομικών και ασφάλειας δεν κατόρθωσε ακόμη να προσδιοριστεί με σαφείς όρους. Σε αυτό το ανανεωμένο ενδιαφέρον και στη θεωρητική συζήτηση που τώρα εξελίσσεται σημαντική ώθηση στην υπέρβαση των θεωρητικών αδιεξόδων μπορούν να δώσουν τα θεωρητικά διδάγματα του παρελθόντος. Η συζήτηση για τη σχέση οικονομικών και ασφάλειας δεν είναι καθόλου νέα, η σημαντικότερη συνεισφορά σε αυτό το θέμα μπορεί να προέλθει από τη συζήτηση μεταξύ των μερκαντιλιστών και φιλελεύθερων οικονομολόγων του 17^{ου}, 18^{ου} και 19^{ου} αιώνα. Η συζήτηση αυτή υπήρξε πολύ πιο ουσιαστική και γόνιμη ως προς τα αποτελέσματα της από την αντίστοιχη συζήτηση μεταξύ ρεαλιστών και φιλελεύθερων τον 20^ο αιώνα. Το θεωρητικό κεκτημένο των κλασικών μερκαντιλιστών είναι πραγματικά εντυπωσιακό, ασπάζονται σχεδόν όλες τις ρεαλιστικές αξίες ενώ παράλληλα διαθέτουν μία πολύ πιο ολοκληρωμένη αντίληψη για τη σχέση οικονομίας και εθνικής ασφάλειας. Αλλά η θεωρητική τους αξία δεν περιορίζεται μόνο σε αυτό. Μέσα από τη συζήτηση με τους φιλελεύθερους συναδέλφους τους και την διατύπωση του νεομερκαντιλιστικού υποδείγματος, μας έδειξαν την σχέση που πρέπει να διέπει τα οικονομικά και την ασφάλεια και τον απεγκλωβισμό από τα θεωρητικά αδιέξοδα. Στην ουσία οι μερκαντιλιστές, με τη διατύπωση του νεομερκαντιλιστικού υποδείγματος μας κατέδειξαν ότι οι στόχοι ενός έθνους κράτους σε ένα άναρχο διεθνές περιβάλλον που κυριαρχείται από το δίλημμα ασφαλείας δεν αλλάζουν. Αυτό που αλλάζει είναι η δομή των οικονομικών σχέσεων και το υπόδειγμα της παραγωγικής διαδικασίας στη

⁸ S. Huntington, "Why International Primacy Matters," *International Security* 17:4, spring 1993, ΣΕΛ. 71. Το 1971, ο ρεαλιστής Πρόεδρος Nixon "προέβλεψε ότι το μέλλον της παγκόσμιας ισχύος θα εδραζόταν στην οικονομική (και όχι στην πολιτική) ισχύ... (και ότι οι Αμερικανοί) θα έπρεπε να ξεκινήσουν έναν οικονομικό πόλεμο ενάντια στις άλλες τέσσερις μεγάλες υπερδυνάμεις (συμπεριλαμβανομένης της Ιαπωνίας και της δυτικής Ευρώπης)." W. Lafeber, "The Tension between Democracy and Capitalism during the American Century," *Diplomatic History* 23:2 Spring 1999, ΣΕΛ. 277

διαμόρφωση της ισχύος⁹. Όπως θα δείξουμε στην συνέχεια και οι δύο μεταβλητές μεταβάλλονται στην πορεία των οικονομικών σχέσεων, καθιστώντας απαραίτητο τον επαναπροσδιορισμό και την διασαφήνιση του διλήμματος ασφαλείας σε σχέση με την οικονομία στο πέρασμα του χρόνου. Οι μερκαντιλιστές αντί να περιχαρακωθούν στις απόψεις τους και να καταστούν ξεπερασμένοι από τις εξελίξεις, αποδέχθηκαν τις φιλελεύθερες απόψεις για την φύση της πολιτικής οικονομίας και τις επανατοποθέτησαν στο νεομερκαντιλιστικό υπόδειγμα. Οι φιλελεύθεροι δεν είχαν άδικο ως προς τα συμπεράσματα τους για την φύση του πλούτου απλώς τα τοποθετούσαν σε λάθος πλαίσιο¹⁰. Οι οικονομικές σχέσεις, οποιαδήποτε μορφή και αν λαμβάνουν αυτές, δεν μπορούν παραμερίσουν από μόνες τους τα διλήμματα ασφαλείας.

Κατόπιν αυτών των συμπερασμάτων θα εξετάσουμε πώς μπορεί να δομηθεί η σχέση οικονομικών και ασφάλειας στη σύγχρονη εποχή και το πώς μπορεί να αναδιαμορφωθεί το οικονομικό δίλημμα ασφαλείας με βάση τους όρους της σύγχρονης οικονομίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα κάνουμε μία γενική περιγραφή στη σχέση μεταξύ του διεθνούς πολιτικού συστήματος και του διεθνούς οικονομικού συστήματος. Θα εξετάσουμε επίσης κατά πόσο οι αρχές της ρεαλιστικής θεωρίας μπορούν να βρουν εφαρμογή στο διεθνές οικονομικό σύστημα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις θέσεις των μερκαντιλιστών και των φιλελευθέρων, τη συζήτηση που αναπτύχθηκε μεταξύ τους και τα αποτελέσματα της συζήτησης τους με τη θεμελίωση της φιλελεύθερης –μερκαντιλιστικής σύνθεσης καθώς και τη γέννηση του νεομερκαντιλιστικού υποδείγματος. Επίσης θα εξετάσουμε τα χρήσιμα συμπεράσματα που μπορούν να προσφέρουν στη θεμελίωση μίας σύγχρονης θεωρίας για τη σχέση οικονομικών και ασφάλειας. Επίσης θα αναλύσουμε τα κοινά

⁹ Με τη έκφραση υπόδειγμα παραγωγικής διαδικασίας στη διαμόρφωση της ισχύος εννοούμε την οργάνωση και τις προτεραιότητες της οικονομικής δραστηριότητας προκειμένου να εξασφαλίσει την απαραίτητη οικονομική βάση της ισχύος.

¹⁰ Αν και η κατανόηση των ζητημάτων ασφαλείας και οικονομικών ήταν πολύ πιο διαφορετική από πλευράς κλασικών φιλελευθέρων οικονομολόγων σε σχέση με τους σύγχρονους φιλελεύθερους. Χαρακτηριστική είναι η ρήση του Adam Smith «ότι η ισχύς είναι πιο σημαντική από τον πλούτο». Καθώς και οι εξαιρέσεις από τον κανόνα του laissez-faire με την επιδοκιμασία του Βρετανικού νόμου περί Ναυσιπλοΐας. E.H. Carr, Η εικοσαετής κρίση 1919-1939 Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα 2000,σελ.168

σημεία και τις διαφορές μεταξύ των τριών θεωριών : μερκαντιλισμού , φιλελευθερισμού και ρεαλισμού.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα περάσουμε στην περιγραφή της έννοιας της αλληλεξάρτησης και το ρόλο που μπορεί να παίζει η έννοια στη διαμόρφωση του οικονομικού διλήμματος ασφαλείας. Θα εξετάσουμε ποιες είναι οι απόψεις των φιλελεύθερων και ποιες των ρεαλιστών σχετικά με την έννοια της αλληλεξάρτησης και το ρόλο της στη διεθνή σύγκρουση . Στη συνέχεια θα εισέλθουμε στην ουσία του επιχειρήματος και θα προσπαθήσουμε να κατασκευάσουμε το νέο οικονομικό δίλημμά ασφαλείας υπό το πρίσμα της αλληλεξάρτησης και της σύνδεσης εντός αυτού του επιχειρήματος μεταξύ οικονομικών και ασφάλειας στη σύγχρονη εποχή.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε την Ψυχροπολεμική αντιπαράθεση εντός του νέου διλήμματος. Θα δούμε την Σοβιετική περίπτωση και τα αίτια της κατάρρευσης της μέσα από το οικονομικό δίλημμά ασφαλείας Θα εξετάσουμε τη σχέση οικονομικών και ασφάλειας εντός του αμερικανικού πολιτικού κατεστημένου κατά τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής περιόδου , την οικονομική διαχείριση της Σοβιετικής απειλής και τις επιπτώσεις του νέου οικονομικού διλήμματος ασφαλείας στην αμερικάνικη πολιτική.

Τέλος στο πέμπτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τις προοπτικές ενός ιδιαίτερου υποσυστήματος που έχει τραβήξει το ενδιαφέρον των μελετητών κατά την πρόσφατη περίοδο, την Βορειοανατολική Ασία. Ο λόγος της ιδιαίτερης ενασχόλησης μας με αυτό την περιοχή είναι επειδή δείχνει μία ιδιαίτερη οικονομική δυναμική ενώ παράλληλα έχει ακόμη άλυτα πολλά διλήμματα ασφαλείας και σίγουρα θα αποτελέσει ιδανικό τόπο για την εξέταση των διαφόρων σχέσεων μεταξύ οικονομίας και ασφάλειας στο μέλλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

1.1 ΔΙΕΘΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Η σχέση του διεθνούς οικονομικού και διεθνούς πολιτικού συστήματος είναι μία σχέση που χαρακτηρίζεται τόσο από την αντιτιθέμενη δυναμική των δύο συστημάτων όσο και από την αλληλεξάρτηση που υπάρχει μεταξύ τους

Η πολιτική δομή του διεθνούς συστήματος χαρακτηρίζεται περισσότερο από αυτά που το χωρίζουν παρά από αυτά που το ενώνουν.¹¹ Το κύριο στοιχείο του διεθνούς πολιτικού συστήματος είναι ότι είναι άναρχο. Η αναρχία δίνει έμφαση στα μέρη έναντι του συνόλου, και παρόλο που η διεθνής κοινωνία μπορεί να έχει σημαντικές συνέπειες ως προς τον μετριασμό των συνεπειών της αναρχίας, δεν έχει καμία επιρροή ως προς τη διάρθρωση του διεθνούς συστήματος σε ξεχωριστές κυρίαρχες μονάδες. Οι συνέπειες της άναρχης δομής του διεθνούς συστήματος είναι οι ανταγωνιστικές σχέσεις και ο προσανατολισμός της πολιτικής του κράτους προς την ασφάλεια και την ισχύ, ώστε να διατηρήσει την ανεξαρτησία του στον κατακερματισμένο και ανταγωνιστικό στίβο της διεθνούς πολιτικής.

Το διεθνές οικονομικό σύστημα σε αντίθεση, παρουσιάζει μία πολύ πιο ισορροπημένη δομή στην οποία τα στοιχεία της διάσπασης εξισορροπούνται από ισχυρά στοιχεία ενσωμάτωσης. Παρόλο που η οικονομική δραστηριότητα δημιουργεί πολλούς διαχωρισμούς (π.χ. σε κοινωνικές τάξεις, επιχειρήσεις, εθνικές οικονομίες) η διεθνής οικονομία σαν σύνολο είναι συνδεδεμένη με ισχυρούς δεσμούς όπως του εμπορίου, της παραγωγής, του κεφαλαίου, τις επικοινωνίες και τις μεταφορές. Η δυναμική του διεθνούς οικονομικού συστήματος οδήγησε σε μία προοδευτική επέκταση των τοπικών οικονομιών, καθώς και στην αύξηση των ανταλλαγών μεταξύ τους. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα σήμερα πολλά από τα υποδείγματα παραγωγής, κατανάλωσης, κεφαλαίου και τάξης να λειτουργούν και να γίνονται αντιληπτά αποκλειστικά στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομίας

¹¹Barry Buzan, Peoples States and Fear, New York Harvester Wheatsheaf, 1991, ΣΕΛ. 230

Έτσι από τη μία έχουμε τις δυνάμεις της παγκόσμιας αγοράς που προσπαθούν να επεκταθούν και να ενοποιήσουν τον κόσμο και από την άλλη την κατακερματισμένη πολιτική δομή που αντιστέκεται και προσπαθεί να διατηρήσει την ανεξάρτητη φύση της.

Παρά την ύπαρξη αυτών των αντίροπων δυνάμεων τα δύο συστήματα είναι τόσο στενά συνδεδεμένα που μας είναι αδύνατο να κατανοήσουμε το ένα εν τη απουσία του άλλου. Το διεθνές οικονομικό σύστημα διαπερνάται βαθιά από την κρατική δομή και τις σχέσεις της ασφάλειας και της ισχύος, όπως και το διεθνές κρατικό σύστημα διαπερνάται από τις λειτουργίες της αγοράς. Εξαιτίας αυτού κανένα από τα δύο συστήματα δεν μπορεί να ακολουθήσει ξεχωριστή πορεία, καθώς οι λειτουργίες τους επηρεάζονται και περιορίζονται από την αλληλεξαρτώμενη σχέση μεταξύ των δύο συστημάτων. Η αλληλεξαρτώμενη αυτή σχέση είναι που παράγει και τη δυναμική και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος συνολικά. Πιο συγκεκριμένα : "Το διεθνές πολιτικό σύστημα παρέχει το απαραίτητο πλαίσιο, που λειτουργεί η διεθνής οικονομία. Από την άλλη πλευρά οι εθνικές και η διεθνής οικονομία παράγουν τον πλούτο που αποτελεί την βάση του διεθνούς πολιτικού συστήματος. Στη συνέχεια με την πάροδο του χρόνου , η οικονομική βάση του διεθνούς πολιτικού συστήματος μετατίθεται σύμφωνα με τον νόμο της άνισης ανάπτυξης, ενώ η απορρέουσα μεταβολή της διεθνούς ισορροπίας της ισχύος οδηγεί τα κράτη στον επαναπροσδιορισμό των συμφερόντων τους και των εξωτερικών τους πολιτικών".¹²

1.2 ΣΧΕΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ

Ο ρεαλισμός δεν είναι ένα μονολιθικό υπόδειγμα , αλλά ένα ερευνητικό πρόγραμμα που συνδυάζει διάφορες απόψεις. Παρόλες τις διάφορες απόψεις και εκδοχές του ρεαλισμού για να ενταχθεί μία σκέψη στο ρεαλιστικό υπόδειγμα πρέπει να ανταποκρίνεται στις βασικές θέσεις του σκληρού πυρήνα της ρεαλιστικής θεωρίας:

- I. Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο.
- II. Τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα.
- III. Τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες.

¹² Robert Gilpin, Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα 2002. ΣΕΛ. 31-32

IV. Τα κράτη είναι αυτόνομοι και μοναδιαίοι δρώντες.

V. Το κύριο κρατικό συμφέρον είναι η ασφάλεια .

Κάνοντας μία αντιπαράθεση και σύγκριση του διεθνές οικονομικού με το διεθνές πολιτικό περιβάλλον μέσα από τις θέσεις του ρεαλιστικού υποδείγματος, θα διαπιστώσουμε κάποια πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία όσον αφορά τη σχέση και τη συνάφεια των δύο πεδίων και του κατά πόσο μπορούν τα οικονομικά να ενσωματωθούν στην ρεαλιστική θεωρία.

I. Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο

Τα κράτη συνυπάρχουν σε ένα πλαίσιο διεθνούς αναρχίας, δηλαδή την απουσία μιας αξιόπιστης κεντρικής αρχής στην οποία μπορούν να απευθυνθούν για την προστασία τους ή για τις διαφωνίες τους. Υπάρχει επομένως μια πανταχού παρούσα απειλή του πολέμου στις διεθνείς σχέσεις. Η επίπτωση στα κράτη είναι ότι είναι εξ ορισμού δρώντες αυτοβοήθειας, γνωρίζοντας πάντα ότι στο τέλος της ημέρας μπορούν και πρέπει να στηρίζονται μόνο στον εαυτό τους (self-help agents). Αυτή η αλήθεια περιορίζει και διαμορφώνει τόσο τους στόχους που τα κράτη επιλέγουν να ακολουθήσουν όσο και τα μέσα που επιλέγουν προκειμένου να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι .

Αυτό το βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της διεθνούς συμπεριφοράς ισχύει για όλες τις σφαίρες της δραστηριότητας, συμπεριλαμβανομένης και της οικονομίας. Δεν υπάρχει καμία οικονομική "κεντρική αρχή". Για αυτό, παραδείγματος χάριν, μια συμφωνία για την αποπληρωμή χρέους από τις φτωχές αναπτυσσόμενες χώρες είναι μια βιώσιμη πιθανότητα, επειδή κανένα διεθνές σώμα δεν μπορεί πραγματικά να επιβάλει την επιστροφή των δανείων. Υπάρχει επομένως μια πανταχού παρούσα απειλή οικονομικής πίεσης και εξαναγκασμού, είτε υπό μορφή κυρώσεων, αποκλεισμών, μονομερών εμποδίων ή δασμολογικών μέτρων, ή παραβίασης των διεθνών καθεστώτων. Κατά συνέπεια, τα κράτη και πάλι γνωρίζουν ότι στο τέλος της ημέρας μπορούν και πρέπει να στηριχθούν μόνο στον εαυτό τους για να εξασφαλίσουν την οικονομική ευημερία τους.

Οι νεοφιλελεύθεροι ινστιτούσιοναλιστές υποστηρίζουν ότι τα διεθνή καθεστάτα και το διεθνές δίκαιο μετριάζουν το πρόβλημα. Οι ρεαλιστές, εντούτοις, υποστηρίζουν ότι: η

επιρροή των καθεστώτων είναι περιορισμένη και δεν αποτελούν μια ανεξάρτητη πηγή ισχύος αλλά μόνο απεικονίζουν την υπάρχουσα κατανομή της ισχύος και εν πάση περιπτώσει, τα κράτη προσαρμόζονται στην επιρροή τους μόνο όταν ανταποκρίνεται στα συμφέροντα τους¹³. Η αναρχία, η πανταχού παρούσα απειλή της μονομερούς δράσης ή του εξαναγκασμού καθώς και η αυτοβοήθεια, αποτελούν επομένως τα καθοριστικά γνωρίσματα της πολιτικής και οικονομικής διεθνούς συμπεριφοράς. Επιπλέον, κατά μία έννοια, το διεθνές οικονομικό πεδίο είναι ακόμα πιο άναρχο από το πολιτικό. Στο πολιτικό πεδίο, όλοι οι δρώντες έχουν λίγο έως πολύ καθορισμένες πολιτικές και συμπεριφορές και μπορούν επομένως να δεσμευθούν, να αιτιολογηθούν, και να καταστούν υπεύθυνοι για τις ενέργειές τους. Στο οικονομικό πεδίο, ένας ισχυρός δρώντας είναι ακαθόριστος: η αγορά. Ενώ, όπως θα εξηγηθεί παρακάτω, τα κράτη μπορούν και επηρεάζουν την αγορά, είναι επίσης γεγονός ότι η αγορά επηρεάζεται και από ένα πλήθος άλλων μεταβλητών, που παρακινούνται από λογικούς υπολογισμούς ή από ψυχολογικές παρορμήσεις. Η αναρχία επομένως επιδρά πιο καθοριστικά στα οικονομικά απ' ό τι στην πολιτική.

II. Τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα

Τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα. Υπάρχουν και άλλοι δρώντες, όπως οι διεθνείς οργανισμοί, οι πολυεθνικές επιχειρήσεις κτλ. Εντούτοις, το κράτος είναι ο κύριος δρώντας, αρχής δεδομένου ότι η φύση του κράτους και ο χαρακτήρας των σχέσεων μεταξύ των κρατών είναι οι σημαντικότεροι παράγοντες του χαρακτήρα των διεθνών σχέσεων σε οποιαδήποτε δεδομένη στιγμή. Η συμπεριφορά άλλων δρώντων ρυθμίζεται και οριοθετείται από τις κρατικές αποφάσεις και την κρατική ισχύ¹⁴.

Παρά την έκταση της οικονομικής αλληλεξάρτησης, και τη συνακόλουθη αύξηση και επιρροή των διεθνών οικονομικών οργανισμών και των πολυεθνικών εταιριών, τα κράτη

¹³ John J. Mearsheimer, *The False Promise of International Institutions*, *International Security* Vol19 No3, (Winter 94-95) ΣΕΛ.14-26

¹⁴ J. Grieco, "Realist International Theory and the Study of World Politics," στο *New Thinking in International Relations Theory*, επιμέλεια Michael Doyle και J. John Ikenbery, New York Westview Press 14 Σεπτεμβρίου 1997, ΣΕΛ.164

είναι ακόμα οι κύριοι δρώντες στη διεθνή οικονομία. Τα κράτη οριοθετούν τη συμπεριφορά των διεθνών οργανισμών, όπως το ΔΝΤ, όντας στην ουσία το διοικητικό συμβούλιο τους. Τα κράτη ρυθμίζουν τις δραστηριότητες των πολυεθνικών εταιριών μέσω των μακροοικονομικών πολιτικών τους: συναλλαγματικές ισοτιμίες, επιτόκια, ελλείμματα κτλ. Οι πολυεθνικές εταιρίες δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές ως συνολικά ανεξάρτητες ακόμα κι αν είναι πολυεθνικές, επειδή στηρίζονται πάνω στην οντότητα του κράτους και στο ρυθμιστικό πλαίσιο που αυτή προσφέρει.¹⁵ Επιπλέον, ενώ η ιδιωτικοποίηση μειώνει τον οικονομικό χώρο της κρατικής οικονομικής δραστηριότητας, ο ρόλος των κρατών αυξάνεται ακριβώς στους οικονομικούς τομείς των οποίων σημασία αυξάνεται, δηλαδή σε τομείς που χαρακτηρίζονται από την εμπορική εφαρμογή των πιο προηγμένων τεχνολογιών όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Ο ισχυρισμός ότι τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές οικονομικό σύστημα, είναι ένα θέμα έντονης διαφωνίας. Εκείνοι που αντιτάσσονται σε αυτήν την άποψη υποστηρίζουν ότι ενώ τα κράτη θέτουν το πλαίσιο της συμπεριφοράς, οι ιδιωτικές εταιρίες είναι οι πρωταρχικοί δρώντες, καθώς επίσης και το γεγονός ότι οι κρατικές δυνάμεις διαβρώνονται τόσο στο εσωτερικό αλλά και στο εξωτερικό. Εντούτοις, κάποιος πρέπει να δώσει προσοχή σε αυτό που η αντιτιθέμενη άποψη υποστηρίζει. Τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες ακριβώς επειδή θέτουν το πλαίσιο. Είναι ένα κρίσιμο συστατικό του "αόρατου χεριού," που ενώ είναι "αόρατο" παραμένει ένα "χέρι." Το σημαντικότερο οικονομικό φόρουμ είναι η G7, και όχι ένα φόρουμ των διευθυντών των πολυεθνικών εταιριών. Οι μεμονωμένες εταιρίες είναι, φυσικά, πιο πολυάριθμες από τα κράτη, αδιαμφισβήτητα πιο ορατές στην αγορά, και ο παγκόσμιος ιδιωτικός τομέας έχει σήμερα υπό τον άμεσο έλεγχο του περισσότερα κεφάλαια από το δημόσιο τομέα. Εντούτοις, τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες επειδή η δύναμη τους να θέσουν τους κανόνες του παιχνιδιού είναι ισχυρότερη και πιο καθοριστική, για το διεθνές οικονομικό σύστημα, από τις αρμοδιότητες των ιδιωτικών εταιριών. Αυτές οι δυνάμεις μπορούν να είναι είτε ευεργετικές είτε καταστρεπτικές όσον αφορά την παγκοσμιοποίηση.

¹⁵ Robert Gilpin, Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα 2002. ΣΕΛ.27

III. Τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες

Αυτός ο ισχυρισμός ισχύει επίσης και για τα οικονομικά. Πράγματι, η υπόθεση της ορθολογιστικής ικανότητας στις διεθνείς σχέσεις εισήχθη σε μεγάλο βαθμό από τον τομέα των οικονομικών. Επιπλέον, η εφαρμογή αυτών των ορθολογικών πτυχών είναι εμφανέστερη στην οικονομική πολιτική απ' ό,τι στην εξωτερική πολιτική. Είναι δεδομένο ότι η οικονομική ευημερία είναι ο πρωταρχικός ρόλος του κράτους όταν δεν είναι σε πόλεμο. (Ακόμη και σε περιπτώσεις αυταρχικών καθεστώτων, όταν αυτός ο ισχυρισμός δεν ισχύει, η κυβέρνηση δηλώνει ότι είναι έτσι.) Ο στόχος και η στρατηγική παρουσιάζονται με μεγάλη λεπτομέρεια στον ετήσιο κρατικό προϋπολογισμό. Ο προϋπολογισμός περιλαμβάνει την νομισματική, την δημοσιονομική και τις συμπληρωματικές πολιτικές, που διαμορφώνουν την εσωτερική και εξωτερική οικονομική πολιτική. Οι κρατικές οικονομικές αποφάσεις, σε αντίθεση με πολλές περιπτώσεις ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής, είναι σχεδόν πάντα ανοικτές σε δημόσια συζήτηση, και το κοινό απαιτεί συνήθως μια λογική στρατηγική που θα ενισχύσει την ευημερία του.

IV. Τα κράτη είναι αυτόνομοι και μοναδιαίοι δρώντες

Έχει υποστηριχτεί ότι η εκτεταμένη οικονομική αλληλεξάρτηση υπονομεύει, τόσο την αυτονομία του κράτους μέσω των δυνάμεων της παγκόσμιας αγοράς, καθώς επίσης και την ικανότητά του για ενιαία δράση μέσω των δραστηριοτήτων των μη κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ). Έτσι εξ ορισμού η αλληλεξάρτηση καθιστά το κράτος λιγότερο ανεξάρτητο. Εντούτοις, η αυτονομία και η ικανότητα για μοναδιαία δράση δεν μετριούνται ξεχωριστά. Ενώ το κράτος έχει μετατοπιστεί σε αυτές τις δύο κλίμακες, έχει διατηρήσει ακόμα και τα δύο αυτά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Η κρατική επιρροή έναντι της επιρροής των ΜΚΟ απαντάται στη δεύτερη θέση (τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες στο διεθνές σύστημα) . Η κρατική αυτονομία έναντι στις δυνάμεις της παγκόσμιας αγοράς είναι, εντούτοις, ένα πιο περίπλοκο θέμα.

Η αυτονομία στην σύγχρονη της μορφή αναφέρεται στη δύναμη του κράτους έναντι των διεθνικών δυνάμεων: αγορές, εταιρίες, και άτομα. Οι παγκόσμιες δυνάμεις της

αγοράς μπορούν να περιορίσουν τις πολιτικές των κρατών και διαβρώνουν γενικά την εξουσία και την ισχύ των εθνών. Υπάρχουν διάφορες εκδηλώσεις των αυξανόμενων προκλήσεων στην κρατική αυτονομία: εκτεταμένα διεθνή χρηματιστηριακά δίκτυα, τεράστιες αγορές συναλλάγματος, περίπλοκο ενδοεταιρικό εμπόριο, ανταγωνισμός για τις άμεσες ξένες επενδύσεις, μεγάλα μεταναστευτικά κύματα κ.τ.λ. Οι δυνάμεις της αγοράς φέρνουν τα κράτη αντιμέτωπα με τρία προβλήματα: Πρώτον οι ιδιώτες μπορούν να συμμετέχουν σε οικονομικές δραστηριότητες που μπορούν να αποκλίνουν από τους στόχους της κυβερνητικής πολιτικής, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο εσωτερικά πολιτικά εμπόδια σε επιλεγμένες από την πολιτική ηγεσία πολιτικές. Δεύτερον, σχετικά με τα ζητήματα του εμπορίου και των ξένων επενδύσεων, προκύπτει το ζήτημα του ελέγχου, δηλαδή το εάν και κατά πόσο μία κυβέρνηση μπορεί και έχει το νόμιμο δικαίωμα ή την πρακτική ικανότητα να εκτελέσει τις επιλεγμένες πολιτικές της όταν είναι αντιμέτωπη με διεθνικούς ιδιωτικούς δρώντες. Εδώ συμπεριλαμβάνονται και οι ανησυχίες για την αμυντική αυτονομία: η ανάγκη να υπάρχει κάποιος έλεγχος έναντι των βιομηχανιών που είναι κρίσιμες για την εθνική ασφάλεια.¹⁶ Τρίτον, ιδιαίτερα στις δραστηριότητες του χρηματιστηρίου, του συναλλάγματος και των ξένων επενδύσεων, υπάρχει ο κίνδυνος οι δυνάμεις της αγοράς να αντιδράσουν με τέτοιο τρόπο που μπορούν να υποσκάψουν ή να αντιστρέψουν τους στόχους των κυβερνητικών πολιτικών. Τα κράτη πρέπει να είναι ευαίσθητα στον σχεδιασμό των πολιτικών τους και των συνεπειών τους καθώς μπορεί να οδηγήσουν σε φυγή κεφαλαίων, κερδοσκοπικές κινήσεις ή αποθάρρυνση των ξένων επενδύσεων. Το τρίτο ζήτημα εμφανίζεται ως η πιο σημαντική πρόκληση για την κρατική αυτονομία στη σύγχρονη διεθνή οικονομία. Η αυξανόμενη οικονομική παγκοσμιοποίηση έχει μειώσει την αυτονομία εθνικών μακροοικονομικών πολιτικών, και αυτό έχει επιπτώσεις στις κρατικές δυνατότητες για

¹⁶ Wayne Sandholtz, "Industrial Competitiveness and American National Security," στο *The Highest Stakes: The Economic Foundations of the Next Security System*, επιμέλεια Michael Borrus και John Zysman, New York: Oxford University Press, 1991 ΣΕΛ. 7-52

αύξηση των δαπανών για την άμυνα, στην κινητοποίηση των στρατιωτικών δυνάμεων τους και στον τρόπο που αντιμετωπίζει τον πόλεμο.

Συμπερασματικά η θέση ενάντια στην αυτονομία του κράτους είναι ότι *εάν* το κράτος επιθυμεί να μεγιστοποιήσει την οικονομική ευημερία του, πρέπει να προσαρμοστεί στους κανόνες και τις δυνάμεις αγοράς. Η αποτυχία να το πράξει θα μετατοπίσει τις ροές της αγοράς σε άλλα κράτη. (Αυτή η έννοια, επ'ευκαιρία δίνει έμφαση για ακόμη μία φορά στη δυνατότητα εφαρμογής του ρεαλισμού στα διεθνή οικονομικά, επειδή είναι σύμφυτη με τη θέση του Waltz "ότι τα κράτη που δεν συμπεριφέρονται σύμφωνα με τους συστημικούς περιορισμούς" τίθενται στο περιθώριο."¹⁷) Η λέξη που διαφοροποιεί εντούτοις τα πράγματα στην παραπάνω πρόταση είναι το "εάν". "Εάν το κράτος επιθυμεί να μεγιστοποιήσει την οικονομική ευημερία του..." Σύμφωνα με την υπόθεση περί ορθολογιστικής ικανότητας, το κράτος μπορεί να δώσει προτεραιότητα σε στόχους πέρα από τη μέγιστη οικονομική ευημερία. Κατά συνέπεια, η επιρροή της οικονομικής αλληλεξάρτησης στην κρατική αυτονομία, ποικίλλει ανάλογα με την εσωτερική πολιτική¹⁸. Π.χ. Η Μεγάλη Βρετανία έχει αποφασίσει ότι η κυριαρχία της είναι σημαντικότερη από τα οφέλη αμοιβές της περαιτέρω νομισματικής ολοκλήρωσης μέσα στην Ευρώπη. Η Ρωσία έχει αποφασίσει ότι η βραχυπρόθεσμη κοινωνικοπολιτική σταθερότητα είναι σημαντικότερη από τα πιθανά μακροπρόθεσμα οικονομικά κέρδη που προέρχονται από την περαιτέρω ολοκλήρωση αγοράς. Η Μαλαισία έχει αποφασίσει, στον απόηχο της ασιατικής κρίσης, μια σχετική υποχώρηση από τις παγκόσμιες αγορές προκειμένου να περιοριστεί τη μελλοντική ευπάθειά της. Και τα τρία παραδείγματα μπορούν να γίνουν κατανοητά με τους όρους των ρεαλιστών επειδή είναι προσανατολισμένα προς την πολιτική κυριαρχίας. Το τελικό συμπέρασμα είναι ότι τα κράτη διατηρούν την αυτονομία να αποφασίσουν σχετικά με το "εάν" και πώς" θα ενσωματωθούν στην αγορά. Τότε και μόνο τότε οι δυνάμεις αγοράς θα καθορίσουν σε ποιο βαθμό το κράτος θα είναι σε θέση να μεγιστοποιήσει την οικονομική ευημερία του.

¹⁷ Kenneth N Waltz, *Theory of International Politics*, New York McGraw-Hill, January 1 1979

¹⁸G. Garrett, "Global Markets and National Politics," *International Organization* 52:4, autumn 1998, ΣΕΛ. 789

V. Το κύριο κρατικό συμφέρον είναι η ασφάλεια

Σε ένα περιβάλλον αναρχίας η ασφάλεια είναι ο σημαντικότερος σκοπός. Μόνο όταν η επιβίωση είναι εξασφαλισμένη μπορούν τα κράτη με ασφάλεια να επιδιώξουν ακίνδυνα άλλους στόχους όπως την ηρεμία, το κέρδος και την ισχύ¹⁹. Αυτός ο ισχυρισμός είναι σε αρμονία με τους υπόλοιπους. Δεδομένου ότι η αναρχία σημαίνει την πανταχού παρούσα απειλή του πολέμου και του εξαναγκασμού, τα κράτη ορθολογιστικά σκεπτόμενα τοποθετούν την επιβίωσή τους ως πρώτιστο στόχο, τοποθετώντας φυσικά όλους τους υπόλοιπους σε υποδεέστερη θέση.

Είναι αυτός ακριβώς ο ισχυρισμός βάσει του οποίου γίνεται η διάκριση μεταξύ "χαμηλής πολιτικής" που εντάσσονται τα οικονομικά και "υψηλής πολιτικής" που εντάσσεται η ασφάλεια. Στη χειρότερη περίπτωση, τα οικονομικά συμφέροντα αφορούν την ευημερία, το οποίο σημαίνει ότι είναι εντελώς αποκομμένα από την ασφάλεια. Ενώ στην καλύτερη περίπτωση, τα οικονομικά είναι μέρος της βάσης για την ασφάλεια, το οποίο σημαίνει ότι υπάγονται σε αυτήν. Εντούτοις, όπως θα υποστηρίξουμε στην συνέχεια αυτή η παραδοσιακή άποψη καθίσταται ξεπερασμένη με την επέκταση της οικονομικής αλληλεξάρτησης. Όταν τα κράτη ήταν σχετικά οικονομικά ανεξάρτητα, η Μεγάλη Βρετανία μπορούσε να αντιμετωπίσει το Ναπολέοντα μόνη της. Εκατονταράντα χρόνια αργότερα, η μάχη του Ατλαντικού (δηλ. η εξασφάλιση των αμερικανικών προμηθειών προς την Αγγλία μέσα από τον Ατλαντικό) ήταν τόσο κρίσιμη όσο και η ίδια μάχη της Μεγάλης Βρετανίας. Για όσο καιρό οι οικονομικοί πόροι της στρατιωτικής ισχύος ήταν ένα θέμα εσωτερικών πόρων, τα "χαμηλά" οικονομικά δεν μπορούσαν να παρεισφρύνουν επάνω στα "υψηλά" συμφέροντα της εξωτερικής πολιτικής. Εντούτοις, δεδομένου ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση μετασηματίζει την οικονομική βάση για τη στρατιωτική ισχύ από ένα εσωτερικό ζήτημα σε εξωτερικό, τα οικονομικά κάνουν και πρέπει να εισέρχονται εντός της εξωτερικής πολιτικής. Αυτό δεν αποτελεί μία διαφοροποίηση από την υπόθεση των ρεαλιστών για τη

¹⁹ J. Grieco, "Realist International Theory and the Study of World Politics," *New Thinking in International Relations Theory*, *New Thinking in International Relations Theory*, επιμέλεια Michael Doyle και J. John Ikenbery, New York : Westview Press, . 14 Σεπτεμβρίου 1997, ΣΕΛ. 166

πρωτοκαθεδρία της ασφάλειας, αλλά την ανάγκη για έναν επαναπροσδιορισμό της ασφάλειας ώστε να συμπεριλάβει την εξωτερικά εξαρτώμενη οικονομική βάση της.

Όπως βλέπουμε οι ρεαλιστικές θέσεις βρίσκουν εφαρμογή και στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Αυτό το στοιχείο είναι ενδεικτικό για τον αλληλένδετο χαρακτήρα που έχουν τα δύο συστήματα, διεθνές οικονομικό και διεθνές πολιτικό, στο πλαίσιο της ρεαλιστικής θεώρησης. Επιπλέον αποτελεί μία ακόμη απόδειξη ότι η ρεαλιστική θεωρία μπορεί να ενσωματώσει εξίσου και τα δύο συστήματα σε μία συγκροτημένη θέση για τη φύση και την πρακτική των διεθνών σχέσεων. Αυτό που πρέπει να βρούμε είναι η σχέση μεταξύ των δύο πεδίων εντός του πλαισίου της ρεαλιστικής θεώρησης με τρόπο που να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα και στα αιτήματα της εποχής μας, μακριά από την ψυχροπολεμική θεωρητική δυσκαμψία. Αλλά όπως αναφέραμε και στην εισαγωγή αυτό τα ζητήματα κάθε άλλο παρά καινούργια είναι. Θα στραφούμε στη συνέχεια στις θέσεις και τη συζήτηση μεταξύ μερκαντιλιστών και φιλελεύθερων οικονομολόγων. Οι σκέψεις και τα συμπεράσματα αυτής της συζήτησης θα μας βοηθήσουν να διατυπώσουμε τη σχέση μεταξύ οικονομικών και ασφάλειας στη σύγχρονη εποχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

2.1 ΜΕΡΚΑΝΤΙΛΙΣΜΟΣ- ΦΙΛΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

"Εάν ο πλούτος μας είναι περισσότερος από ότι αυτός των γειτονικών μας εθνών , δεν με ενδιαφέρει ακόμα και εάν είχαμε το ένα πέμπτο του πλούτου που διαθέτουμε τώρα."

Roger Coke (1675)

Ο μερκαντιλισμός αντανακλά τις οικονομικές και πολιτικές συνθήκες της περιόδου μεταξύ της ανόδου ενός Ευρωπαϊκού συστήματος κρατών τον 16^ο αιώνα και την παγίωση της Pax Britannica στις πρώτες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Αντιπροσώπευε την πρώιμη προσπάθεια του σύγχρονου κόσμου να οργανώσει μια παγκόσμια οικονομία της αγοράς ανάμεσα στα διακριτά στοιχεία της παγκόσμιας οικονομίας.

Με άλλα λόγια ο μερκαντιλισμός συνεπαγόταν, τις προσπάθειες του κράτους να επηρεάσει και να διοχετεύσει τις αναδυόμενες δυνάμεις της αγοράς σε κατευθύνσεις οι οποίες θα ενίσχυαν, τόσο την ασφάλεια όσο και τα υπόλοιπα εθνικά τους συμφέροντα.

Ο μερκαντιλισμός ήταν το προϊόν των πολιτικών, οικονομικών και στρατιωτικών εξελίξεων του 16^{ου}, 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα. Αντιπροσώπευε την άνοδο των ισχυρών εθνικών κρατών (που ήταν σε συνεχή ανταγωνισμό), την άνοδο της μεσαιας τάξης που αρχικά ήταν προσανατολισμένη στο εμπόριο και αργότερα στην βιομηχανία και την αναζωογόνηση των οικονομικών δραστηριοτήτων λόγω των εσωτερικών αλλαγών εντός της Ευρώπης και της ανακάλυψη του Νέου Κόσμου. Κρίσιμης σημασίας ωστόσο ήταν η άνοδος της χρηματικής οικονομίας και οι αλλαγές στη φύση του πολέμου που είχαν χαρακτηριστεί ως στρατιωτική επανάσταση. Για αυτόν τον λόγο οι μερκαντιλιστές έσπευδαν να συνδέσουν το ευνοϊκό εμπορικό ισοζύγιο με την εθνική ασφάλεια. Η εθνική ασφάλεια ήταν άμεσα συνδεδεμένη με τις εξελίξεις στον στρατιωτικό τομέα. Η επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις επήλθε με την είσοδο της πυρίτιδας και την άνοδο των επαγγελματικών στρατών. Αυτές οι εξελίξεις στον στρατιωτικό τομέα ενίσχυσαν το ρόλο της βιομηχανίας σαν στοιχείο της εθνικής ισχύος. Οι μερκαντιλιστές

εκτιμούσαν ότι η βιομηχανία άρχιζε να εκτοπίζει την γεωργία ως πηγή της εθνικής ισχύος²⁰.

Με την άνοδο των επαγγελματικών στρατών, ο πόλεμος έγινε κυρίαρχο στοιχείο της εθνικής πολιτικής. Οι στρατοί τώρα ήταν πιο δαπανηροί και απαιτούσαν αυξημένη διοικητική μέριμνα για την στήριξη τους. Σε αυτό το νέο περιβάλλον του πολέμου απαιτούνταν από τα κράτη-έθνη τεράστιες ποσότητες χρυσού προκειμένου να χρηματοδοτήσουν τους επαγγελματικούς στρατούς και τις πολεμικές εκστρατείες.

Ένα παράδοξο της στρατιωτικής επανάστασης αυτήν την περίοδο ήταν ότι οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις γινόταν όλο και λιγότερο αυτόρκες και περισσότερο εξαρτημένες από την διεθνή οικονομία. Η άνοδος των επαγγελματικών στρατών και η νέα τεχνολογία του πολέμου απαιτούσε την εισαγωγή πρώτων υλών για την παρασκευή των στρατιωτικών εξοπλισμών. Αυτές οι πρώτες ύλες μπορούσαν να αποκτηθούν μόνο μέσω του εμπορίου και την εξαγωγή χρυσού. Οι μερκαντιλιστές εκτιμούσαν ότι το διεθνές εμπόριο αποτελούσε σημαντική πηγή για την εθνική ισχύ τόσο από πλευράς οικονομίας όσο και τις ανάγκες του στρατού. Οι εμπορικοί πόλεμοι της μερκαντιλιστικής εποχής ήταν στην πραγματικότητα συγκρούσεις για την πρόσβαση σε πλούτο, αγορές και πρώτες ύλες πάνω στα οποία βασιζόταν όλο και περισσότερο η εθνική ασφάλεια.²¹

Οι μερκαντιλιστικές αυτοκρατορίες που είχαν εδραιώσει τα κράτη της Βόρειας Ευρώπης αντανάκλούσαν αυτή τη νέα ανασφάλεια που προέκυπτε από τη εξάρτηση από το εμπόριο και τις αγορές για την αύξηση του πλούτου και τη προμήθεια πολεμικών υλικών. Σε αντίθεση με τις φοροσυλλεκτικές αυτοκρατορίες των Ασσυρίων και των Ρωμαίων οι νέες αυτές αυτοκρατορίες ήταν κατά κύριο λόγο εμπορικές. Τα ευρωπαϊκά κράτη θεωρούσαν τις αποικιακές κτήσεις τους σαν ασφαλείς πηγές για την προμήθεια πρώτων υλών και σαν αγοραστές της διευρυμένης παραγωγής των μεταποιητικών αγαθών τους.

Με την έλευση της Βιομηχανικής Επανάστασης και την άνοδο της Μεγάλης Βρετανίας ως βιομηχανικού κέντρου οργανώθηκε ένα νέο είδος παγκόσμιας οικονομίας

²⁰ Robert Gilpin, *Economic Interdependence and National Security in Historical Perspective*, στο *Economic Issues and National Security*, επιμέλεια Klaus Knorr και Frank N. Trager, Kansas: University Press of Kansas 1977 ΣΕΛ. 27

²¹ Gilpin *ibid* ΣΕΛ.27

που βασίζονταν στην εξειδίκευση, στο ελεύθερο πολυμερές εμπόριο και την διεθνή κατανομή της εργασίας. Αυτή η κατανομή της εργασίας περιλάμβανε το βρετανικό βιομηχανικό κέντρο που παρήγαγε μεταποιητικά αγαθά και τα αντάλλαζε με τρόφιμα και πρώτες ύλες από την υπανάπτυκτη περιφέρεια, αλλά και καθώς αναδύονταν νέα βιομηχανικά κέντρα στην δυτική Ευρώπη και την Βόρεια Αμερική αναπτύσσονταν και μεταξύ των βιομηχανικών κέντρων μία κατανομή εργασίας βασισμένη στην βιομηχανική εξειδίκευση.

Οι αιτίες για την άνοδο αυτής της πραγματικά αλληλεξαρτώμενης παγκόσμιας οικονομίας μπορούν να ανιχνευθούν στις πολιτικές και στρατιωτικές συνέπειες του τέλους των Ναπολεόντειων Πολέμων καθώς και στην επανάσταση στις μεταφορές που έφερε η Βιομηχανική Επανάσταση.

Η ήττα του Ναπολέοντα και των Γάλλων έφερε μια νέα εποχή στις διεθνείς πολιτικές και οικονομικές σχέσεις που χαρακτηρίζεται με το όνομα Pax Britanica. Η Μεγάλη Βρετανία είχε υπεροχή στις θάλασσες και ήλεγχε την πρόσβαση στο Νέο Κόσμο και την Ασία. Στην ηπειρωτική Ευρώπη μια ισορροπία είχε εδραιωθεί με το Συνέδριο της Βιέννης που κρατούσε υπό έλεγχο τις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις. Μέχρι την ενοποίηση της Γερμανίας και την άνοδο των Η.Π.Α. προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, κανένα άλλο κράτος ή ομάδα κρατών δεν ήταν σε θέση να αμφισβητήσει την βρετανική ηγεμονία. Η βρετανική ηγεμονία παρείχε το γενικό πλαίσιο των διεθνών σχέσεων, μέχρι την κατάρρευσή της μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Παράλληλα αναδιαμόρφωσε την διεξαγωγή και τα γενικά χαρακτηριστικά των διεθνών οικονομικών σχέσεων. Στη θέση του μερκαντιστικού συστήματος, με την έμφαση στον έλεγχο και κατοχή αποικιών, η βρετανική ηγεμονία στο απόγειό της βασιζόταν σε μια αλληλεξαρτώμενη διεθνή οικονομία, που είχε ως κύρια χαρακτηριστικά της το ελεύθερο εμπόριο, την αρχή της μη διάκρισης και την ισότιμη μεταχείριση. Παρόλο που η Μεγάλη Βρετανία και οι άλλες Ευρωπαϊκές Δυνάμεις διατήρησαν τις αποικιακές τους αυτοκρατορίες, η κατάκτηση εδαφών και αποικιών άρχισε να φθίνει σε σημασία. Γενικά η Βρετανική ηγεμονία παρείχε το πολιτικό πλαίσιο για την άνοδο μιας φιλελεύθερης διεθνούς οικονομίας.

Η άλλη αιτία για την δημιουργία της αλληλεξαρτώμενης διεθνούς οικονομίας ήταν η τεχνολογική επανάσταση στην παραγωγή και τις μεταφορές. Η Βιομηχανική Επανάσταση και η ταχεία οικονομική ανάπτυξη που βασιζόταν στις νέες οικονομικές

μεθόδους υπέσκαψαν το мерκαντιλιστική αντίληψη για την στατική φύση του πλούτου. Η εφεύρεση της ατμομηχανής από τον Isaac Watt την ίδια χρονιά που ο Adam Smith έγραψε τον *Πλούτο των Εθνών* συμβόλιζε αυτή τη νέα αλλαγή.

Η προϋποτιθέμενη συνθήκη για την ανάπτυξη της αλληλοεξαρτώμενης οικονομίας του 19^{ου} αιώνα, ήταν ο επαναπροσδιορισμός της εθνικής ασφάλειας από την Μεγάλη Βρετανία με βάση τις αρχές του φιλελευθερισμού. Η ουσία των διδαγμάτων του Adam Smith και των άλλων υπέρμαχων του ελεύθερου εμπορίου, ήταν ότι ο πλούτος από το εξωτερικό εμπόριο προέρχονταν από την ανταλλαγή αγαθών και όχι από την εδαφική κατάκτηση. Η οικονομική ανάπτυξη, όπως υποστήριζε ο Smith στον *Πλούτο των Εθνών*, είναι πρωταρχικά μια λειτουργία του μεγέθους της κατανομής της εργασίας, η οποία με τη σειρά της εξαρτάται από το μέγεθος της αγοράς. Ως εκ τούτου για να αναπτυχθεί μια οικονομία, πρέπει συνεχώς να διευρύνει την εδαφική της βάση και να ενσωματώνει ένα ολόένα και μεγαλύτερο μερίδιο της αγοράς.²²

Οι ιδέες του ελεύθερου εμπορίου του Smith και ειδικότερα όπως αναπτύχθηκαν από τον David Ricardo, έγιναν η κυρίαρχη ιδεολογία της ανερχόμενης Βρετανικής μεσαίας τάξης. Αυτό που πρέσβευε η μεσαία τάξη και η φιλελεύθεροι θεωρητικοί ήταν ότι τα κόστη και τα μειονεκτήματα της αυτοκρατορίας και του εδαφικού ελέγχου υπερτερούσαν των πλεονεκτημάτων.²³

Ο στόχος της βρετανικής οικονομικής πολιτικής ήταν η δημιουργία συμπληρωματικών οικονομικών σχέσεων μεταξύ του βιομηχανικού βρετανικού κέντρου και της περιφέρειας η οποία θα προμήθευε φτηνά τρόφιμα και πρώτες ύλες. Με την μετανάστευση της εργασίας και την εξαγωγή κεφαλαίων στα αναπτυσσόμενα εδάφη (π.χ. Η.Π.Α., Καναδάς, Αυστραλία κτλ.), η Βρετανία θα μπορούσε να αποκτήσει τόσο φτηνές εισαγωγές όσο και αγορές για τον διευρυμένο κύκλο των βιομηχανικών της αγαθών. Με αυτό τον τρόπο όχι μόνο το ποσοστό κέρδους του κεφαλαίου θα παρέμενε υψηλό, αλλά και με την εισαγωγή φτηνών τροφίμων θα μπορούσε να επικεντρωθεί στο συγκριτικό της πλεονέκτημα, τα βιομηχανικά αγαθά, και με αυτό τον τρόπο να ξεπεράσει τις υπόλοιπες δυνάμεις και να κατοχυρώσει την ασφάλειά της.

²² Gilpin ibid ΣΕΛ 34

²³ Gilpin ibid ΣΕΛ 34

2.2 Η ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟΜΕΡΚΑΝΤΙΛΙΣΤΙΚΟ ΔΟΓΜΑ

Το 1776 ήρθε η επανάσταση όπως είπαμε, με τη δημοσίευση του έργου *Πλούτος των Εθνών* του Adam Smith. Το βιβλίο IV παρείχε μια επισκόπηση της θεωρίας και της πρακτικής του μερκαντισμού, και προχώρησε στην αποδόμηση του μερκαντιστικού επιχειρήματος. Αλλά τι αποδόμησε; Χάριν της ρητορικής και της σαφήνειας, ο Smith απλοποίησε το δόγμα του μερκαντισμού και τόνισε τις διαφορές μεταξύ του μερκαντισμού και της φιλελεύθερης εναλλακτικής λύσης που πρότεινε.

Στην πραγματικότητα, υπήρξαν σημαντικές ομοιότητες μεταξύ των κλασικών μερκαντιστών και των φιλελεύθερων αμφισβητιών τους. Ο Heckscher έβλεπε μια θεμελιώδη συνοχή μεταξύ του μερκαντισμού και του φιλελευθερισμού ως αντίδραση ενάντια στην πολιτική οικονομία του Μεσαίωνα.²⁴ Κάθε σχολή σκέψης επιδίωκε να μεγιστοποιήσει την ισχύ και την αφθονία (όπως αποδεικνύεται και στη διάσημη στήριξη Smith για τους νόμους και τις επιχορηγήσεις της ναυσιπλοΐας στις σχετικές με την άμυνα βιομηχανίες), και κάθε μια έβλεπε μια μακροπρόθεσμη αρμονία μεταξύ εκείνων των στόχων.²⁵

Περαιτέρω, ο φιλελευθερισμός έφερε πολλές θεμελιώδεις αλλαγές. Όσον αφορά τις επιπτώσεις του στον μερκαντισμό, οι συνέπειες της ανόδου του φιλελευθερισμού περιελάμβαναν τρία βασικά συμπεράσματα: Πρώτον ο πλούτος προέρχονταν από την παραγωγική ικανότητα και όχι από τα πολύτιμα μέταλλα. Δεύτερον, ήταν ένα παίγνιο θετικού και όχι μηδενικού αθροίσματος. Τρίτον, αυτό που προκύπτει σε συνδυασμό από τα παραπάνω, είναι ότι το ισοζύγιο του εμπορίου και του κρατικού θησαυροφυλακίου

²⁴Jonathan Kirshner, Political Economy in Security Studies after the Cold War, Review of International Political Economy, Vol 5, Number 1, 1 Ιανουαρίου 1998 ΣΕΛ. 64-91

²⁵Jacob Viner, "Power and Plenty as Objectives of Foreign Policy in the Seventeenth and Eighteenth Centuries," *World Politics*, Vol. 1, no. 1 Οκτώβριος 1948 ΣΕΛ.5

ήταν λιγότερης σημασίας από ότι προηγουμένως θεωρούνταν. Κάθε μια από αυτές τις αλλαγές αντιπροσώπευσε μια σημαντική στροφή από τη μερκαντιλιστική σκέψη .²⁶

Αυτό που χωρίζει τους νεομερκαντιλιστές από τους κλασικούς μερκαντιλιστές είναι ότι πρώτοι ενσωμάτωσαν τις διδασκαλίες του Smith και των άλλων φιλελευθέρων στις δικές τους θεωρίες. Οι νεομερκαντιλιστές ανασυγκρότησαν το μερκαντιλισμό λαμβάνοντας υπόψη τη φιλελεύθερη επανάσταση, ενσωματώνοντας και όχι απορρίπτοντας τις παραπάνω τρεις προτάσεις. Ο Alexander Hamilton και ο Friedrich List, δύο από τους πατέρες του νεομερκαντιλισμού, δέχτηκαν σε μεγάλο μέρος τις διδασκαλίες του Adam Smith. Ο Χάμιλτον τοποθετεί τα επιχειρήματά του στα πλαίσια "των εξαιρέσεων" στο φιλελευθερισμό.²⁷ Ο List είναι, αν μη τι άλλο ακόμα πιο σαφής και δηλώνει ότι τα προτεινόμενα μέτρα του παρεμβατισμού του πρέπει να θεωρηθούν ως εξαίρεση. Όσον αφορά την εμπορική πολιτική, παραδείγματος χάριν, ο List τοποθετεί όρια για τα αγαθά εκείνα που μπορούν να κριθούν επιλέξιμα για προστασία και το μέγεθος οποιουδήποτε δασμολογίου, και υπογραμμίζει τον προσωρινό χαρακτήρα της διάρκειας των προστατευτικών μέτρων. Και παρά την οξεία κριτική του στον Smith , υπογραμμίζει "ότι δεν πρέπει με κανένα τρόπο να αρνηθούμε τις μεγάλες αξίες του Adam Smith."²⁸

Όπως και οι μερκαντιλιστές πριν από αυτόν ο Χάμιλτον υποστήριξε τον προστατευτισμό βασισμένος στο επιχείρημα της νηπιακής βιομηχανίας. Αλλά προχώρησε παραπέρα αμφισβητώντας μία από τις κυριότερες παραδοχές του φιλελευθερισμού: τη στατική φύση του συγκριτικού πλεονεκτήματος. Για να το πετύχει αυτό εκσυγχρόνισε το μερκαντιλιστικό επιχείρημα προβάλλοντας μία δυναμική θεώρηση

²⁶ Jonathan Kirshner, *The Political Economy of Realism, Unipolar Politics: Realism and State Strategies after the Cold War*, επιμέλεια Ethan B. Kapstein και Michael Mastanduno, New York: Columbia University Press 1999 ΣΕΛ. 45

²⁷ Alexander Hamilton, "Report on the Subject of Manufactures" (1791), <http://memory.loc.gov/cgi-bin/ampage> 24-8-2005

²⁸ Edward Meade Earle, "Adam Smith, Alexander Hamilton, and Friedrich List: Η οικονομική Βάση της Στρατιωτικής Ισχύς, στο *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής: ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΚΚΙΑΒΕΛΛΙ ΣΤΗΝ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ*, επιμέλεια ΠΗΤΕΡ ΠΑΡΕΤ, Αθήνα 2004 Εκδόσεις Τουρικής ΣΕΛ.

της οικονομικής ανάπτυξης που βασίζεται στην ανωτερότητα της βιομηχανίας έναντι της γεωργίας .

Η φιλελεύθερη θεωρία του διεθνούς εμπορίου όπως αναπτύχθηκε μεταγενέστερα από τον Ricardo υποστήριζε την στατική φύση του συγκριτικού πλεονεκτήματος . Το εμπόριο ήταν επικερδές για όλους επειδή το κάθε έθνος ήταν προικισμένο ξεχωριστά όσον αφορά τις πηγές και τους συντελεστές παραγωγής. Αυτοί οι συντελεστές θεωρούνταν πως ήταν σταθερά χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων χωρών, όπως το γνωστό παράδειγμα του Ricardo αναφέρει η Πορτογαλία είχε πλεονέκτημα στην παραγωγή κρασιού και η Αγγλία στην κλωστοϋφαντουργία. Αυτή η αμετάβλητη κατανομή της εργασίας είχε καθοριστεί από την φύση και ήταν πέρα από τις δυνάμεις των ανθρώπων να την αλλάξουν.

Σε αντίθεση με τους πρώιμους μερκαντιλιστές και τους φιλελευθέρους ο Χάμιλτον υποστήριξε την κινητικότητα των συντελεστών μεταξύ των εθνικών οικονομιών. Η θέση μίας οικονομίας στο παγκόσμιο εμπόριο δεν καθοριζόταν από αμετάβλητα στοιχεία. Η κυβέρνηση μέσω των εθνικών οικονομικών πολιτικών της μπορούσε να αλλάξει τη φύση της οικονομίας της και τη θέση της στην παγκόσμια οικονομία. Επιπρόσθετα το κράτος θα έπρεπε να ενθαρρύνει την εισαγωγή ξένων κεφαλαίων και την καθιέρωση ενός τραπεζικού συστήματος για την παροχή επενδυτικών κεφαλαίων.

Ο Χάμιλτον, όπως και οι μερκαντιλιστές πριν από αυτόν, προσδιόρισε την εθνική ασφάλεια με την ανάπτυξη της βιομηχανίας και υποστήριξε ότι το κράτος είχε ένα καίριο ρόλο στην καθοδήγηση της οικονομικής δραστηριότητας. Θεωρούσε τα οικονομικά όπως και οι πρώιμοι μερκαντιλιστές και οι ρεαλιστές αργότερα ότι υπάγονται στην πολιτική. Παρόλο που οι ιδέες του για τον προστατευτισμό δεν ήλθαν σε πλήρη ισχύ παρά μόνο με τη νίκη του ραγδαίως βιομηχανικά αναπτυσσόμενου βορρά επί του αγροτικού νότου, η επιρροή τους ήταν τεράστια τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό.²⁹

Ο μερκαντιλισμός τόσο στον 19^ο αιώνα όσο και σήμερα αποτελεί αντίδραση στην τάση των αγορών για συγκέντρωση του πλούτου και της ισχύος καθώς και της δημιουργίας σχέσεων εξάρτησης μεταξύ ισχυρών και αδύναμων κρατών. Παρόλο που με την πάροδο του χρόνου οι αγορές τείνουν να διαχέουν την οικονομική δραστηριότητα,

²⁹ Robert Gilpin, *Economic Interdependence and National Security in Historical Perspective*, στο *Economic Issues and National Security*, επιμέλεια Klaus Knorr και Frank N. Trager, Kansas University Press of Kansas 1977 ΣΕΛ.40

βραχυπρόθεσμα η τάση είναι η συγκέντρωση του πλούτου στις προηγμένες οικονομίες να είναι μεγαλύτερη από ότι στις αναπτυσσόμενες.³⁰

Η ουσία του επιχειρήματος του List στο έργο του *National system of Political Economy* ήταν ότι ο φιλελευθερισμός ήταν η οικονομική πολιτική των ισχυρών. Οι Βρετανοί σύμφωνα με τον List είχαν χρησιμοποιήσει τις κρατικές πολιτικές, προκειμένου να προστατέψουν τις νηπιακές τους βιομηχανίες ενάντια στον ξένο ανταγωνισμό. Αλλά όταν πέτυχαν τεχνολογική και βιομηχανική υπεροχή έναντι των αντιπάλων τους, αυτοανακηρύχθηκαν θιασώτες του ελεύθερου εμπορίου. Με την υπεράσπιση του ελεύθερου εμπορίου οι Βρετανοί αποζητούσαν την υπεράσπιση των δικών τους εθνικών οικονομικών συμφερόντων, με την απρόσκοπτη πρόσβαση στις ξένες αγορές. Αυτό που εμείς αποκαλούμε μια αλληλεξαρτώμενη διεθνή οικονομία, ο List το θεωρούσε σαν μια έκφραση των Βρετανικών εθνικών συμφερόντων. Πίστευε ότι μια πραγματικά κοσμοπολίτικη παγκόσμια οικονομία θα ήταν εφικτή μόνο όταν και τα υπόλοιπα έθνη ήταν ίσα με την Μεγάλη Βρετανία σε βιομηχανική ισχύ.

Η επέκταση του εμπορίου, η ροή των επενδύσεων και η αποτελεσματικότητα του διεθνούς χρηματικού συστήματος, δημιούργησαν μια περίοδο οικονομικής ανάπτυξης που απλώθηκε από την Αγγλία σε όλο το υπόλοιπο σύστημα. Αλλά ενώ όλοι μπορεί να κέρδιζαν, οι νεομερκαντιλιστές τόνιζαν ότι κάποιος κέρδιζαν περισσότερο από τους άλλους. Σε ένα κόσμο ανταγωνιστικών κρατών τα άνισα κέρδη είναι πολλές φορές πιο σημαντικά από τα αμοιβαία κέρδη. Προκειμένου να αυξήσουν τα δικά τους σχετικά κέρδη, τα άλλα κράτη επιζητούν να αλλάξουν τους κανόνες του παιχνιδιού από τους οποίους επωφελείται η κυρίαρχη βιομηχανική δύναμη³¹.

Με την ενσωμάτωση των φιλελεύθερων θεωριών του εμπορίου, οι όροι της συζήτησης μετατοπίστηκαν σε δύο νέα ζητήματα, τη *σύνθεση* του εμπορίου και τη *διανομή* των κερδών . Και σε αυτούς τους τομείς προέκυψαν σημαντικές συμφωνίες . Πιο συγκεκριμένα, κάποιος μπορεί να παρατηρήσει ένα σύνολο απόψεων σχετικά με τα οικονομικά και την ισχύ. Αυτό φαίνεται στη δήλωση του List ότι : "*η ικανότητα του να*

³⁰ Robert Gilpin, Πολιτική Οικονομία των Διεθνών Σχέσεων Τόμος Α΄, Αθήνα 2000 Εκδόσεις Gutenberg, ΣΕΛ. 224

³¹Robert Gilpin, *ibid*,ΣΕΛ.222-225

παράγεις πλούτο είναι απείρως σημαντικότερη από τον ίδιο τον πλούτο." ³² Τέτοιες σκέψεις δεν διαφέρουν και πολύ από τις αντίστοιχες των φιλελεύθερων υπερασπιστών της ελευθερίας των συναλλαγών, που υποστηρίζουν ομοίως ότι "η εθνική ισχύς εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική παραγωγικότητα" και, "η στρατιωτική ισχύς εξαρτάται από την οικονομική ισχύ." ³³

Κατά συνέπεια, παρά τις όποιες αποκλίνουσες απόψεις, ένα από τα αποτελέσματα της φιλελεύθερης επανάστασης ήταν η εμφάνιση μιας σύνθεσης σχετικά με την οικονομία και την ισχύ. Όπως σημειώνεται ανωτέρω, τόσο οι φιλελεύθεροι όσο και οι μερκαντιλιστές υποστήριξαν την άποψη ότι η ισχύς και η αφθονία είναι οι κρίσιμοι και συμπληρωματικοί στόχοι της κρατικής δράσης.³⁴ Οι φιλελεύθεροι και νεομερκαντιλιστές υποστηρίζουν επίσης την άποψη ότι η ισχύς απορρέει από την παραγωγική ικανότητα και η παραγωγική ικανότητα από την οικονομική ανάπτυξη. Αυτές είναι παράλληλα και βασικές υποθέσεις πάνω στις οποίες βασίζεται ο ρεαλισμός, αλλά δεν αποτελούν αποκλειστικό κτήμα των ρεαλιστών, και πρέπει να θεωρηθούν ως μέρος μίας κοινής κληρονομιάς που μοιράζεται με τον φιλελευθερισμό και τον μερκαντιλισμό, αλλά με αυτό θα ασχοληθούμε στην συνέχεια.

Φιλελεύθερη/σύνθεση μερκαντιλιστών: Η οικονομική ανάπτυξη και η ικανότητα αυτής είναι η ελλοχεύουσα πηγή της ισχύος, και οι οικονομικοί και πολιτικοί στόχοι είναι συμπληρωματικοί μακροπρόθεσμα.

Το παραπάνω αξίωμα είναι πολύ σημαντικό για την θεμελίωση της υπόθεσης εργασίας μεταξύ οικονομίας και εθνικής πολιτικής ασφάλειας μέσα από το ρεαλιστικό υπόδειγμα στην σύγχρονη εποχή. Όπως οι μερκαντιλιστές αναδιαμόρφωσαν τις βασικές τους θέσεις εργασίας σύμφωνα με τη φιλελεύθερη προσέγγιση, χωρίς να ξεφύγουν από τους βασικούς στόχους τους (εθνική ισχύς, αυτάρκεια κ.τ.λ.), για να διαμορφώσουν την νεομερκαντιλιστική προσέγγιση, αντίστοιχα θα εξετάσουμε στην συνέχεια πώς μπορούμε

³² Margaret Esther Hirst, *Life of Friedrich List and selections from his writings*, New York Kelley 1965 ΣΕΛ 187

³³ Margaret Esther Hirst *ibid* ΣΕΛ, 276

³⁴ Αυτό φαίνεται στα τέσσερα στοιχεία που τόνισε ο Viner για τους μερκαντιλιστές, Jacob Viner, "Power and Plenty as Objectives of Foreign Policy in the Seventeenth and Eighteenth Centuries," *World Politics*, Vol. 1, no. 1 (October 1948) ΣΕΛ. 10

να προσαρμόσουμε τις σύγχρονη φιλελεύθερη θεώρηση της αλληλεξάρτησης στο ρεαλιστικό υπόδειγμα για να δημιουργήσουμε το σύγχρονο δίλημμα ασφάλειας, χωρίς να ξεφύγουμε από το πλαίσιο του ρεαλιστικού υποδείγματος.

Αλλά προτού εστιάσουμε στον πυρήνα της υπόθεσης εργασίας μας, πρέπει πρώτα να διασαφηνίσουμε μία άλλη σχέση. Πρέπει πρώτα να διασαφηνίσουμε την σχέση μεταξύ των δύο οικονομικών υποδειγμάτων φιλελευθερισμού μερκαντισμού με το πολιτικό υπόδειγμα του ρεαλισμού. Ο παραπάνω ορισμός διευρύνει αρκετά τον αριθμό στοιχείων βάσει των οποίων τα κράτη πρέπει να πορευτούν με σκοπό να επιβιώσουν και να ευημερήσουν στο διεθνές σύστημα. Αυτά περιλαμβάνουν τη βιομηχανική ικανότητα, την πρόσβαση στις πρώτες ύλες, και την επαρκή χρηματοδότηση. Επιπλέον, η οικονομική ανάπτυξη προκύπτει ως σημαντικό ζήτημα για το ζήτημα της εθνικής ασφάλειας.³⁵ Εντούτοις, όπως σημειώνεται ανωτέρω, αυτές οι υποστηριγμένες απόψεις δεν μπορούν να παρέχουν τη βάση για μια ευδιάκριτη πολιτική οικονομία του ρεαλισμού. Μια τέτοια σύλληψη προκύπτει μόνο όταν συνδυάζονται με υποθέσεις συγκεκριμένες για το ρεαλισμό. Για να γίνει κάτι τέτοιο δεν μπορούμε να αντλήσουμε μόνο από το κεκτημένο του φιλελευθερισμού, παρά τις όποιες συμφωνίες, γιατί αν και όντως είναι πολύ πλούσιο στο θέμα της οικονομίας και της πολιτικής (άλλωστε αυτός είναι και ο βασικός του άξονας), αποτελεί ανταγωνιστικό υπόδειγμα και δεν συμμερίζεται μερικά πολύ βασικά σημεία του. Όποτε στρεφόμαστε στον μερκαντισμό και προσπαθούμε να διευκρινίσουμε αυτή την σχέση.

2.3 ΣΧΕΣΗ ΡΕΑΛΙΣΜΟΥ- ΜΕΡΚΑΝΤΙΛΙΣΜΟΥ

Η σχέση του μερκαντισμού με τον ρεαλισμό έγκειται στο γεγονός ότι πολλές από τις προτάσεις παραδοχές του πρώτου αποτελούν και κτήμα του δεύτερου και μάλιστα πολλές από τις θέσεις του ρεαλισμού εξελίχθηκαν μέσα από την πρώιμη και ύστερη

³⁵Robert Gilpin, Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική, Αθήνα Εκδόσεις Ποιότητα 2004, ΣΕΛ. 214

μερκαντιλιστική σκέψη. Αυτό όμως βέβαια δεν συνεπάγεται ότι μία ρεαλιστική πολιτική πρέπει να εμπεριέχει απαραίτητα και μια μερκαντιλιστική οικονομική πολιτική.

Τόσο οι ρεαλιστές όσο και οι φιλελεύθεροι αναγνωρίζουν τον άναρχο χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος στο οποίο ο πόλεμος είναι ένας πιθανός μηχανισμός για την επίλυση διαφορών και την επίτευξη κρατικών στόχων. Αυτό που διαφοροποιεί τους ρεαλιστές είναι το γεγονός ότι θεωρούν τον πόλεμο, την ένοπλη σύρραξη, τις απειλές και τον άναρχο χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος ως μόνιμο και διαμορφωτικό στοιχείο της διεθνούς πολιτικής και την ανάγκη η πολιτική ενός κράτους να διαμορφώνεται βάσει αυτών των στοιχείων.³⁶

Αυτό το γεγονός βρίσκει ανταπόκριση στους μερκαντιλιστές³⁷. Συγκεκριμένα στα γραπτά του ο List υπογράμμισε τη σημασία των υποθέσεων σχετικά με τον πόλεμο στις αναλύσεις της πολιτικής οικονομίας. Το "δόγμα του Adam Smith," υποστηρίζει ο List, "προϋποθέτει την ύπαρξη μιας κατάστασης διαρκούς ειρήνης και παγκόσμιας ενότητας." Αλλά φυσικά, αυτό δεν είναι η περίπτωση. Κατά συνέπεια ενώ ο List αναγνώριζε τα οφέλη της φιλελευθεροποίησης των συναλλαγών, υποστήριζε ότι η "επιρροή του πολέμου" απαιτούσε από τα κράτη να παρεκκλίνουν μερικώς από τις πολιτικές επιταγές του φιλελευθερισμού.³⁸

Επιπλέον τόσο ο ρεαλισμός όσο και ο μερκαντιλισμός αποδέχονται το προβάδισμα του κράτους, της εθνικής ασφάλειας και της στρατιωτικής ισχύος στην οργάνωση και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος. Η πρωτοκαθεδρία αυτή του κράτους εκδηλώνεται συνήθως με τη μορφή της αναζήτησης της κρατικής αυτονομίας. Τα κράτη στοχεύουν να καθιερώσουν και να συντηρήσουν την ανεξαρτησία τους από τρεις πιέσεις: εκείνες των ιδιαίτερων εσωτερικών συμφερόντων, των άλλων κρατών, και των διεθνών οικονομικών δυνάμεων.

³⁶ E. H. Carr, *Η εικοσαετής κρίση, 1919–1939* σελ. 154

³⁷ Άλλωστε ένας από τους κύριους λόγους όπως αναφέραμε που οι μερκαντιλιστές έδιναν τόσο έμφαση στο εμπορικό πλεόνασμα ήταν για την χρηματοδότηση των επαγγελματικών στρατών και την ικανότητα διεξαγωγής πολέμου.

³⁸ Jonathan Kirshner, *The Political Economy of Realism, Unipolar Politics: Realism and State Strategies After the Cold War*, επιμέλεια Ethan B. Kapstein and Michael Mastanduno, New York Columbia University Press 1999 ΣΕΛ. 78

Παρατηρούμε ότι και στις δυο θεωρίες είναι κρίσιμος ο κεντρικός ρόλος του κράτους ως ένας ξεχωριστός δρών με τα δικά του ιδιαίτερα συμφέροντα . Όπως και με τη σημασία του πολέμου, οι απόψεις σχετικά με τη σημασία του κράτους δεν είναι απόλυτες, αλλά εμπεριέχονται σε διαφορετικό βαθμό. Κατά συνέπεια, οι φιλελεύθεροι δεν αρνούνται την ύπαρξη ενός αυτόνομου κράτους, διαφέρουν απλά ως προς την έκταση και τη συνέπεια αυτής της αυτονομίας. Οι ρεαλιστές τονίζουν το κράτος ως μία ευδιάκριτη οντότητα, από το άθροισμα συγκεκριμένων συμφερόντων των συνιστάμενων μερών του, που έχει την ικανότητα να ακολουθήσει τις δικές του πολιτικές ως κύριος δρώντας στις διεθνείς σχέσεις. Αυτή η κεντρική θέση των ρεαλιστών αποτελεί επίσης και μέρος της μερκαντιλιστικής παράδοσης. Ο κρατισμός, ιδιαίτερα σαν στοιχείο οικοδόμησης του κράτους (εσωτερική ενοποίηση και εξωτερική περάτωση) είναι θεμελιώδους σημασίας τόσο για τους κλασικούς όσο και τους νεομερκαντιλιστές. Σύμφωνα με τον Heckscher, "το κράτος στέκεται στο κέντρο των μερκαντιλιστικών προσπαθειών που αναπτύχθηκαν ιστορικά: το κράτος ήταν και το υποκείμενο και το αντικείμενο της οικονομικής πολιτικής του μερκαντιλισμού." Στην πραγματικότητα, περισσότερο από τη μισή και ογκώδη μελέτη Heckscher αφιερώνεται στη μελέτη "του μερκαντιλισμού ως ενοποιητικό σύστημα," όπου, μεταξύ άλλων, "ο στόχος ήταν η ανωτερότητα του κράτους σε σχέση τις υπόλοιπες δυνάμεις μέσα σε μια χώρα." ³⁹

Ο κύριος εκπρόσωπος του νεομερκαντιλισμού σαν διαμορφωτικού και ενοποιητικού παράγοντα του κράτους είναι ο Schmoller.⁴⁰ Υποστήριξε ότι "αυτό που διακυβευόταν ήταν η δημιουργία πραγματικών πολιτικών οικονομιών ως ενιαίοι οργανισμοί," και ότι η κρατική δράση απαιτούνταν για να επιφέρει μια "ένωση για την εξωτερική υπεράσπιση, και την εσωτερική δικαιοσύνη, διοίκηση, το νόμισμα, την πίστη, τα εμπορικά συμφέροντα και την οικονομική ζωή. Ενώ δεν θα υποστήριζαν όλοι αυτήν την άποψη, ο κεντρικός ρόλος του κράτους, από την προοπτική της διεθνούς και της εσωτερικής πολιτικής, παραμένει ένα κεντρικό θέμα στη σκέψη ρεαλιστών."⁴¹

³⁹ Jonathan Kirshner, Ibid ΣΕΛ.80

⁴⁰ Jonathan Kirshner, Ibid ΣΕΛ.81

⁴¹ Stephen Krasner, *Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy* Princeton University Press, Princeton N.J. 1978, ΣΕΛ 300.

Από την παραπάνω πρόταση των ρεαλιστών ότι το κράτος είναι ένας διακριτός δρώντας με τα δικά του συμφέροντα , έρχεται το ζήτημα του βαθμού στον οποίο τα ιδιαίτερα συμφέροντα του κράτους συγκλίνουν ή αποκλίνουν από τα συγκεκριμένα συμφέροντα στο εσωτερικό του κράτους . Οι φιλελεύθεροι πιστεύουν στην αρμονία των συμφερόντων. Οι ρεαλιστές από την άλλη πρεσβεύουν ότι οι αποκλίσεις θα κάνουν συχνά την εμφάνιση τους με αποτέλεσμα την παρέμβαση του κράτους για να προασπίσει τα συμφέροντα του. Αυτές οι αποκλίσεις μπορούν να προέλθουν από διάφορες πηγές, λαμβάνοντας υπόψη ένα αυτόνομο κράτος, αλλά είναι πλέον πιθανόν να προέλθουν από ζητήματα σχετικά με την ασφάλεια. Κατά συνέπεια, ενώ η ισχύς και η αφθονία είναι συμπληρωματικές μακροπρόθεσμα, το κράτος είναι πολύ πιο πρόθυμο να θυσιάσει βραχυπρόθεσμα και μεσοπρόθεσμα οικονομικά οφέλη όταν παρουσιαστεί το δίλημμα μεταξύ ασφάλειας και οικονομίας.

Ο List ομοίως υποστήριξε ότι "το συμφέρον του ατόμου και το συμφέρον του εμπορίου ολόκληρου του έθνους είναι εντελώς διαφορετικά πράγματα." Πάλι, αυτό είναι ιδιαίτερα πιθανό να συμβεί επειδή το κράτος, λόγω της μεγαλύτερης ευαισθησίας του στα ζητήματα ασφάλειας ή της τάσης του να έχει έναν μακρύτερο χρονικό ορίζοντα από τα άτομα, το κάνει προθυμότερο να δεχτεί τις βραχυπρόθεσμες οικονομικές θυσίες προκειμένου να εξασφαλίσει μεγαλύτερα μακροχρόνια οφέλη. "Το έθνος," ο List πάλι υποστηρίζει, "πρέπει να αρνηθεί τα παρόντα πλεονεκτήματα με σκοπό την εξασφάλιση μελλοντικών."⁴² Αυτό αντιπαραβάλλεται με την φιλελεύθερη προοπτική, από την οποία ο κρατισμός του List οδηγεί στην έννοια του κράτους ως αυτοσκοπό και το σημαντικότερο σκοπό της πολιτικής, παρά ως όργανο για την προώθηση της μεμονωμένης ευημερίας.⁴³

Από αυτήν την θέση για τον άναρχο χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος και τη θέση του πολέμου μέσα σε αυτό, προκύπτει και η θέση για την οικονομική αυτόαρκεια και τη διεξαγωγή των οικονομικών δραστηριοτήτων.

⁴² W.O. Henderson, Friedrich List economist and visionary 1789-1846, London Frank Cass publishers 1983, ΣΕΛ. 162

⁴³ W.O. Henderson, *ibid*, ΣΕΛ.162

Όσον αφορά την εξάρτηση από άλλα κράτη και τις διεθνείς αγορές, λαμβάνοντας υπόψη τη δυνατότητα πολέμου, τα κράτη θα προσπαθήσουν να επιτύχουν εθνική αυτάρκεια, προκειμένου να εξασφαλισθεί η δυνατότητα να παράγουν τα μέσα για να διεξάγουν πόλεμο, καθώς επίσης και να μειώσουν την τρωτότητα που θα προέκυπτε εν καιρώ ειρήνης από τις αστάθειες των διεθνών οικονομικών ροών. Αυτό είναι ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο οι ρεαλιστές τείνουν να είναι δύσπιστοι έναντι των επιχειρημάτων για τα οφέλη της αλληλεξάρτησης.⁴⁴ Παρόμοια στο κέντρο της μερκαντιλιστικής σκέψης βρίσκεται η στρατιωτική ασφάλεια. Πιο συγκεκριμένα οι μερκαντιλιστές υποστηρίζουν ότι τα κράτη (σε ένα περιβάλλον όπου ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος του πολέμου) έλκονται από την βιομηχανοποίηση όχι μόνο για οικονομικούς λόγους αλλά και για να παράσχουν την απαραίτητη οικονομική, τεχνολογική και παραγωγική βάση για την στρατιωτική τους ισχύ. Επειδή ο πόλεμος είναι μία ύστατη πολιτική, ο μέγιστος δυνατός βαθμός αυτάρκειας είναι ένα καθόλα επιθυμητό γνώρισμα της στρατιωτικής ισχύς. Το να μην ελέγχεις τις πηγές της στρατιωτικής ισχύς είναι σαν να αποδέχεσαι τις αδυναμίες, που μπορούν να αποβούν μοιραίες σε ένα ευμετάβλητο περιβάλλον όπως είναι αυτό του πολέμου⁴⁵. Υπάρχουν δηλαδή ισχυρά επιχειρήματα για το κράτος να δημιουργήσει και να διατηρήσει εκείνες τις βιομηχανίες οι οποίες κρίνονται αναγκαίες για την ισχύ των στρατιωτικών δυνάμεων (παρόλο που οι βιομηχανίες αυτές μπορεί να μην είναι ανταγωνιστικές) για να μπορεί να έχει την απαραίτητη, σύμφωνα με τους μερκαντιλιστές, εθνική αυτάρκεια.

Φυσικά, όμως η επιδίωξη της απόλυτης οικονομικής αυτάρκειας, τότε και τώρα, είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθεί για δύο λόγους: Πρώτον επειδή η αναζήτηση της οικονομικής αυτάρκειας δεν θα κατευθύνει την οικονομική δραστηριότητα στο εσωτερικό προς ένα βέλτιστο επίπεδο παραγωγής. Δεύτερον είναι πάρα πολύ δύσκολο να έχεις ταυτόχρονα απόλυτη αυτάρκεια και ανεπηρέαστη την ισχύ σου σε ένα αλληλεξαρτώμενο διεθνές οικονομικό σύστημα.

⁴⁴ Kenneth Waltz, "The Myth of National Interdependence," στο, *The International Corporation*, επιμέλεια Charles Kindleberger, Cambridge: MIT Press 1970

⁴⁵ Barry Buzan, *Peoples States and Fear*, New York :Harvester Wheatsheaf, 1991, ΣΕΛ 243-244

Κατά συνέπεια ως προς το εσωτερικό η πλήρης αυτάρκεια θα επιδιωχθεί σπάνια, το κράτος θα ισορροπήσει μεταξύ της επιθυμίας του για αυτονομία και του στόχου για μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη.⁴⁶

Ως προς το διεθνές οικονομικό σύστημα προκύπτουν ορισμένες σημαντικές προτάσεις. Οι πολιτικές ανησυχίες μπορούν να διαμορφώσουν τις οικονομικές σχέσεις με διάφορους τρόπους. Μια από τις πιο διακριτές πτυχές της ρεαλιστικής σκέψης στο πλαίσιο της αναζήτησης περισσότερης ασφάλειας είναι η προθυμία των κρατών να κάνουν οικονομικές θυσίες προκειμένου να επιτευχθούν πολιτικά κέρδη. Από αυτή την άποψη ο ρεαλισμός αποκλίνει από το φιλελευθερισμό, ο οποίος τείνει να επικεντρώνεται σε οικονομικούς στόχους. Λαμβάνοντας υπόψη τη δυνατότητα του πολέμου, παραδείγματος χάριν, τα κράτη δεν μπορούν απλά να επιτρέψουν στην αγορά να επιβάλει μία εξειδίκευση στο κράτος σε ένα κλάδο παραγωγής που δεν συμπεριλαμβάνει αγαθά ζωτικής σημασίας για την εθνική άμυνα. Όταν τα κράτη βρίσκονται αντιμέτωπα με απειλές για την επιβίωσή τους όπως αυτές του πολέμου, οι υποσχέσεις για τα οφέλη του συγκριτικού πλεονεκτήματος δεν βρίσκουν ανταπόκριση.

Μία άλλη παραδοχή του ρεαλισμού είναι η δυσκολία της διεθνούς οικονομικής συνεργασίας, όσον αφορά την επίτευξη και τη διατήρηση των συμφωνιών. Μαζί με την οικονομική ανάπτυξη ελλοχεύει και η μακροπρόθεσμη στρατιωτική ικανότητα και οι δεδομένες ανησυχίες για τη δυνατότητα του πολέμου, βάσει αυτού του γεγονότος τα κράτη θα δυσκολευτούν να συνεργαστούν. Ακόμη και με την αναγνώριση των αμοιβαίων κερδών, τα κράτη πρέπει να ενδιαφερθούν για τη διανομή των σχετικών κερδών.⁴⁷

Και πάλι η λογική αυτή, για το συγκριτικό πλεονέκτημα και την αδυναμία οικονομικής συνεργασίας, πηγάζει εν μέρει από τους Νεομερκαντιλιστές. Όπως ο Χάμιλτον έτσι και ο List δεν αρνούσαν τα κέρδη από το ελεύθερο εμπόριο, αλλά εξέφραζαν τις ανησυχίες

⁴⁶ E. H. Carr, *Η εικοσαετής κρίση, 1919–1939* σελ.171 όπως και Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Εκδόσεις Ποιότητα 2004, σελ. 50

⁴⁷ Joseph Grieco, *The Relative Gains Problem for International Cooperation*, *American Political Science Review* Vol 87 No3 Σεπτέμβριος 1993

για τις συνέπειες της δυναμικής του συγκριτικού πλεονεκτήματος, δηλαδή κατά πόσο η εξειδίκευση που επιβάλλεται από τις διεθνείς δυνάμεις της αγοράς θα έβαζε ένα έθνος σε μια τροχιά σχετικά χαμηλής ανάπτυξης. Εάν τα προστατευτικά μέτρα αποσύρονταν επιτρέποντας την ειδίκευση στα ελκυστικότερα προϊόντα, η φιλελευθεροποίηση των συναλλαγών δεν θα ήταν η βέλτιστη πολιτική βραχυπρόθεσμα. Το κράτος επιβάλλει βραχυπρόθεσμα κόστη στην κοινωνία με σκοπό να εξασφαλίσει μεγαλύτερα οφέλη μακροπρόθεσμα. Κατά συνέπεια η ανησυχία των μερκαντιλιστών για το ισοζύγιο του εμπορίου αντικαταστάθηκε από την ανησυχία των νεομερκαντιλιστών για τη *σύνθεση* του εμπορίου. Αυτό είναι επίσης ένας τρόπος με τον οποίο οι ρεαλιστές μπορούν να διακριθούν από τους ακραίους οπαδούς του προστατευτισμού, οι οποίοι τείνουν να τονίζουν το γενικό ισοζύγιο.

Ο Χάμιλτον υποστήριξε ότι "οι Ηνωμένες Πολιτείες δεν μπορούν να εμπορευούνται με την Ευρώπη επί ίσοις όροις." Η βιομηχανία αν αφεθεί ελεύθερη, "δεν θα βρει από μόνη της τον δρόμο για την πιο χρήσιμη και κερδοφόρα δραστηριότητα," λόγω των "υπαρχουσών δυσκολιών" στην εκκίνηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας λόγω "της ανωτερότητας που απολαμβάνετε ήδη από τα προηγμένα βιομηχανικά έθνη."⁴⁸ Ο List παρόμοια υποστήριξε ότι : "στο πλαίσιο ενός συστήματος ελεύθερου ανταγωνισμού που συμμετέχουν προηγμένα βιομηχανικά έθνη, ένα έθνος που είναι λιγότερο ανεπτυγμένο ακόμα και εάν είναι πλήρως ικανό για παραγωγική δραστηριότητα δεν θα μπορέσει ποτέ να επιτύχει μια πλήρη δυναμική αναπτυξιακή παραγωγική δραστηριότητα από μόνο του". Αλλά ούτε και οι φιλελεύθεροι απορρίπτουν απόλυτα αυτή τη λογική , δεν είναι εχθρική στην έννοια της προσωρινής προστασίας των νηπιακών βιομηχανιών⁴⁹ . Ο John Stuart Mill, από πλευράς φιλελευθέρων, έγραψε ότι αυτό ήταν η "μοναδική περίπτωση" όπου "οι προστατευτικοί δασμοί μπορούν να δικαιολογηθούν"⁵⁰. Τα κράτη σε αυτό το πλαίσιο μπορούν να προσπαθήσουν να κατευθύνουν τις εμπορικές και εσωτερικές οικονομικές πολιτικές τους προκειμένου να διαμορφωθεί η τροχιά του συγκριτικού πλεονεκτήματος. Η κρατική παρέμβαση για τη

⁴⁸ Hamilton, "Report on Manufactures," ΣΕΛ. 265- 266

⁴⁹ W.O. Henderson, *ibid*, ΣΕΛ. 205

⁵⁰ Jonathan Kirshner, *Ibid* ΣΕΛ. 97

κατεύθυνση του συγκριτικού πλεονεκτήματος είναι μια διαρκής ανησυχία των ρεαλιστών, και αποτελεί τη βάση των σύγχρονων επιχειρημάτων για το στρατηγικό εμπόριο και τη βιομηχανική πολιτική.

Ακόμη και εν τη απουσία των ανησυχιών για το δυναμικό συγκριτικό πλεονέκτημα, οι ανησυχίες των ρεαλιστών για τα σχετικά οφέλη θα παρέμειναν. Ο Gilpin υποστηρίζει ότι "η διάκριση μεταξύ των απόλυτων και σχετικών κερδών" είναι "μια θεμελιώδης διαφορά στην έμφαση" που διακρίνει το ρεαλισμό.⁵¹ Η ύπαρξη των σχετικών κερδών είναι μεγάλης σημασίας για τους ρεαλιστές αλλά η σημασία της σπουδαιότητας τους έγκειται στα κίνητρα της συμπεριφοράς των κρατών σύμφωνα με την ρεαλιστική θεωρία δηλαδή την ύπαρξη αναρχίας και τα διλήμματα ασφαλείας⁵². Παρόμοια οι μερκαντιλιστές, βλέποντας την αναζήτηση πλούτου σαν ένα παίγνιο μηδενικού αθροίσματος, ενδιαφέρονταν περισσότερο για τη θέση του κράτους μέσα στη διεθνή κατανομή από ότι στη μεγιστοποίηση των απόλυτων κερδών από το εμπόριο. Ο Γερμανός μερκαντιστής P. W. von Höpnicg παρατήρησε το 1684 ότι: "Εάν ένα έθνος σήμερα είναι ισχυρό και πλούσιο ή όχι εξαρτάται όχι από την αφθονία ή την έλλειψη της ισχύος ή των πλούτων του, αλλά κυρίως από το εάν οι γείτονές του κατέχουν λιγότερα ή περισσότερα από αυτό. Γιατί η ισχύς και τα πλούτη είναι ένα σχετικό ζήτημα, που εξαρτάται από την ύπαρξη πιο αδύνατων και φτωχότερων κρατών."⁵³

⁵¹Robert Gilpin *U.S. Power and the Multinational Corporation* New York: Basic Books, 1975, ΣΕΛ. 26–33

⁵² Joseph Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation" *International Organization* Vol 42 No3 Summer 1988 ΣΕΛ. 485–507

⁵³ Randall L. Schweller, *Realism and the Present Great Power System: Growth and Positional Conflict Over Scarce Resources, Unipolar Politics: Realism and State Strategies After the Cold War*, επιμέλεια Ethan B. Kapstein και Michael Mastanduno, , New York Columbia University Press 1999 ΣΕΛ 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3⁰

3.1 ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ

"Οι αγορές δεν ενισχύουν καμία συμμαχία
μεταξύ των αγοραστών και απειλούν
τους ανεπαρκείς προμηθευτές με εξάλειψη. "

Barry Buzan⁵⁴

Η διεθνής αλληλεξάρτηση ορίζεται ως η σχέση που προκύπτει όταν τα κράτη συνδέονται μεταξύ τους με διαδράσεις που μπορεί να είναι επικερδείς ή επιζήμιες για τα μέρη της σχέσης. Οι Robert Keohane και Joseph Nye ορίζουν τη αλληλεξάρτηση με όρους ευαισθησίας (sensitivity) και τρωτότητας (vulnerability). Η αλληλεξάρτηση ευαισθησίας αναφέρεται στο βαθμό και την ταχύτητα με το οποίο μια αλλαγή σε μια χώρα γίνεται αισθητή σε μια άλλη χώρα, εντός ενός συγκεκριμένου πολιτικού και θεσμικού πλαισίου, δηλαδή αναφέρεται στο βαθμό ανοίγματος μίας χώρας σε αλλαγές που συμβαίνουν σε άλλες χώρες και που μεταδίδονται στο πλαίσιο των αμοιβαίων διαδράσεων. Π.χ. ο πληθωρισμός και η ανεργία μπορούν να περάσουν διαμέσω των χωρών, μέσω του εμπορίου ή των κεφαλαιακών ροών. Αυτό προκαλείται από τις διεθνείς διακυμάνσεις στις τιμές των συντελεστών που είναι ανεξάρτητες από τους κανόνες και τις πολιτικές που διέπουν αυτές τις συναλλαγές. Η αλληλεξάρτηση της τρωτότητας είναι η διαθεσιμότητα και το κόστος των εναλλακτικών πολιτικών πλαισίων, όταν αυτά γίνονται απαραίτητα για την προσαρμογή στις εξωτερικές αλλαγές. Αναφέρεται σε αλλαγές επί των κανόνων και των πολιτικών (π.χ. οι διαταραχές του εμπορίου όπως εμπάργκο και μποϊκοτάζ) είναι αλλαγές επί των τυπικών και άτυπων κανόνων διεξαγωγής του διεθνούς εμπορίου και μπορούν να επιφέρουν σημαντικά κόστη στα κράτη που επηρεάζονται από αυτά. Η αλληλεξάρτηση τρωτότητας είναι σημαντικότερη στην παροχή πηγών ισχύος στους δρώντες, με τις αποτελεσματικές εναλλακτικές λύσεις, ώστε οι επιπτώσεις της ευαισθησίας μπορούν να υπερκεραστούν. Η τρωτότητα μπορεί να

⁵⁴ Barry Buzan, *People, States, and Fear* New York Harvester Wheatsheaf, 1991, ΣΕΛ. 124

πάρει μια στρατηγική διάσταση, δεδομένου ότι οι λιγότερο αδύναμοι δρώντες μπορούν να επιβάλουν κόστη στους υπολοίπους εκμεταλλεζόμενοι την ευαισθησία τους.⁵⁵

Ο ορισμός του David Baldwin είναι παρόμοιος ορίζοντας την αλληλεξάρτηση ως : Διεθνείς δεσμούς των οποίων η διακοπή θα ήταν επιζήμια ή τις καταστάσεις στις οποίες τα ευκαιριακά κόστη της αυτονομίας είναι απαγορευτικά υψηλά. Ακόμα και εάν η οικονομική αλληλεξάρτηση δημιουργεί ή διευρύνει τις οικονομικές δυνατότητες μίας χώρας, δημιουργεί ένα πλέγμα περιορισμών πάνω στις οποίες έχουν ελάχιστο ή καθόλου έλεγχο⁵⁶.

Σε αντίθεση με τον φιλελευθερισμό οι ρεαλιστές τείνουν να επικεντρώνονται στα αίτια του πολέμου παρά σε αυτά της διεθνής συνεργασίας. Έτσι οι ρεαλιστές τείνουν να επικεντρώνονται στις συγκρουσιακές παρενέργειες των διεθνών συναλλαγών ενώ οι φιλελεύθεροι εστιάζουν στον επωφελή χαρακτήρα τους.

Οι ρεαλιστές πρεσβεύουν ότι η αλληλεξάρτηση γενικότερα συνδέεται με το φαινόμενο του πολέμου επειδή η αλληλεξάρτηση αυξάνει το συγκρουσιακό χαρακτήρα των σχέσεων. Η φιλοσοφική βάση αυτού του αξιώματος προέρχεται από τον Ζαν Ζακ Ρουσσώ ο οποίος δήλωνε ότι « η αλληλεξάρτηση δεν δημιουργεί προσαρμογή και αρμονία αλλά ασυμβατότητα και καχυποψία». Η αλληλεξάρτηση ρέπει προς την δημιουργία σχέσεων ασύμμετρης παρά συμμετρικής εξάρτησης μεταξύ των κρατών. Ο Ρουσσώ έβλεπε την ανισότητα μεταξύ των κρατών σαν μία κατάσταση ανασφάλειας και κατεπέκταση σαν μία κύρια πηγή διεθνούς σύγκρουσης. Παρόλο που αναγνώριζε ότι το διεθνές εμπόριο απέφερε πλούτο παγκοσμίως, συμπέρανε ότι η διεθνής ανισότητα που απέφερε το διεθνές εμπόριο ήταν πολύ πιο επιζήμια για τις διεθνείς σχέσεις. Η αλληλεξάρτηση δεν είναι ένα ζήτημα αμοιβαίων και συμμετρικών σχέσεων όπως διακηρύττει ο φιλελευθερισμός και η ισχύς που είναι εγγενής στις ασύμμετρες

⁵⁵ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, Jr., Power and Interdependence: World Politics in Transition, Boston Little-Brown, 1989, ΚΕΦ. 1 ΣΕΛ. 3-32

⁵⁶ David A. Baldwin, Interdependence and Power : A conceptual analysis, international organization Vol 34 No4 ΣΕΛ.471-506

οικονομικές σχέσεις παίζουν ένα καθοριστικό λόγο, ιδιαίτερα όταν υπάρχει πιθανότητα ένοπλης σύρραξης⁵⁷.

Η εξάρτηση προκύπτει από ασυμμετρίες στις οικονομικές σχέσεις, και από τους τρόπους με τους οποίους εκείνες οι ασυμμετρίες αλλάζουν τις κρατικές αντιλήψεις. Η επιρροή είναι άμεσα συνδεδεμένη με την εξάρτηση και αυτός που επωφελείται σε μία ασύμμετρη οικονομική σχέση είναι ο ισχυρός εταίρος. Συνήθως αυτή η σχέση προκύπτει όταν ισχυρά κράτη χρησιμοποιούν οικονομικά μέσα για να πετύχουν πολιτικούς σκοπούς. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που προσφέρει ο Albert O. Hirschman. Στο βιβλίο του «εθνική ισχύς και δομή του εξωτερικού εμπορίου» ο Hirschman ερεύνησε τις γερμανικές εμπορικές συναλλαγές κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Κατέδειξε πώς η Γερμανία καλλιέργησε μια σειρά ασύμμετρων εμπορικών σχέσεων με τις μικρές χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης ως μέρος της υψηλής στρατηγικής της, πριν το ξέσπασμα του πολέμου, για να εξασφαλίσει τις αναγκαίες πρώτες ύλες και να αυξήσει τη γερμανική επιρροή εκεί. Αν και αντιπαραγωγική από οικονομική πλευράς, η ροή του εμπορίου στις παρακείμενες περιοχές ενίσχυσε την αυτονομία της Γερμανίας. Η εστίαση στα μικρά κράτη αύξησε την πολιτική επιρροή της Γερμανίας εκεί, με το να καταστήσει την έξοδο πιο δαπανηρή για τους υπόλοιπους. Αυτή η ασυμμετρία, σε συνδυασμό με τις επωφελείς συμφωνίες που προσέφερε η Γερμανία, δημιούργησε κατά τον Hirschman "μια ισχυρή επιρροή υπέρ μιας φιλικής" στάσης ` απέναντι στο κράτος στις εισαγωγές του οποίου ανταποκρίνονται τα συμφέροντα τους" Π.χ. το εμπόριο μεταξύ Γερμανίας και Βουλγαρίας, αποτελούσε πάνω από το μισό από το συνολικό εμπόριο της Βουλγαρίας ενώ από την άλλη καταλάμβανε δύο ή τρία τις εκατό του συνολικού γερμανικού εμπορίου. Σαφώς, η Βουλγαρία ήταν πιο τρωτή σε μια διακοπή του εμπορίου από την Γερμανία Αυτό πρόσφερε στην τελευταία ιδιαίτερη επιρροή έναντι της πρώτης.⁵⁸

Μία σύγχρονη περιγραφή της παραπάνω σχέσης θα μπορούσε να αποδοθεί με αυτό που ο Nye αποκαλεί "ήπια ισχύς". Αντί του εξαναγκασμού των άλλων να κάνουν αυτό που

⁵⁷ Susan McMillan , Interdependence and conflict , Mershon international studies Review, Vol 41 No1 May 1997, 40-41

⁵⁸ Albert O. Hirschman national power and the structure of foreign trade Berkeley University of California Press, 1980 [1945]

επιθυμείς, η ήπια ισχύς έγκειται στο να κάνεις τους άλλους να επιθυμούν αυτό που ζητάς⁵⁹. Η συμμετοχή σε οικονομικές σχέσεις, ιδιαίτερα μεταξύ εκείνων που μπορεί να περιλαμβάνουν διακρίσεις(όπως οι εμπορικές συμφωνίες ή οι νομισματικές περιοχές), αλλάζουν την εσωτερική πολιτική οικονομία κάθε κράτους. Στις ασύμμετρες σχέσεις, αυτή η μετατόπιση λαμβάνει χώρο σχεδόν εξ ολοκλήρου στο μικρό κράτος, τα συμφέροντά του οποίου συγκλίνουν όλο και περισσότερο προς την κατεύθυνση των συμφερόντων του ισχυρού κράτους. Εάν για παράδειγμα εξετάσουμε μία συμφωνία απελευθέρωσης των συναλλαγών μεταξύ ενός μικρού κράτους και ενός ισχυρού κράτους θα διαπιστώσουμε ότι η σύγκλιση συμφερόντων προκαλείται με τρεις τρόπους : Κατ' αρχάς, η απλή πράξη της συμμετοχής σε μια τέτοια ρύθμιση ενέχει πάντα το ζήτημα των σχετικών κερδών και τα σχετικά κέρδη εδώ εκφράζονται με όρους πολιτικής ισχύος. Δεύτερον, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι εταιρίες και οι κλάδοι της οικονομίας που συμμετέχουν στην οικονομική δραστηριότητα βασίζονται σε οικονομικά κίνητρα και στα σήματα της αγοράς και ότι οι δρώντες αυτοί ανταποκρίνονται σε αυτά τα κίνητρα με τη διαμόρφωση πολιτικών συνασπισμών για την προώθηση των συμφερόντων τους. Με την έναρξη της νέας οικονομικής συμφωνίας θα μετασχηματισθούν τα οικονομικά κίνητρα και οι οικονομικοί δρώντες που βασίζονται σε αυτά θα έχουν συμφέρον στη διατήρηση της νέας οικονομικής σχέσης και θα κατευθύνουν τις πολιτικές τους δραστηριότητες προς αυτή την κατεύθυνση⁶⁰. Τρίτον οι αντιλήψεις των συμφερόντων της κεντρικής κυβέρνησης μπορεί να αναδιαμορφωθούν πέρα και πάνω από τις πιέσεις των εσωτερικών ομάδων πίεσης.⁶¹

Τα μικρά κράτη στις εξαρτημένες σχέσεις όπως αυτές που περιγράφονται ανωτέρω κερδίζουν στο οικονομικό σκέλος τόσο απόλυτα όσο και σχετικά. Αυτό είναι ουσιαστικά και η πηγή της επιρροής. Οι Ηνωμένες Πολιτείες επιβαρύνθηκαν με σημαντικές δαπάνες και ανέχτηκαν τις διακρίσεις προκειμένου να προωθήσουν το μεταπολεμικό εμπόριο και τα νομισματικά καθεστάτα. Προηγουμένως, η Μεγάλη

⁵⁹ Joseph S. Nye Jr., *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* New York: Basic Books, 1990 ΣΕΛ. 188

⁶⁰ Αυτό βέβαια βασίζεται σε ένα πλουραλιστικό πολιτικό πλαίσιο

⁶¹ Jonathan Kirshner, *Political Economy in Security Studies After the Cold War*, *Review Of International Political Economy*, Vol 5, Number 1/ 1 Ιανουαρίου 1998 ΣΕΛ. 72

Βρετανία πρόσφερε ένα μεγάλο αριθμό κινήτρων για να σταθεροποιήσει τη ζώνη της στερλίνας.

Η εξάρτηση προκαλεί προβληματισμό σε κράτη που εστιάζουν στην ασφάλεια τους, από τη στιγμή που η ροή σημαντικών εισαγόμενων αγαθών μπορεί να διακοπεί κατά τη διάρκεια μίας κρίσης. Αυτή η ανησυχία είναι ιδιαίτερα έντονη όσον αφορά το πετρέλαιο και τις άλλες πρώτες ύλες, καθώς χωρίς αυτές οι περισσότερες σύγχρονες οικονομίες θα κατέρρεαν. Συνεπώς τα κράτη τα οποία εξαρτώνται από άλλα κράτη για την εισαγωγή ζωτικών αγαθών θα έχουν αυξημένα κίνητρα να προχωρήσουν σε πόλεμο προκειμένου να εξασφαλίσουν την πρόσβαση τους σε αυτά τα αγαθά. Ο Gilpin αναφέρει συγκεκριμένα ότι σύμφωνα με τους οικονομικούς εθνικιστές η αλληλεξάρτηση δημιουργεί ανασφάλεια επειδή οι ροές του εμπορίου δεν είναι απόλυτα αξιόπιστες ως προς την τροφοδοσία σημαντικών στρατηγικών αγαθών⁶². Ο Kenneth Waltz αναφέρει ότι η άναρχη δομή του διεθνούς συστήματος που κάνει τα κράτη να ανησυχούν για την ασφάλεια τους τα αναγκάζει « να ελέγξουν αυτό από το οποίο εξαρτώνται ή να μειώσουν το μέγεθος της εξάρτησης τους»⁶³. Παρόμοια ο John Mearsheimer υποστηρίζει ότι «τα έθνη που βασίζονται σε άλλους για τον ανεφοδιασμό τους σε κρίσιμα οικονομικά προϊόντα θα έχουν τον φόβο του εκβιασμού ή της διακοπής του ανεφοδιασμού κατά τη διάρκεια του πολέμου, και συνεπώς θα προσπαθήσουν να διευρύνουν τον πολιτικό έλεγχο στην πηγή των προμηθειών τους, ενισχύοντας την πιθανότητα σύγκρουσής με την πηγή του ανεφοδιασμού ή με τους άλλους πελάτες(ανεφοδιαζόμενους)»⁶⁴

Επίσης οι ρεαλιστές υποστηρίζουνε ότι η αυξημένες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μονάδων δεν δημιουργούν μία αρμονία συμφερόντων, μία κοινότητα δηλαδή μεταξύ των μερών, και σίγουρα δεν μειώνουνε τις συγκρούσεις. Αντίθετα υποστηρίζουνε ότι η εγγύτητα μεταξύ των μονάδων πολλαπλασιάζει τις πιθανότητες για σύγκρουση και εν

⁶² Robert Gilpin, Economic issues and national security in historical perspective, στο Economic issues and national security, επιμέλεια Klaus Knorr και Frank N. Trager (University Press of Kansas) 1977 ΣΕΛ.37

⁶³ Kenneth Waltz Theory of international politics, New York McGraw-Hill, January 1979 ΣΕΛ.106

⁶⁴ John J. Mearsheimer Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War. In: International Security, Vol. 15, No.1, ΣΕΛ.45

τέλει την πιθανότητα πολέμου. Είναι χαρακτηριστική η έκφραση:” οι πιο άγριοι εμφύλιοι πόλεμοι και οι πιο αιματηροί διεθνείς έχουν διεξαχθεί σε περιοχές που κατοικούνταν από παρόμοια άτομα των οποίων οι υποθέσεις ήταν στενά συνδεδεμένες”⁶⁵.

Εναλλακτικά, η αλληλεξάρτηση για τους ρεαλιστές δεν έχει καμία επιρροή πάνω στα αίτια του πολέμου, επειδή τα αίτια του πολέμου προέρχονται από πολιτικούς και από στρατιωτικούς-στρατηγικούς υπολογισμούς. Ο Barry Buzan για παράδειγμα, υποστηρίζει ότι στην μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο εποχή, έχει υπάρξει μια μείωση στη χρήση βίας μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων η οποία δεν οφείλεται στην αλληλεξάρτηση αλλά στην πυρηνική αποτροπή και στην διπολική κατανομή της ισχύος.⁶⁶ Συγκεκριμένα ο Buzan δηλώνει ότι:” η ουσία του προβλήματος είναι ότι η φιλελεύθερη οικονομία προσπαθεί να οργανωθεί σε μια τέτοια κλίμακα, η οποία ξεπερνάει το επίπεδο των διαθέσιμων πολιτικών οργανισμών σε ένα πολυδιασπασμένο κρατικό σύστημα”.

Επιπλέον ο Paul Papayoanou κάνοντας μία σύνθεση των φιλελεύθερων οικονομικών προοπτικών και της ρεαλιστικής ισορροπίας της ισχύος κατέδειξε ότι η εξισορόπηση είναι πολύ πιο εύκολη όταν υπάρχουν εκτενείς οικονομικοί δεσμοί μεταξύ των δυνάμεων του status quo και ελάχιστοι ή ανύπαρκτοι τέτοιοι δεσμοί μεταξύ των αντιπάλων δυνάμεων. Στην αντίθετη περίπτωση η εξισορόπηση είναι πολύ πιο δύσκολη.⁶⁷

Σημαντικό ρόλο στην άποψη των ρεαλιστών, ότι η ισχύς έναντι των αντιπάλων προέρχεται από μια θέση σχετικής αυτάρκειας και ότι η εξάρτηση δημιουργεί τρωτότητα ή έλλειψη ισχύος, μπορούν να παίξουν και οι αντιλήψεις για τη μορφή της σύγκρουσης και τα χαρακτηριστικά των εμπλεκομένων. Επειδή όλα τα κράτη εξαρτώνται από το εξωτερικό εμπόριο τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, οι οικονομικές εκτιμήσεις διαδραματίζουν συχνά έναν ιδιαίτερο ρόλο στον καθορισμό των πολιτικών εθνικής ασφάλειας τόσο στην πολεμική προετοιμασία όσο και εν καιρώ πολέμου. Ένα μεγάλο μέρος της στρατηγικής για την εθνική ασφάλεια στοχεύει στην ασφαλή πρόσβαση σε

⁶⁵ Kenneth Waltz. The myth of national interdependence στο The Multinational Corporation, επιμέλεια Charles Kindleberger, (Cambridge Mass: MIT Press 1970) ΣΕΛ. 270

⁶⁶ Barry Buzan , Economic Structure and International Security: The limits of the Liberal Case, International Organization Vol 38 No4 Autumn 1984, 597-624

⁶⁷ Paul Papayoanou, interdependence and the balance of power, International Studies Quarterly, Vol 41 No 1 March 1997 ΣΕΛ. 113-140

ξένους πόρους και ότι δεν θα διακοπούν σε περίπτωση πολέμου. Πράγματι, ο αρχικός σκοπός της αποικιοποίησης, όπως εξηγήσαμε παραπάνω, ήταν η απόκτηση και ο αποκλειστικός έλεγχος των υπερπόντιων πόρων.⁶⁸ Η οικονομική αυτάρκεια είναι ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την διεξαγωγή μακροχρόνιων πολέμων φθοράς. Οι μακροχρόνιοι πόλεμοι φθοράς, όπως ο Πρώτος και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος, απαιτούν μια διαρκή και εντατική κινητοποίηση των οικονομικών πόρων. Για να αντεπεξέλθει το κράτος σε τέτοιες συρράξεις, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στους συνολικούς πόρους και σε μια συμπληρωματική ισορροπία μεταξύ αυτών. Η έλλειψη σε βασικά στρατηγικά αγαθά, ανταλλακτικά ή εξοπλισμούς, μπορεί να προκαλέσει παράλυση σε μια οικονομία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Βεβαίως τα κράτη μπορούν να βασιστούν στο εμπόριο με συμμάχους ή ουδέτερα κράτη, αν όχι με τους αντιπάλους, με σκοπό να διατηρήσουν την ισορροπία στον οικονομικό ανεφοδιασμό. Εντούτοις αυτοί οι εμπορικοί δεσμοί, μπορούν να αποκοπούν από τους εχθρικούς αποκλεισμούς(blockades).⁶⁹

Η οικονομική απομόνωση είναι πολύ πιο επικίνδυνη, στα κράτη που είναι εξαρτημένα από το εμπόριο, κατά τη διάρκεια μακροχρόνιων πολέμων φθοράς από ότι στους σύντομους και αποφασιστικούς πολέμους. Εάν οι πόλεμοι είναι σύντομοι, τα κράτη μπορούν να εισάγουν και να αποθηκεύσουν όπλα, πυρομαχικά, στρατηγικά αγαθά και τρόφιμα προτού ξεκινήσουν οι στρατιωτικές και οικονομικές εχθροπραξίες. Ενώ οι

⁶⁸ Παρόμοια, τα κράτη μπορούν να προετοιμαστούν για τον πόλεμο με τη σύνδεση της οικονομίας τους με αυτήν μικρότερων, κοντινών κρατών προκειμένου να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στις εξαγωγές τους. Όπως έγινε με την περίπτωση της Γερμανίας με την Νοτιοανατολική Ευρώπη στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. (Albert O. Hirschman national power and the structure of foreign trade Berkeley: University of California Press, 1980 [1945]), Εναλλακτικά, όπως έκανε η Αυτοκρατορική Ιαπωνία στη λεγόμενη “σφαίρα συνηνευμερίας “ τη δεκαετία του '30, που εξανάγκάζε τους αδύναμους γείτονες της στρατιωτικά ή κατακτώντας τους για να εξασφαλίσει την πρόσβαση της σε πόρους σε περίπτωση ένας ευρύ πολέμου. (Peter Liberman, The Offense Defense Balance, interdependence and War, στο Power and The Purse: economic statecraft, interdependence and national security. Η πολύ πιο απλά τα κράτη μπου να επιδιώξουν στρατηγικές οικονομικές και στρατιωτικές συμμαχίες με τους προμηθευτές.

⁶⁹ Peter Liberman, The Offense Defense Balance, interdependence and War, στο Power and The Purse: economic statecraft, interdependence and national security, επιμέλεια Jean-Marc F. Blanchard , Edward D. Mansfield , Norrin M. Ripsman , Frank Cass publishers Portland 2000, ΣΕΛ.64

μακροχρόνιοι πόλεμοι εξαντλούν τα στρατηγικά αποθέματα, τα εμπορικά εξαρτημένα ή αποκλεισμένα κράτη θα πιεστούν για να αντικαταστήσουν τους κρίσιμους ανεφοδιασμούς. Συνεπώς ο μακροχρόνιος χαρακτήρας ενός πολέμου καθιστά την αυτάρκεια μιας οικονομίας αναγκαία, ενώ οι σύντομοι πόλεμοι καθιστούν την εμπορική εξάρτηση λιγότερο απειλητική⁷⁰.

Πέρα από τη διάρκεια του πολέμου, σημαντική είναι και η ένταση των εχθροπραξιών, δηλαδή ο ρυθμός κατά τον οποίο τα όπλα και τα πυρομαχικά αναλώνονται. Εάν οι εχθροπραξίες είναι σποραδικές, τότε τα αποθέματα αναλώνονται με πολύ μικρό ρυθμό και ο πόλεμος μπορεί να συνεχιστεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς να σημαίνει απαραίτητα και την εξάντληση των αποθεμάτων. Εντούτοις ένας μακροχρόνιος εμπορικός αποκλεισμός, μπορεί πάλι να παραλύσει το εμπορικά εξαρτώμενο κράτος ακόμη και αν υπάρχουν μικρά επίπεδα φθοράς και κινητοποίησης. Έτσι τα εμπορικά εξαρτημένα κράτη έχουν υψηλότερο κίνητρο για επέκταση-κατάκτηση από ότι τα

⁷⁰ Η εμπορική εξάρτηση και η σημασία της στην πολεμική προσπάθεια κατά την περίοδο των συγκρούσεων, έχει ενθαρρύνει τους στρατιωτικούς στρατηγιστές να στοχεύσουν στην οικονομική βάση του εχθρού ως συμπληρωματική —ή ακόμη και σαν υποκατάστατο των μαχών. Όπως ο Sir B. H. Liddell Hart υποστήριξε (πιστός στο δόγμα της έμμεσης προσέγγισης), οι μεγάλες μάχες που τοποθετούν τον κύριο όγκο των δυνάμεων των εμπόλεμων η μια απέναντι στην άλλη είναι φυσικά, οικονομικά και ηθικά εξαντλητικές τόσο για τους νικητές όσο και για τους ηττημένους. Μια έμμεση προσέγγιση, που στοχεύει στους οικονομικούς στόχους —όπως οι γραμμές ανεφοδιασμού, τις αποθήκες καυσίμων, τις αποστολές και τα φορτία των υπερπόντιων στρατηγικών εφοδίων, κ.λπ. —μπορεί να υπερνικήσει τόσο τη θέληση του εχθρού όσο και την ικανότητα του να αντισταθεί, επιτυγχάνοντας με αυτόν τον τρόπο μία αποτελεσματικότερη νίκη. Sir B. H. Liddell Hart, *Strategy* (New York: Praeger, 1967), σελ. 351-365 Έτσι, παραδείγματος χάριν, μια στρατηγική ναυτικού αποκλεισμού, που στοχεύει να αρνηθεί την αντίπαλη πρόσβαση σε κρίσιμες υπερπόντιες στρατηγικές αποστολές αγαθών, μπορεί να παραλύσει την πολεμική προσπάθεια του αντιπάλου. Αυτό το στοιχείο ήταν πολύ έντονο στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι Βρετανοί προέβησαν σε ένα ευρύ ναυτικό αποκλεισμό της Βόρειας Θάλασσας, με σκοπό να στερήσει τη Γερμανία από τρόφιμα, πετρέλαιο, άνθρακα και λάστιχα που ήταν απαραίτητα για να συνεχίσει την πολεμική της προσπάθεια. Ομοίως, οι Γερμανοί παραλίγο να παραλύσουν την Βρετανική πολεμική προσπάθεια με τις συνεχιζόμενες υποβρυχιακές επιθέσεις στις συμμαχικές νηοπομπές ανεφοδιασμού στο Βόρειο Ατλαντικό. Το αντίστοιχο του ναυτικού αποκλεισμού στον αέρα (αν και χρησιμοποιήθηκε με πολύ περιορισμένη επιτυχία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) είναι η στρατηγική των στρατηγικών βομβαρδισμών — ο βομβαρδισμός δηλαδή βιομηχανικών περιοχών, των αποθηκών ανεφοδιασμού, της υποδομής και των αστικών πληθυσμών πίσω από τις εχθρικές γραμμές σε μία προσπάθεια να νικηθεί ο εχθρός χωρίς αποφασιστική μάχη στο έδαφος μέσω της παράλυσης της οικονομικής και παραγωγικής δραστηριότητας. Ως συμπληρωματικά σε αυτά τα φυσικά μέτρα για την υπονόμευση των στρατηγικών πόρων του εχθρού, οι οικονομικοί στρατηγιστές επίσης πρέπει να αρνηθούν την εχθρική πρόσβαση στους δικούς τους στρατηγικούς πόρους μέσω των εξαγωγικών εμπάργκο και να στερήσουν τον εχθρό από τις εισαγωγές από σημαντικά ουδέτερα κράτη με τη χρήση διπλωματικών και στρατιωτικών μέσων για να αποτραπούν οι κάτοικοι ουδέτερης χώρας από το να εξαγάγουν στον εχθρό, καθώς επίσης και σε προληπτικές αγορές για να στερήσουν τις προμήθειες από τον εχθρό.

αυτάρκη, καθώς είναι κράτη που είναι ιδιαίτερα ευάλωτα, σε εμπόργκο και εμπορικούς αποκλεισμούς.⁷¹

Οι φιλελεύθεροι από την πλευρά τους προτείνουν ότι υπάρχουν τρεις τρόποι με τους οποίους η αλληλεξάρτηση μπορεί να μειώσει τις πιθανές στρατιωτικές απειλές. Κατ' αρχή, στο *Power and Interdependence*⁷², οι Keohane και Nye υποστηρίζουν ότι η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των προηγμένων βιομηχανικών κρατών μπορεί να ελαχιστοποιήσει τις απειλές άμεσα με τη μείωση των κινήτρων στη χρήση ισχύος του ενός ενάντια στο άλλο για την επίλυση των διαφωνιών τους.⁷³ Ο πυρήνας αυτής της φιλελεύθερης θέσης, ότι οι εμπορικοί δεσμοί αποθαρρύνουν τον πόλεμο, δεν είναι νέος. Το επιχείρημα αυτό παρουσιάστηκε αρχικά το 1850 από τον Richard Cobden, που υποστήριξε ότι η φιλελευθεροποίηση των συναλλαγών "ενώνει" τα κράτη, "καθιστώντας κάθε ένα εξίσου ανήσυχο για την ευημερία και την ευτυχία και των δυο."⁷⁴ Αυτή η άποψη επαναδιατυπώθηκε από τον Norman Angell ακριβώς πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο και ξανά το 1933. Ο Angell έβλεπε πως τα κράτη έπρεπε να επιλέξουν μεταξύ των νέων τρόπων σκέψης, δηλαδή του ειρηνικού εμπορίου, και του παλαιού τρόπου της πολιτικής της ισχύος. Ακόμα κι αν ο πόλεμος ήταν κάποτε

⁷¹ Η εκμεταλλευσιμότητα των κατακτημένων εδαφών επίσης επηρεάζει τα οικονομικά κίνητρα για επέκταση. Με την κατάκτηση μη εκμεταλλεύσιμων ή δύσκολα ελεγχόμενων περιοχών, το κράτος δεν θα αυξήσει ούτε τις συνολικές οικονομικές του δυνατότητες ούτε την αυτάρκειά του. Εδώ σημαντικό ρόλο παίζουν τα εσωτερικά πολιτικά χαρακτηριστικά ενός κράτους, καθώς τα αυταρχικά καθεστάτα είναι πολύ πιο αποτελεσματικά σε σύγκριση με τις δημοκρατίες στην εξάλειψη της αντίστασης και την εκμετάλλευση κατακτημένων περιοχών. Peter Liberman *ibid* ΣΕΛ.87

⁷² Keohane and Nye, *Power* *ibid*, ΣΕΛ. 27-29

⁷³ Ο Waltz αντίθετα υποστηρίζει ότι, επειδή οι όροι της αλληλεξάρτησης μπορούν να ευνοήσουν ένα έθνος περισσότερο από το άλλο, η αλληλεξάρτηση μπορεί να προκαλέσει νέες συγκρούσεις, κάτι που δεν είναι δυνατό μεταξύ των κρατών που είναι σε απόσταση μεταξύ τους. Kenneth Waltz. *The myth of national interdependence* στο *The Multinational Corporation*, επιμέλεια Charles Kindleberger, David B. Audretsch Cambridge Mass: MIT Press 1970 ΣΕΛ. 205-233

⁷⁴ Richard Cobden, *The Political Writings of Richard Cobden* παρατίθεται στο Dale C. Copeland, "Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations," *International Security*, Vol. 20, no.4 Spring 1996 ΣΕΛ.8

προσοδοφόρος, ο εκσυγχρονισμός τον καθιστά τώρα αδύνατο ως μέσο πλουτισμού μέσω της ισχύος, καθώς η καταστροφή των εμπορικών δεσμών μέσω του πολέμου ισοδυναμεί με εμπορική αυτοκτονία.⁷⁵

Με την έναρξη του Πρώτου Παγκόσμιου πολέμου η θέση του Angell φαινόταν να αντικρούεται από την πραγματικότητα. Στην επανέκδοση του *The Great Illusion* το 1933 υποστήριξε ότι η καταστροφή απλά επιβεβαίωνε τον ασύμφορο χαρακτήρα των σύγχρονων πολέμων. Υποστήριξε έτσι την κοινή φιλελεύθερη άποψη ότι «οι πόλεμοι, και ειδικότερα οι μεγάλοι πόλεμοι, είναι αποτέλεσμα των εσφαλμένων αντιλήψεων των ηγετών ότι ο πόλεμος εξακολουθεί να είναι επικερδής. Ο πόλεμος δεν είναι αδύνατος αλλά μάταιος και εάν οι ηγέτες αποτυγχάνουν να δουν πόσο ασύμφορος είναι ο πόλεμος σε σύγκριση με τα οφέλη του εμπορίου, μπορούν ακόμα λανθασμένα να επιλέξουν τον πόλεμο»⁷⁶.

Ο Richard Rosecrance παρέχει την πιο εκτενή αναπροσαρμογή της θέσης του Norman Angell στην πυρηνική εποχή. Τα κράτη πρέπει να επιλέξουν μεταξύ του να είναι "εμπορικά κράτη" και να ασχολούνται με την προαγωγή του πλούτου μέσω του εμπορίου, και των "εδαφικών κρατών," που θα βασίζονται στην στρατιωτική επέκταση. Οι σύγχρονοι όροι ωθούν τα κράτη προς τον δρόμο των εμπορικών συναλλαγών: οι πόλεμοι είναι όχι μόνο πάρα πολύ δαπανηροί αλλά με την ειρηνική επιλογή των εμπορικών συναλλαγών, "τα οφέλη που ένα έθνος κερδίζει από το εμπόριο μπορούν επίσης να δοθούν και στα υπόλοιπα." Όταν το σύστημα είναι ιδιαίτερα αλληλεξαρτώμενο το "κίνητρο για την κήρυξη πολέμου είναι απών, δεδομένου ότι τα "εμπορικά κράτη αναγνωρίζουν ότι μπορούν να πετύχουν περισσότερα μέσω της εσωτερικής οικονομικής ανάπτυξης που στηρίζεται σε μια παγκόσμια αγορά για τα αγαθά και τις υπηρεσίες τους, από ότι με την προσπάθεια να κατακτήσουν και να

⁷⁵ Norman Angell, *The Great Illusion*, παρατίθεται στο Dale C. Copeland, "Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations," *International Security*, Vol. 20, no.4 (Spring 1996) ΣΕΛ.9

⁷⁶Dale C. Copeland, *Ibid* ΣΕΛ. 9

αφομοιώσουν τα μεγάλα κομμάτια γης".⁷⁷ Συμπερασματικά στο παρελθόν, τα κίνητρα για τη στρατιωτική επιθετικότητα προέρχονταν συνήθως από ευκαιρίες να εξαχθεί πλούτος από άλλους υπό μορφή εδάφους, πρώτων υλών ή βιομηχανικής ικανότητας. Σήμερα, η εδαφική κατάκτηση μπορεί να μην προσθέτει στην οικονομική ισχύ, σε αντιδιαστολή με την καινοτόμο τεχνολογία που είναι σχεδόν βέβαιο ότι το επιτυγχάνει. Οι βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας θα είχαν μικρή χρησιμότητα σε έναν κατακτητή χωρίς την τεχνογνωσία για την εκμετάλλευσή τους ή χωρίς τη συνεργασία του τοπικού πληθυσμού. Με μερικές σημαντικές και αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, η εδαφική επιθετικότητα για το οικονομικό κέρδος είναι όλο και λιγότερο συχνή και λιγότερο αποτελεσματική από μια στρατηγική για την καινοτομία. Το εμπόριο παρέχει τα πολύτιμα οφέλη σε οποιοδήποτε κράτος. Ένα εξαρτώμενο κράτος πρέπει επομένως να επιδιώξει να αποφύγει τον πόλεμο, δεδομένου ότι οι ειρηνικές εμπορικές συναλλαγές του δίνουν όλα τα οφέλη των στενών δεσμών χωρίς οποιεσδήποτε από τις δαπάνες και τους κινδύνους του πολέμου. Το εμπόριο αποδίδει περισσότερο από τον πόλεμο και τα εξαρτώμενα κράτη πρέπει να προτιμήσουν να κάνουν εμπόριο παρά να εισβάλουν (trade not invade). Αυτό το επιχείρημα συνεπικουρείται συχνά από την πρόταση ότι η σύγχρονη τεχνολογία καθιστά την επιθετικότητα πολύ πιο δαπανηρή και επικίνδυνη, κάνει την επιλογή των εμπορικών συναλλαγών ακόμα λογικότερη⁷⁸.

Ο δεύτερος τρόπος είναι ότι για να διαχειριστούν τις διαφωνίες τους, τα κράτη έχουν θεσμοθετήσει τις αλληλεξαρτήσεις τους σε διεθνή καθεστάτα. Οι κανόνες και οι διαδικασίες αυτών των καθεστώτων επιβάλλουν τον κανόνα της αμοιβαιότητας και εξασφαλίζουν μια σύγκλιση των προσδοκιών που μπορεί να οδηγήσει στο συμβιβασμό. Με την μεσολάβηση των διεθνών καθεστώτων, η αλληλεξάρτηση μειώνει το φόβο των απειλών στην εθνική ασφάλεια από τους οικονομικούς εταίρους και το επιτυγχάνει με τη

⁷⁷Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World* New York Basic Books, 1986, ΣΕΛ.9, 3-14, 24-25

⁷⁸Richard Rosecrance, *Ibid* ΣΕΛ. 13-14

μείωση των κινήτρων για μετασχηματισμό της ισχύος σε στρατιωτική δύναμη⁷⁹. Αυτό ήταν το επιχείρημα που κυκλοφόρησαν οι φιλελεύθεροι μέσα στους κύκλους της αμερικάνικης πολιτικής κατά τη διάρκεια των πρώτων ημερών της ύφεσης υπέρ της αυξανόμενης οικονομικής αλληλεξάρτησης με τη Σοβιετική Ένωση. Είναι ένα επιχείρημα που επίσης υποστηρίζεται από την εξέλιξη της Δυτικής Ευρώπης, από την αιματηρή ισορροπία της πολιτικής ισχύος στη στάσιμη αλλά σχετικά ειρηνική διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το τρίτο επιχείρημα που συνδέει τη διεθνή οικονομική αλληλεξάρτηση με τη μείωση των στρατιωτικών απειλών εστιάζει στην παγκοσμιοποίηση της παραγωγής και του εμπορίου. Η παγκοσμιοποίηση αυξάνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών για τον πλούτο και την ισχύ αν και συγχρόνως μετατοπίζει τις οικονομικές προτεραιότητες με τρόπους που μπορούν να μειώσουν τις παραδοσιακές απειλές στην εθνική ασφάλεια. Η παγκοσμιοποίηση σημαίνει ότι οι συντελεστές της παραγωγής έχουν γίνει όλο και περισσότερο ευκίνητοι: Το κεφάλαιο κινείται ελεύθερα διαπερνώντας τα σύνορα, οι εταιρίες μπορούν εύκολα να μετακινήσουν τις βάσεις λειτουργίας τους προς τις χώρες παραγωγής χαμηλότερου κόστους, η τεχνολογία και οι πληροφορίες διαχέονται σχεδόν αμέσως πέρα από τα εθνικά όρια, οι πρώτες ύλες μεταφέρονται γρήγορα από την πηγή τους σε περιοχές επεξεργασίας και παραγωγής χιλιάδες χιλιόμετρα μακριά. Η φύση της αλληλεξάρτησης έχει αλλάξει με έναν κρίσιμο τρόπο στην σημερινή εποχή. Έναν αιώνα πριν χαρακτηρίζονταν από το κάθετο εμπόριο μεταξύ των αυτοκρατορικών κέντρων και των αποικιών, και στο εμπόριο στα τελικά προϊόντα μεταξύ των πλουσιότερων εθνών, καθώς και στις επενδύσεις χαρτοφυλακίων. Σήμερα υπάρχουν περισσότερες άμεσες ξένες επενδύσεις και παγκοσμιοποιημένη παραγωγή των αγαθών, η οποία ενθαρρύνει μια αυξανόμενη αλληλοδιείσδυση των οικονομιών, υπό την έννοια ότι μια οικονομία κατέχει το μέρος μίας άλλης οικονομίας. Οι σιαμαίοι οικονομικοί αδερφοί δεν πολεμούν μεταξύ τους.

⁷⁹ Robert O. Keohane και Joseph S. Nye, *ibid*, ΚΕΦ. 1 & 2. ΣΕΛ. 3-32

Σε αυτό ακριβώς το τελευταίο σημείο θα εστιάσουμε για να κάνουμε την σύνδεση οικονομικών και εθνικής ασφάλειας και πιο συγκεκριμένα της αλληλεξάρτησης με το δίλημμα ασφάλειας.

Παράλληλα με την αντίληψη ότι η έντονη αλληλεξάρτηση μεταξύ των προηγμένων βιομηχανικών κρατών μπορεί να μειώσει τα κίνητρα στις στρατιωτικές απειλές, έχει προκύψει και ένας έντονος φόβος για τον οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ των βιομηχανικών κρατών, καθώς ψάχνουν τρόπους να διασφαλίσουν ότι η καινοτόμες δραστηριότητες θα πραγματοποιούνται στο έδαφός τους και όχι αλλού. Επειδή μια ανοικτή διεθνής οικονομία και τα όργανα που την στηρίζουν ενθαρρύνουν τη παγκόσμια παραγωγή, τότε εάν οι εθνικές εταιρίες δεν είναι ανταγωνιστικές διεθνώς, οι κοινωνίες στις οποίες έχουν τη βάση τους θα γίνουν φτωχότερες καθώς το ελεύθερο κεφάλαιο θα μετακινηθεί εκεί όπου μπορεί να βρει τις μεγαλύτερες προσόδους. Για να ενισχύσουν την ισχύ τους, επομένως, τα κράτη θα επιδιώξουν να εξασφαλίσουν ότι οι παραγωγικές διαδικασίες υψηλής προστιθέμενης αξίας θα παραμείνουν εντός του εδάφους τους. Οι περισσότεροι αναλυτές συμφωνούν ότι εκείνες οι οικονομίες-έθνη που έχουν ένα ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, και έχουν την ικανότητα της γρήγορης τεχνολογικής καινοτομίας ώστε να προσαρμοστούν στις νέες ευκαιρίες της αγοράς και να καταστήσουν την παραγωγή τους αποδοτικότερη, θα είναι οι ανταγωνιστικότερες διεθνώς. Η τεχνολογική πρόοδος είναι κρίσιμη για την επιτυχή συμμετοχή ενός κράτους σε μια αλληλεξαρτώμενη διεθνή οικονομία.

Συνεπεία της αντίληψης για τον οικονομικό ανταγωνισμό μεταξύ των εμπορικών εταίρων, είναι μια σημαντική μετατόπιση ως προς τις οικονομικές προτεραιότητες των βιομηχανικών εθνών. Η βάση της οικονομικής ισχύος ενός κράτους, μαζί με τη δυνατότητά του να ανταγωνιστεί διεθνώς, δεν εξαρτάται πλέον από την προώθηση της βαριάς βιομηχανίας, που βασίζεται στη σχετικά απλή τεχνολογία και σε ένα μεγάλο ανειδίκευτο εργατικό δυναμικό, αλλά σε μια παραγωγή βασισμένη στη γνώση (knowledge-based production) που στηρίζεται σε ένα μόνιμο προσωπικό ιδιαίτερα εκπαιδευμένων μηχανικών και ενός μικρότερου, τεχνολογικά καταρτισμένου εργατικού δυναμικού παραγωγής σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Η δυνατότητα μιας χώρας να ανταγωνιστεί διεθνώς βρίσκεται στην ικανότητά της να ενσωματώσει τις νέες τεχνολογίες στη διαδικασία παραγωγής σε όλους τους τομείς και να τις εφαρμόσει

αποτελεσματικά. Άλλοι παράγοντες όπως οι πρώτες ύλες και η φτηνή εργασία είναι λιγότερο σημαντικοί στη δημιουργία του συγκριτικού πλεονεκτήματος και τον καθορισμό του συνολικού κόστους παραγωγής.⁸⁰ Σημαντικό ρόλο στην αναδιαμόρφωση των οικονομικών προτεραιοτήτων έχει η μετατόπιση του συγκριτικού πλεονεκτήματος προς την τεχνολογία. Αυτή η μετατόπιση πήρε ριζική μορφή στο πλαίσιο της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης και της τρίτης πληροφοριακής επανάστασης που θα αναφερθούμε στη συνέχεια.⁸¹

⁸⁰ Michael Borrus Industrial Competitiveness and National Security, στο *The Highest Stakes: The Economic Foundations of the Next Security System*, επιμέλεια Michael Borrus και John Zysman, New York Oxford University Press, 1991 ΣΕΛ.62

⁸¹Όταν αναφερόμαστε σε πληροφοριακή επανάσταση αναφερόμαστε στα μέσα και τα εργαλεία που χρησιμοποιούν κατά καιρούς οι άνθρωποι προκειμένου να συμπτύξουν, τον χρόνο, τον χώρο και την απόσταση στην επικοινωνία και την ανταλλαγή πληροφοριών. Η πρώτη σύγχρονη επανάσταση στις πληροφορίες ξεκίνησε στα μέσα του δεκάτου ένατου αιώνα και συνεχίστηκε για περίπου 100 έτη. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, εισήλθαν τεχνολογίες όπως ο τηλεγράφος, το τηλέφωνο, και το ραδιόφωνο. Η δεύτερη σύγχρονη πληροφοριακή επανάσταση εκτείνεται από το μέσο του εικοστού αιώνα μέχρι περίπου και τη δεκαετία του '80. Παρακινούμενες από τον Ψυχρό Πόλεμο, οι Ηνωμένες Πολιτείες κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 και του '60 προέβησαν σε ογκώδεις επενδύσεις σε επιστημονικές και τεχνολογικές υποδομές, ιδιαίτερα σε εκείνα τα τμήματα που σχετίζονταν με την εθνική άμυνα. Αυτές οι επενδύσεις ήταν η κινητήριος δύναμη για την έλευση της δεύτερης επανάστασης στην πληροφορική. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, τεχνολογίες όπως η τηλεόραση, οι υπολογιστές της πρώτης γενιάς, και οι δορυφόροι σύνδεσαν τον κόσμο με τρόπους όπως ποτέ πριν. Από το 1980 ένα νέο κύμα τεχνολογίας έφερε την έλευση μίας νέας τρίτης πληροφοριακής επανάστασης με ικανότητες που ξεπερνούν κατά πολύ αυτές των προηγούμενων δυο. Αυτή η Τρίτη επανάσταση χαρακτηρίστηκε ως επανάσταση της γνώσης (knowledge revolution) καθώς αφορούσε εξελίξεις στις τεχνολογίες της πληροφορικής που μετασημάτιζαν σε σημαντικό βαθμό την κοινωνία, τον τρόπο με τον οποίο διεξάγονταν οι πολιτικές και οικονομικές δραστηριότητες, και συνολικά την κουλτούρα της γνώσης της παραγωγής και της κατανομής. Οχτώ είναι οι νέες τεχνολογίες που ξεχωρίζουν: 1) οι εξελιγμένοι ημιαγωγοί 2) οι υπολογιστές της πέμπτης γενιάς 3) οι οπτικές ίνες 4) η τεχνολογία κυψελών (cellular technology) 5) η δορυφορική τεχνολογία 6) τα ανεπτυγμένα δίκτυα υπολογιστών 7) τα λειτουργικά συστήματα η διάδραση δηλαδή μεταξύ υπολογιστή και χρήστη 8) η ψηφιακή αναμετάδοση και η ψηφιακή συμπίεση δεδομένων. Για περισσότερες πληροφορίες για τις τρεις πληροφοριακές επαναστάσεις και τις συνέπειες τους *Daniel S. Papp, David S. Alberts, και Alissa Tuyahev, Historical Impacts of Information Technologies: An Overview*, στο *The Information Age: An Anthology on Its Impacts and Consequences*, επιμέλεια David S. Alberts,

Το παράδοξο είναι βέβαια ότι η αλληλεξάρτηση που ενθαρρύνει την ανταγωνιστικότητα υψηλής τεχνολογίας και μπορεί να μειώσει τις παραδοσιακές απειλές στην εθνική ασφάλεια, μπορεί επίσης να αυξήσει την κρατική τρωτότητα με τρόπους που υπονομεύουν την κρατική δυνατότητά του να παρέχει αξιόπιστα την εθνική ασφάλεια. Οι ρεαλιστές εντοπίζουν την τρωτότητα στη σύγκριση των σχετικών θέσεων ισχύος μεταξύ των κρατών και τις μετρούν με τη σύγκριση των στρατιωτικών ικανοτήτων ενός κράτους ως προς τις ικανότητες των πραγματικών ή υποθετικών στρατιωτικών ανταγωνιστών. Και αυτό είναι ακριβώς το σημείο που εμφανίζεται η προβληματική : Είναι ένας οικονομικός ανταγωνιστής και στρατιωτικός; Ή είναι ένας τέτοιος ανταγωνιστής απλά ένα αξίωμα του επιχειρήματος;

3.2 ΤΟ ΝΕΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Ο οικονομικός ανταγωνισμός είναι συχνά τόσο έντονος όσο και ο στρατιωτικός ανταγωνισμός, και δεδομένου ότι τα πυρηνικά όπλα περιορίζουν την χρήση της ισχύος μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων στο στρατηγικό επίπεδο, μπορούμε να αναμένουμε ότι ο οικονομικός και τεχνολογικός ανταγωνισμός μεταξύ τους θα γίνει εντονότερος

Kenneth N. Waltz⁸²

Οι ρεαλιστές από την εποχή του Θουκυδίδη πρεσβεύουν ότι υπάρχει μια επίμονη εθνική ανάγκη να μειωθούν οι ευπάθειες με τη διατήρηση ή την αύξηση της σχετικής θέσης ισχύος κάποιου στο διεθνές σύστημα και τη διατήρηση όσο το δυνατόν περισσότερης

Daniel S. Papp , National Defense University Center for Advanced Concepts and technology, <http://www.ndu.edu/> , 24-7-2005

⁸² Kenneth N. Waltz, The Emerging Structure of International Politics, International Security, Vol 18 No2 Fall 1993 ΣΕΛ66

αυτονομίας, παρά τις αλλαγές στις αντιλήψεις των απειλών⁸³. Παρά τις αλλαγές στις αντιλήψεις τους για την ένταση, το είδος, και την πηγή των απειλών, σύμφωνα με τους ρεαλιστές, τα κράτη κάτω από τη διεθνή αναρχία συνεχίζουν να μετρούν την τρωτότητα τους με τη σύγκριση των στρατιωτικών τους ικανοτήτων σε σχέση με τα άλλα κράτη, με την αξιολόγηση της εξάρτησής τους από στρατηγικούς πόρους που βρίσκονται στο έδαφος άλλων κρατών, με την αξιολόγηση των οικονομικών και διπλωματικών σχέσεων με άλλα κράτη με βάση την διατήρηση των ικανοτήτων τους και την μείωση των εξαρτήσεων.

Κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η εθνική ασφάλεια καθορίστηκε πρωτίστως από την άποψη των στρατιωτικών απειλών στο κράτος, την κοινωνία, και τη βιομηχανία. Σε αυτήν την τελευταία κατηγορία μπορούμε να προσθέσουμε το ενδιαφέρον για το πετρέλαιο και άλλες πρώτες ύλες, των οποίων ο ανεφοδιασμός δεν μπορούσε να είναι απόλυτα σίγουρος μέσω των παγκόσμιων αγορών. Αυτά τα ζητήματα, ως επί το πλείστον, έχουν εξαφανιστεί τώρα, για να αντικατασταθούν από άλλα που στρέφονται στην οικονομική "ανταγωνιστικότητα" και τις απειλές στο έθνος-κράτος από άλλες χώρες. Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι οι κρατικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα θα συνεχίσουν να επιδιώκουν την ασφάλειά τους μέσω των στρατιωτικών μέσων, σε συνδυασμό με την αυξανόμενη παγκοσμιοποίηση της παραγωγής και της ανταλλαγής, μας φέρνει αντιμέτωπους με έναν επαναπροσδιορισμό του διλήμματος ασφάλειας οπού η οικονομικές πτυχές παίζουν έναν νέο καθοριστικό ρόλο. Μιλάμε πλέον για ένα "νέο οικονομικό δίλημμα ασφάλειας."⁸⁴ στο κέντρο του οποίου είναι η έννοια της αλληλεξάρτησης.

Η αλληλεξάρτηση είναι μία διαφορούμενη έννοια όπως αναφέραμε, επειδή αφενός κατά την άποψη των φιλελεύθερων μειώνει τις απειλές επειδή αποδυναμώνει τα κίνητρα για στρατιωτική κατάκτηση. Αφετέρου, σύμφωνα με τους ρεαλιστές αυξάνει την τρωτότητα και απειλεί να αποδυναμώσει το κράτος, επειδή οι πιθανοί στρατιωτικοί

⁸³ Raymond Vernon και Ethan Kapstein, "National Needs, Global Resources," *Daedalus* Vol 120, no. 4 Fall 1991 ΣΕΛ 4

⁸⁴ Beverly Crawford, *Hawks, Doves, but no Owls: International Economic Interdependence and Construction of the New Security Dilemma* στο *On Security*, επιμέλεια Ronnie D. Lipschutz Columbia University Press, New York 1995 ΣΕΛ. 162

πόροι, ειδικά αυτοί της υψηλής τεχνολογίας, βρίσκονται όλο και περισσότερο στις παγκόσμιες αγορές πάνω στις οποίες τα κράτη ασκούν ελάχιστο έλεγχο. Η οικονομική αλληλεξάρτηση μεταξύ των εθνών ήταν, και είναι, μια λειτουργία της ανάπτυξης των διεθνών δυνάμεων της αγοράς, η οποία είχε ποικίλλει κατά τη διάρκεια του προηγούμενου αιώνα, ενώ οι βιομηχανικές ικανότητες που περιλαμβάνονται στην ανάπτυξη και τη συντήρηση της στρατιωτικής δύναμης, ιστορικά, δεν υπόκειντο στις δυνάμεις της αγοράς. Μέχρι το τέλος του δέκατου ένατου αιώνα τα περισσότερα ευρωπαϊκά έθνη-κράτη είχαν παγιώσει το μονοπώλιό τους στη χρήση ισχύος και είχαν υπό τον πλήρη έλεγχό τους τον ανεφοδιασμό των απαραίτητων πόρων και του εδάφους που ήταν απαραίτητα για να διατηρηθεί και να ενισχυθεί η στρατιωτική ισχύς. Τα κράτη που δεν είχαν τις εσωτερικές ικανότητες για την επιστράτευση πόρων για τη στρατιωτική ισχύ τους ενώνονταν μαζί σε συμμαχίες για να ενισχύσουν την ασφάλειά τους. Δεν επιδίωκαν την ασφάλεια τους βασιζόμενα στην αγορά. Η τάση για αυξανόμενο κρατικό έλεγχο αυτών των πόρων, που ήταν εμφανής από τα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, φαίνεται να αντιστρέφεται προς το τέλος του εικοστού αιώνα. Καθοριστικό ρόλο σε αυτό έχει παίξει η μετατόπιση του υποδείγματος της παραγωγικής διαδικασίας που επήλθε με την μετατόπιση του συγκριτικού πλεονεκτήματος από την βαριά βιομηχανία στην τεχνολογική καινοτομία με την έλευση της "τρίτης βιομηχανικής επανάστασης"⁸⁵.

Η "τρίτη βιομηχανική επανάσταση" αναφέρεται στην ανάπτυξη και την εφαρμογή των προηγμένων τεχνολογιών πληροφορικής στην οικονομική ανταγωνιστικότητα. Με τη γρήγορη ανάπτυξη των βασισμένων στη γνώση τεχνολογιών σε πεδία όπως οι ημιαγωγοί, η ρομποτική, οι υπολογιστές, τα βιομηχανικά συστήματα ελέγχου, οι οπτικές ίνες-επικοινωνίες, τα ολοκληρωμένα συστήματα εμπορικών συναλλαγών και τα "έξυπνα όπλα", η σημαντικότερη πηγή ισχύος στο σύγχρονο διεθνές σύστημα έχει γίνει η εφαρμογή και η γνώση της πληροφορικής. Αυτές οι τεχνολογικές καινοτομίες είχαν τη βαθύτερη επίδρασή στην παγκόσμια οικονομία, όπως είναι εμφανές από την αυξανόμενη μετατόπιση από την παραδοσιακή βαριά βιομηχανική παραγωγή στα βασιζόμενα στη γνώση μεγαλύτερης προστιθέμενης αξίας προϊόντα.

⁸⁵. Daniel S. Papp, David S. Alberts, και Alissa Tuyahov, ibid

Η αυξανόμενη σημασία των νέων τεχνολογιών έχει εμφανιστεί για διάφορους λόγους. Λόγω των τεχνολογικών προόδων στους στρατιωτικούς εξοπλισμούς, καθώς επίσης και των βελτιώσεων στις επικοινωνίες και τη μεταφορά, έχει επέλθει συμπίεση του χρόνου και του χώρου και με αυτόν τον τρόπο έχει μετασχηματισθεί ο χαρακτήρας της οικονομικής παραγωγής καθώς και της στρατιωτικής στρατηγικής. Με την ανάπτυξη των πυρηνικών όπλων, ο διακρατικός ανταγωνισμός έχει μετασχηματισθεί καθώς η στρατιωτική ασφάλεια δεν είναι πλέον ένα σπάνιο αγαθό, ειδικά μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων.⁸⁶ Ο διεθνής ανταγωνισμός έχει αποκτήσει ένα έντονο οικονομικό στοιχείο. Αυτό δεν σημαίνει ότι η στρατιωτική σύγκρουση έχει καταστεί ξεπερασμένη, αλλά, καθώς αυξάνεται η σημασία των "έξυπνων όπλων" καταδεικνύει, ότι ακόμη και η χρήση της ισχύος έχει γίνει πολύ πιο τεχνολογικά περίπλοκη. Τα σύγχρονα όπλα χρησιμοποιούν πληροφοριακά συστήματα σε ολοκληρωμένα συστήματα όπλων που περιλαμβάνουν εντολές, έλεγχο, διαχείριση, επικοινωνίες τα οποία βοηθούν στην αύξηση των ικανοτήτων και της αποτελεσματικότητας.⁸⁷ Όπως ανέφερε ο Robert Gilpin, "η τεχνολογία έχει αντικαταστήσει κατά ένα μεγάλο μέρος τη γεωγραφία σαν κύριο στοιχείο της εθνικής ισχύος."⁸⁸

Οι εταιρίες και τα κράτη που ανταγωνίζονται στην αγορά, είτε εσωτερική είτε διεθνή, πρέπει συνεχώς να καινοτομήσουν προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικά(ες). Η καινοτομία βοηθά όχι μόνο στο να εξασφαλίσει τον έλεγχο των αγορών, αλλά χαμηλώνει τα κόστη και βελτιώνει την αποδοτικότητα. Εάν ένα κράτος κατέχει ακόμη και ένα μέτριο τεχνολογικό πλεονέκτημα έναντι των ανταγωνιστών του, μπορεί να το οδηγήσει σε ένα μεγαλύτερο μερίδιο και ένα αυξανόμενο έλεγχο επί των ξένων αγορών, το οποίο χαμηλώνει περαιτέρω τα κόστη της καινοτομίας, αυξάνει τις οικονομίες κλίμακας και

⁸⁶ Steve Weber, "Cooperation and Interdependence," *Daedalus* 120 winter 1991, ΣΕΛ. 183-201.

⁸⁷ Bruce Berkowitz, *Warfare in the Information Age*, στο *The Information Age: An Anthology on Its Impacts and Consequences*, επιμέλεια David S. Alberts, Daniel S. Papp, National Defense University Center for Advanced Concepts and technology, <http://www.ndu.edu/>, 24-7-2005

⁸⁸ Robert Gilpin, *The Computer and World Affairs*, στο *The Computer Age*, επιμέλεια Michael L. Dertouzos και Joel Moses Cambridge MIT Press 1980, ΣΕΛ. 230

βελτιώνει την αποδοτικότητα. Εάν ένα κράτος μείνει πίσω από τους ανταγωνιστές του στην τεχνολογική ανάπτυξη, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε μειωμένη ανταγωνιστικότητα και έλεγχο της αγοράς, το οποίο αυξάνει τα κόστη της τεχνολογικής καινοτομίας και μπορεί να αυξήσει την οικονομική τρωτότητα. Επομένως, ακόμη και τα μικρά χάσματα στις τεχνολογικές ικανότητες μεταξύ των προηγμένων βιομηχανοποιημένων δημοκρατιών μπορούν να ασκήσουν σημαντική επίδραση στη σχετική θέση της διεθνούς ανταγωνιστικότητάς τους. Ο ρόλος των εσωτερικών και διεθνών αγορών στα μειωμένα κόστη, στην τόνωση της καινοτόμου δραστηριότητας και τη βελτίωση της αποδοτικότητας είναι ένας σημαντικός λόγος που η εμπορική τεχνολογία έχει γίνει σημαντικότερη από τη στρατιωτική τεχνολογία. Επειδή και οι στρατιωτικές ικανότητες και η οικονομική ισχύς είναι συνδεδεμένες περισσότερο από ποτέ με την τεχνολογία, είναι ζωτικής σημασίας για το κράτος να διατηρήσει ένα υψηλό επίπεδο τεχνολογικής ικανότητας για να εξασφαλίσει τόσο την ασφάλεια του όσο και την οικονομική του ανταγωνιστικότητα.

Περαιτέρω αυτές οι εξελίξεις στο υπόδειγμα της παραγωγικής διαδικασίας έχουν καθοριστικές συνέπειες όσον αφορά τη σύνδεση μεταξύ στρατιωτικών και εμπορικών εφαρμογών. Η κατανομή της αγοράς στον τομέα της άμυνας έχει αυξηθεί μετά από τον ΄Β Παγκόσμιο Πόλεμο επειδή η στρατιωτική ισχύς στηρίζεται όλο και περισσότερο στις εμπορικές εισροές. Υπάρχουν δύο σχετικοί λόγοι για αυτό. Πρώτον όπως προαναφέραμε, τα όπλα αναπτύσσονται όλο και περισσότερο ως "συστήματα" που περιλαμβάνουν τμήματα εντολών, ελέγχου, επικοινωνίας, καθώς και υπηρεσίες διοικητικής μέριμνας και υποστήριξης. Πολλά από τα απαραίτητα τμήματα αυτών των "συστημάτων" αναπτύσσονται στον εμπορικό τομέα. Κατά συνέπεια, η έννοια της "αμυντικής βιομηχανικής βάσης", μπορεί να καθοριστεί ως οποιαδήποτε αγαθό, υπηρεσία, ανταλλακτικό απαραίτητο στην ασφάλεια του κράτους. Αυτό σημαίνει ότι οι εμπορικές εταιρίες που ανταποκρίνονται πρωτίστως στα σήματα της αγοράς, μπορεί να είναι αυτές που παράλληλα παράγουν τα αγαθά απαραίτητα στη συντήρηση και την αύξηση της στρατιωτικής ισχύος.⁸⁹

⁸⁹ Beverly Crawford, *ibid* ΣΕΛ.171

Η χρήση των τεχνολογιών πληροφορικής είναι επίσης προφανής στην αύξηση των δυαδικών τεχνολογιών για στρατιωτικούς και εμπορικούς σκοπούς. Εντούτοις, κατά την προηγούμενη δεκαετία, τα κράτη έγιναν πολύ πιο εξαρτώμενα από την εμπορική (παρά την στρατιωτική) τεχνολογία στην ανάπτυξη των "έξυπνων όπλων" και μιας "αμυντικής βιομηχανικής βάσης."⁹⁰ Οι ικανότητες για εχθροπραξίες σε ξηρά, θάλασσα, αέρα, και διάστημα έχουν αυξηθεί κατακόρυφα, όπως επίσης και η ακρίβεια και το βεληνεκές των οπλικών συστημάτων. Αυτό σημαίνει ότι οι εφαρμογές των εμπορικών και στρατιωτικών συστημάτων έχουν αρχίσει να αλληλεπικαλύπτουν το ένα το άλλο περισσότερο σε σύγκριση με το παρελθόν.⁹¹ Είναι γεγονός ότι στην παρούσα φάση η αξία των εμπορικών τεχνολογικών εισροών (spin ons), στις στρατιωτικές εφαρμογές είναι πολύ πιο σημαντική από ότι αντιστοίχως η στρατιωτικές τεχνολογικές εισροές (spin offs) για την εμπορική τεχνολογία.⁹² Η αυξανόμενη σημασία της εμπορικής τεχνολογίας είναι επειδή οι νέες τεχνολογίες πληροφορικής έχουν γίνει ουσιαστικές στη βιομηχανική ανταγωνιστικότητα καθώς επίσης και στη βάση για τα ολοκληρωμένα ηλεκτρονικά συστήματα που χρησιμοποιούνται στη στρατιωτική παραγωγή. Επιπλέον, η σύγχρονη εμπορική τεχνολογία αναπτύσσεται γρηγορότερα από τη στρατιωτική τεχνολογία και τείνει να είναι φτηνότερη, αποδοτικότερη, αξιόπιστη, και είναι συχνά άμεσα εφαρμόσιμη, χωρίς ανάγκη για προσαρμογή στη στρατιωτική χρήση.⁹³ Οι δορυφόροι ερευνούν τα καιρικά φαινόμενα της γης προκειμένου να προβλεφθεί η απόδοση των συγκομιδών, ενώ η ίδια τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί με σκοπό τον έλεγχο των κρατών ή των πολιτών. Το μικροτσίπ που βρίσκεται στα ρολόγια, τους υπολογιστές, και τις οικιακές συσκευές είναι το ίδιο με αυτό που βρέθηκε στη βόμβα που κατάστρεψε την πτήση της PANAM πάνω από το Lockerbie της Σκωτίας, καθώς επίσης και στις βόμβες

⁹⁰ Ethan Kapstein, *The Political Economy of National Security* New York: McGraw Hill 1992, ΣΕΛ. 91-112.

⁹¹ Beverly Crawford, *Ibid* ΣΕΛ.173

⁹² James Robinson, *Technology, Change, and the Emerging International Order*, στο *The Information Age: An Anthology on Its Impacts and Consequences*, επιμέλεια David S. Alberts, Daniel S. Papp, National Defense University Center for Advanced Concepts and technology, <http://www.ndu.edu/>, 24-7-2005

⁹³ Michael Borrus et al., "Mercantilism and Global Security," *The National Interest* 29 fall 1992, ΣΕΛ. 26-27

που έπεφταν στο Ιράκ κατά τη διάρκεια του πολέμου του Κόλπου.⁹⁴ Τα ηλεκτρονικά συστήματα που αναπτύσσονται για τα αυτοκίνητα έχουν προσαρμοστεί για τη χρήση στα άρματα μάχης. Η ύπαρξη της δυαδικής τεχνολογίας σημαίνει ότι οι τεχνολογίες που είναι απαραίτητες για τα οπλικά συστήματα είναι διαθέσιμες και στις κανονικές εμπορικές αγορές.

Λαμβάνοντας υπόψη την αυξανόμενη εξάρτηση της στρατιωτικής ισχύος σε τέτοιες εμπορικές τεχνολογίες, η παγκοσμιοποίηση της παραγωγής σημαίνει όχι μόνο ότι η αγορά, όλο και περισσότερο, θα είναι αυτή που θα διαθέτει τα απαραίτητα αγαθά για την εθνική ασφάλεια αλλά και ότι εκείνα τα αγαθά δεν μπορούν περιοριστούν απαραιτήτως στις αγορές εκείνες που τα κράτη μπορούν να ελέγξουν. Από μια κλασική φιλελεύθερη προοπτική, εάν τα όπλα έχουν γίνει πολύπλοκα "συστήματα," που απαιτούν μία διευρυμένη αμυντική βιομηχανική βάση στα πλαίσια της διεθνοποιημένης παραγωγής, είναι φυσικό επόμενο ότι οι δυνάμεις της αγοράς θα δημιουργήσουν επίσης και εξειδικεύσεις της παραγωγής. Αποτέλεσμα θα είναι η αμυντική βιομηχανική βάση κάθε έθνους να στηρίζεται σε ένα σύνολο εταιριών διασκορπισμένες σε όλη την υδρόγειο. Οι Vernon και Kapstein υποστηρίζουν, παραδείγματος χάριν, ότι οι δυνάμεις αγοράς θα ωθήσουν τις περισσότερες χώρες να στηριχθούν σε ξένες τεχνολογίες προκειμένου να διατηρηθούν οι αμυντικές ικανότητές τους.⁹⁵

Αυτή η ανικανότητα να ελεγχθούν εκείνες οι παγκόσμιες αγορές που παρέχουν τα αγαθά στην αμυντική βιομηχανική βάση, μπορεί να οδηγήσει σε αντιλήψεις για τρωτότητα στο κράτος με δύο τρόπους. Ο πρώτος είναι μέσω της τρωτότητας της εξάρτησης. Ο Theodore Moran υποστηρίζει ότι εάν οι πηγές ανεφοδιασμού στην αμυντική βιομηχανία συγκεντρωθούν σε πολύ λίγα χέρια, η ασφάλεια θα γίνει όλο και περισσότερο εξαρτώμενη από άλλους. Δεδομένου ότι το κράτος γίνεται όλο και περισσότερο εξαρτώμενο από πόρους εκτός των συνόρων του, η δυνατότητά του να ενεργήσει

⁹⁴Robert Kupperman και Tamara Kupperman, "The Politics of Pan Am 103," *New York Times*, November 16, 1991 παρατίθεται στο Beverly Crawford, *Ibid*, ΣΕΛ. 175

⁹⁵ Vernon and Kapstein, "National Needs, Global Resources," *Daedalus* 120, no. 4 (Fall 1991) ΣΕΛ. 19

αυτόνομα απειλείται και η ικανότητά του να διοχετεύσει τους πόρους στην άμυνα του μέσω επιλεγμένων ενισχύσεων είναι μειωμένη. Ο Moran προτείνει μια θεραπεία για την τρωτότητα: δεν πρέπει τέσσερις χώρες ή τέσσερις επιχειρήσεις να ελέγχουν περισσότερο από πενήντα τις εκατό της παγκόσμιας αγοράς στα αγαθά ζωτικής σημασίας στην αμυντική βιομηχανική βάση.⁹⁶ Ο ρόλος της κυβέρνησης είναι να υποκινήσει τον ανταγωνισμό και να αποτρέψει την εμφάνιση των μονοπωλιακών προμηθευτών προκειμένου να υποκινηθεί η αποδοτικότητα.

Οι Michael Borrus και John Zysman υποστηρίζουν⁹⁷ ότι η παγκοσμιοποίηση δεν οδηγεί απαραίτητα σε μια εξειδίκευση της παραγωγής βασισμένη σε κριτήρια αποδοτικότητας. Ο έλεγχος αγοράς είναι μια νέα "απειλή" που έρχεται να αντικαταστήσει την απειλή του εδαφικού ελέγχου. Πράγματι, υποστηρίζουν ότι ακριβώς επειδή οι απειλές στην οικονομία ενός έθνους και στους πόρους του δεν προκύπτουν πλέον υπό μορφή στρατιωτικής επιθετικότητας, δεν σημαίνει ότι οι απειλές οι ίδιες έχουν εξαφανιστεί. Τα κράτη στον έντονο ανταγωνισμό το ένα με το άλλο θα επιδιώξουν να ελέγξουν τις αγορές για να ελέγξουν τους πόρους των άλλων κρατών .

Αντίστοιχα όπως στην φιλελεύθερη / μερκαντιλιστική σύνθεση που αναλύσαμε πιο πάνω, το επιχείρημα εδώ είναι, ότι η τεχνολογική καινοτομία και η ικανότητα αυτής είναι η ελλοχεύουσα πηγή της ισχύος, διασφαλίζει τη βάση της οικονομικής ισχύος, και η οικονομική ισχύς με τη σειρά της κατοχυρώνει τη βάση της πολιτικής-στρατιωτικής ισχύος, και οι οικονομικοί και πολιτικοί στόχοι είναι πάλι συμπληρωματικοί μακροπρόθεσμα. Δεν είναι η παραγωγική ικανότητα, δεν είναι η σύνθεση του εμπορίου, αλλά η τεχνολογική καινοτομία είναι αυτή που παίζει τον καθοριστικό ρόλο. Σε εκείνα τα κράτη όπου η εμπορική και τεχνολογική καινοτομία ακμάζει και που παρέχουν την πηγή παραγωγής για την αμυντική βιομηχανική βάση των υπολοίπων κρατών, είναι

⁹⁶ Theodore Moran, "The Globalization of America's Defense Industries," *International Security* (Summer 1990) ΣΕΛ. 82

⁹⁷ Michael Borrus και John Zysman, "Industrial Competitiveness and American National Security, στο *The Highest Stakes: The Economic Foundations of the Next Security System* , επιμέλεια Michael Borrus και John Zysman, New York Oxford University Press, 1991 ΣΕΛ. 7-52

εκείνα τα κράτη που είναι οικονομικά ανταγωνιστικά και έτσι όλο και περισσότερο ισχυρά. Και η οικονομική ισχύς από την πλευρά της είναι μια αυξανόμενη πηγή πολιτικής επιρροής που μπορεί, υπό τους σωστούς όρους, να αυξήσει τις εθνικές στρατιωτικές ικανότητες. Το πρόβλημα προκύπτει επειδή, σήμερα, εκείνες οι τεχνολογίες αιχμής που είναι ζωτικής σημασίας για τη στρατιωτική ισχύ βρίσκονται όχι στα εργαστήρια αμυντικής έρευνας αλλά στις παγκόσμιες αγορές. Κατά συνέπεια, η αυτάρκεια και η εστίαση στη στρατιωτική έρευνα και ανάπτυξη υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποιημένης παραγωγής και ανταλλαγής υψηλής τεχνολογίας, αφαιρεί από το κράτος τους καρπούς της τεχνολογικής καινοτομίας. Επομένως, εάν τα κράτη επιθυμούν να διατηρήσουν την πρόσβαση σε αυτές τις τεχνολογίες, πρέπει να την επιδιώξουν μέσω των αγορών. Οι αγορές δεν είναι πλήρως αξιόπιστες, δεδομένου ότι υπάρχει τουλάχιστον κάποια δυνατότητα ότι θα μπορούσαν να ελεγχθούν από τα κράτη-ανταγωνιστές (ή από εταιρίες που ενεργούν από κοινού), που ενδεχομένως θα μπορούσαν να εμποδίσουν ή να χειραγωγήσουν την πρόσβαση στην αγορά με τρόπους που αποτρέπουν έναν εισαγωγέα από την απόκτηση των επιθυμητών προϊόντων. Το παράδειγμα του σοβιετικού εμπορίου τεχνολογίας με τη Δύση κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, αποτελεί ένα παράδειγμα.

Τα επιχειρήματα τρωτότητας που παρουσιάστηκαν με την παραπάνω μορφή σε συνδυασμό με το παραπάνω αξίωμα, είναι ο πυρήνας του διλήμματος ασφάλειας κάτω από τη διεθνή οικονομική αλληλεξάρτηση. Οι Borgus και Zysman υποστηρίζουν ότι, μέσα σε αυτήν την κατασκευή του νέου οικονομικού διλήμματος ασφάλειας, η πραγματική ερώτηση δεν είναι εάν οι δυνάμεις της διεθνούς οικονομικής αλληλεξάρτησης μειώνουν την εθνική ασφάλεια με τη μετατόπιση της παραγωγής των στρατιωτικών πόρων στην αγορά, όπως ο Moran αναφέρει, αλλά εάν τα κράτη μπορούν να παγιώσουν την ισχύ τους παρά τις δυνάμεις που αποκεντρώνουν την αγοραστική δύναμη και παρά τους άλλους κρατικούς δρώντες που προσπαθούν να ελέγξουν τις αγορές. Για τις πολιτικές ελίτ, η ουσία αυτού του διλήμματος είναι το ισοζύγιο μεταξύ της κρατικής αυτονομίας και της τεχνολογικής ικανότητας και πώς αυτό το ισοζύγιο μπορεί να ρυθμιστεί. Οι επιλογές περιστρέφονται γύρω από το είδος και το βαθμό

ελέγχου της αγοράς που είναι κατάλληλες ώστε να μειωθεί η τρωτότητα ενώ παράλληλα να διατηρούνται οι ικανότητες.

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν αυτές οι προκλήσεις, οι πολιτικές ελίτ στα σύγχρονα βιομηχανικά κράτη έχουν επινοήσει τρία είδη πολιτικών που τους επιτρέπουν να ελέγχουν την αγορά. Μπορούν να ακολουθήσουν την ευρεία υποκατάσταση εισαγωγών και βιομηχανικές πολιτικές που εξασφαλίζουν ότι όλη η καινοτόμος δραστηριότητα θα πραγματοποιείται στο έδαφος τους. Αυτές οι πολιτικές θα έχουν ως αποτέλεσμα μία εκτεταμένη αυτονομία αλλά από την άλλη θα σημαίνει και μία μειωμένη αποδοτικότητα εάν οι πόροι διοχετευθούν στη στρατιωτική έρευνα και ανάπτυξη εις βάρος της εμπορικής ανάπτυξης, ή εάν δεν πραγματοποιήσουν τις εισαγωγές εμπορικής τεχνολογίας οι οποίες είναι αναγκαίες ως εισροές στη βιομηχανική δραστηριότητα.⁹⁸ Η εκτροπή των οικονομικών πόρων στην εσωτερική στρατιωτική έρευνα και ανάπτυξη προκειμένου να καρπωθούν τα αποτελέσματα της καινοτομίας για το κράτος (υπάρχει, στις Ηνωμένες Πολιτείες, μία ισχυρή ιδεολογική αντίθεση σε μια τέτοια στρατηγική, αν και ήταν η κυρίαρχη στρατηγική κατά τη διάρκεια του Ψυχρού πολέμου), μειώνει την οικονομική ανταγωνιστικότητα, και αποδυναμώνει τις γενικές εθνικές οικονομικές ικανότητες και την καινοτομία. Λαμβάνοντας υπόψη το επιχείρημα ότι η καινοτομία εμφανίζεται πρωτίστως ως αποτέλεσμα των δυνάμεων αγοράς, η έλλειψη ανταγωνιστικότητας στους λοιπούς κλάδους της οικονομίας, συνεπάγεται στασιμότητα και στις στρατιωτικές τεχνολογίες. Λαμβάνοντας υπόψη την επιλογή μεταξύ της αυξανόμενης τεχνολογικής ικανότητας ή της μεγαλύτερης κρατικής αυτονομίας, είναι σαφές ότι η πρόσβαση στις παγκόσμιες αγορές και τις νέες τεχνολογίες έχει προτεραιότητα έναντι των άλλων πολιτικών στόχων. Χωρίς τις κατάλληλες τεχνολογίες και την οικονομική ισχύ για να αντιπαρατεθεί, η κρατική αυτονομία έχει ελάχιστη σημασία.

Επίσης εδώ ανακύπτει ένα επιπλέον ζήτημα αυτή τη φορά στο εσωτερικό της οικονομίας. Είναι το κατά πόσο η κυβερνητική παρέμβαση είναι απαραίτητη για τη

⁹⁸Ethan B. Kapstein, "International Collaboration in Armaments Production: A Second-Best Solution," *Political Science Quarterly* Vol 106, no. 4 (Winter 1991-92) ΣΕΛ.657-676

στήριξη των συγκεκριμένων καινοτόμων δραστηριοτήτων στο εσωτερικό της αγοράς. Οι υποστηρικτές αυτής της άποψης ουσιαστικά στηρίζονται στην ιδέα για την αποτυχία της αγοράς. Οι αποτυχίες της αγοράς φυσικά υφίστανται αλλά είναι απαραίτητο να τις προσδιορίσουμε και να τις εξετάσουμε κατά περίπτωση και να εξηγήσουμε πως αυτές μπορούν να εξαλειφθούν μέσα από την κυβερνητική παρέμβαση. Για παράδειγμα εάν αυτές οι βιομηχανίες προσφέρουν υψηλή ανάπτυξη γιατί οι ιδιωτικοί δρώντες να χρειάζονται την οποιαδήποτε ενθάρρυνση για να επενδύσουν σε αυτές; Υπάρχουν οι εξής ερμηνείες : οι ιδιωτικοί δρώντες ενδέχεται σε βραχύτερο χρονικό ορίζοντα, να έχουν μεγαλύτερη τάση για αποφυγή των επιχειρηματικών ρίσκων, ή λιγότερους πόρους σε σύγκριση με την κυβέρνηση. Τα επιχειρηματικά σχέδια που δεν προσφέρουν αποδόσεις για αρκετά χρόνια ή έχουν υψηλή πιθανότητα αποτυχίας ή απαιτούν πολλά κεφάλαια για την εκκίνηση τους μπορεί να είναι δύσκολο να καλυφθούν από τον ιδιωτικό τομέα. Σε περιπτώσεις όπου υπάρχουν βιομηχανίες με οικονομίες κλίμακας και πλεονεκτήματα όπως του να είσαι ο πρώτος που παράγει ένα αγαθό, οι εταιρίες μπορεί να αποθαρρύνονται στο να συμμετέχουν σε κατά τα αλλά πολλά υποσχόμενα εγχειρήματα. Αυτό περιπλέκεται με την «στρατηγική» συμπεριφορά ξένων κυβερνήσεων (και των επιχειρήσεων τους) που λαμβάνουν μέτρα με σκοπό να εμποδίσουν την είσοδο άλλων ανταγωνιστών. Τέτοιες ενέργειες, υποστηρίζεται ότι μπορούν να αντιμετωπιστούν με δυναμικές κυβερνητικές παρεμβάσεις. Αυτά τα επιχειρήματα δεν είναι μοναδικά στη σύγχρονη εποχή αλλά έχουν ιδιαίτερη σημασία για τις κυβερνητικές παρεμβάσεις και τις βιομηχανίες υψηλής τεχνολογίας.⁹⁹

Οι κριτικοί αντιτάσσουν ότι η "κυβερνητική αποτυχία" θα μπορούσε να οδηγήσει σε μεγαλύτερο κόστος από την αποτυχία αγοράς, και ότι οι βιομηχανικές πολιτικές θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε σπάταλες, σκληρό προστατευτισμό, και οικονομικά αντίποινα. Επιπλέον παραμένει ο κίνδυνος ότι παρά την αποφυγή των παραπάνω παγίδων, η κυβέρνηση μπορεί πάραυτα να σφάλει στις επιλογές της.¹⁰⁰

⁹⁹ Jonathan Kirshner, Political Economy in Security Studies After the Cold War, Review Of International Political Economy, Vol 5, Number 1/ 1 Ιανουαρίου 1998 ΣΕΛ.75

¹⁰⁰ Jonathan Kirshner, ibid, ΣΕΛ. 76

Ένα άλλο μέσο για την αύξηση της αυτονομίας είναι μέσω του ελέγχου των εξαγωγών. Να περιορίσουν δηλαδή την πώληση στις παγκόσμιες αγορές των εγχώριων ανεπτυγμένων τεχνολογιών σε στρατιωτικές εφαρμογές, έτσι ώστε αυτές οι τεχνολογίες να μην περιέλθουν στα χέρια των στρατιωτικών ανταγωνιστών. Εντούτοις οι πολιτικές ελέγχου εξαγωγών, «παραδίνουν τις αγορές» στα έθνη ανταγωνιστές που επιτρέπουν τις ανεξέλεγκτες εξαγωγές, μειώνοντας έτσι την κερδοφορία και τις αποδόσεις στην έρευνα και ανάπτυξη, και κατ'επέκταση τις ικανότητες. Επιπλέον αυτοί οι περιορισμοί «δένουν τα χέρια» των εταιρειών- παραγωγών υψηλής τεχνολογίας και μειώνουν τη δυνατότητά τους για καινοτομία. Για ακόμη μια φορά, η αυτονομία αυξάνεται με κόστος την καινοτομία. Κατά συνέπεια, για να διατηρηθεί η οικονομική βάση της στρατιωτικής ισχύος, τα κράτη πρέπει να επιτρέψουν στις αγορές να λειτουργήσουν, λίγο-πολύ ελεύθερα, γεγονός που αυξάνει την τρωτότητα. Επιπλέον, οι εμπορικοί περιορισμοί επεκτείνουν το ρόλο του κράτους στην κοινωνία με απαράδεκτους τρόπους.

Εναλλακτικά, τα κράτη μπορούν να επιτρέψουν στις αγορές να λειτουργήσουν ελεύθερα. Η αυτονομία θα μειωθεί και η συμβολή του ανταγωνισμού της αγοράς στην καινοτόμο ικανότητα θα εξαρτηθεί από το τεχνολογικό επίπεδο της βιομηχανίας της χώρας και τη δομή της διεθνούς αγοράς, δηλαδή εάν αποτελείται από λίγους ή πολλούς προμηθευτές. Εάν η αγορά αποτελείται από πολλούς προμηθευτές και το κράτος ακολουθήσει μία πολιτική ανάπτυξης των βιομηχανιών του και αφήσει τις αγορές ανοικτές η αυτονομία τότε θα μειωθεί, αλλά θα μειωθούν επίσης και οι απειλές της εξάρτησης. Εάν η αγορά ελέγχεται από λίγους προμηθευτές, τότε τα κράτη θα μπου στον πειρασμό να κλείσουν τις αγορές για να αποτρέψουν την τρωτότητα έναντι εκείνων που θα μπορούσαν να ελέγξουν την αγορά. Μια ενδιάμεση στρατηγική είναι η συνεργασία και το μοίρασμα της τεχνολογίας μεταξύ συμμάχων. Εδώ διακινδυνεύουν τόσο η αυτονομία όσο και ο ανταγωνισμός της αγοράς, αλλά τα οφέλη για την ασφάλεια όπως γίνονται αντιληπτά από τους κρατικούς δρώντες, θεωρούνται περισσότερα από τα πιθανά κόστη.¹⁰¹

¹⁰¹ Beverly Crawford, Hawks, Doves, but no Owls: International Economic Interdependence and Construction of the New Security Dilemma, στο On security, επιμέλεια Ronnie D. Lipschutz, Columbia University Press, New York 1995, ΣΕΛ. 176

Εν ολίγοις, η σημερινή κατανομή των πόρων που είναι ουσιαστική για την καινοτομία και άρα απαραίτητη στη στρατιωτική ισχύ, απειλεί την κρατική δυνατότητα για την εξασφάλιση αυτών των πόρων. Το αποτέλεσμα είναι, προφανώς, ένα "νέο" δίλημμα ασφάλειας κάτω από τη διεθνή οικονομική αλληλεξάρτηση. Για να εξασφαλιστεί η πρόσβαση στους στρατιωτικούς πόρους μέσα στις όλο και περισσότερο παγκοσμιοποιημένες εμπορικές αγορές, οι κρατικοί δρώντες θα προσπαθήσουν να παγιώσουν τον έλεγχο της αγοράς με τέτοιο τρόπο ώστε να σταθεροποιηθούν οι ελεύθερες αγορές, , μειώνοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα ελέγχου της αγοράς από άλλους δρώντες και διατηρώντας παράλληλα την εμπορική ανταγωνιστικότητα και την τεχνολογική καινοτομία που είναι απαραίτητη στη στρατιωτική ισχύ. Αυτό δεν αποτελεί έναν εύκολο στόχο, ακόμη και κάτω από τις καλύτερες των περιστάσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΨΥΧΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

4.1 ΕΣΣΔ

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου προκάλεσε τη συμβατική λογική και την μέχρι τότε θεώρηση των διεθνών σχέσεων επειδή η Σοβιετική Ένωση απεμπόλησε τη διεθνή θέση της ως υπερδύναμη χωρίς να είναι ουσιαστικά αναγκασμένη να το κάνει. Με την υποχώρηση από "τη σφαίρα επιρροής της" στην Ανατολική Ευρώπη με την διενέργεια ελεύθερων εκλογών, την διάλυση του Σύμφωνο της Βαρσοβίας, καθώς και με την απόσχιση των δημοκρατιών από τη Σοβιετική Ένωση και αποδεχόμενοι την επανένωση της Γερμανίας μέσα στο ΝΑΤΟ, η Μόσχα από μόνη της έθεσε υπό αμφισβήτηση την ίδια την ακεραιότητα της σοβιετικής αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με την παραδοσιακή αντίληψη κρατικής συμπεριφοράς: "είναι αμφισβητήσιμο εάν έχει υπάρξει οποιαδήποτε περίπτωση στην ιστορία μίας δύναμης που να αποπλίζεται μονομερώς και εθελοντικά."¹⁰² Πράγματι, η συμπεριφορά της Σοβιετικής Ένωσης τα τελευταία χρόνια του Ψυχρού Πολέμου ήταν τόσο εξαιρετική επειδή συνεπαγόταν την πλήρη εγκατάλειψη από τη θέση της "μεγάλης δύναμης" στο διεθνές σύστημα χωρίς να αναγκαστεί να το πράξει μέσω του εξαναγκασμού ή του πολέμου. Η σοβιετική πολιτική προκάλεσε τη συμβατική θεώρηση και αντίληψη της κρατικής πολιτικής, η οποία υποστήριζε ότι συνήθως, η απειλή του πολέμου, εμφανής ή κεκαλυμμένη είναι ένας απαραίτητος παράγοντας των σημαντικών πολιτικών αλλαγών στη διεθνή πολιτική¹⁰³. Αλλά αυτό είναι ακριβώς που οι ενέργειες της Σοβιετικής Ένωσης συνεπάγονταν.

Η οικονομική πτώση της Σοβιετικής Ένωσης έχει αποδοθεί γενικά στα σωρευτικά αποτελέσματα της κούρσας εξοπλισμών του Ψυχρού Πολέμου. Εντούτοις, ο George Kennan υποστήριξε ότι ο μετασχηματισμός του ανταγωνισμού ΗΠΑ-ΕΣΣΔ σε μια στρατιωτική σύγκρουση χρησίμευσε απλά στο να παρατείνει τον Ψυχρό Πόλεμο.¹⁰⁴

¹⁰² Martin Wight, *Power Politics*, New York Penguin, 1986, ΣΕΛ. 262.

¹⁰³ ¹⁰³ E.H. Carr, Η εικοσαετής κρίση 1919-1939 Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα 2000, ΣΕΛ. 273-274, 276

¹⁰⁴ George Kennan, "The G.O.P. Won the Cold War? Ridiculous," *The New York Times* October 28, 1992, ΣΕΛ. Α 21.

Ακόμα κι αν το επιχείρημα του Kennan είναι σωστό, εντούτοις αυτό δεν σημαίνει ότι η οικονομική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης δεν ήταν το αποτέλεσμα της κούρσας εξοπλισμών. Προτείνει μόνο ότι μια λιγότερο στρατιωτική στρατηγική θα ήταν αποτελεσματικότερη στο να θέσει τέλος σε αυτήν την παρατεταμένη σύγκρουση.¹⁰⁵

Το εξαιρετικό σημείο της Σοβιετικής Περίπτωσης είναι ότι στην προσπάθειά τους, οι Σοβιετικοί ηγέτες, να προωθήσουν την αυτονομία και την αυτάρκεια, στο τέλος κατάφεραν όχι μόνο να υπονομεύσουν τις σοβιετικές ικανότητες και την σοβιετική ανταγωνιστικότητα, αλλά και να δημιουργήσουν σχέσεις εξάρτησης με την Δύση. Προσπαθώντας να διερευνήσουμε τα αίτια της Σοβιετικής κατάρρευσης στρεφόμαστε αρχικά στο εσωτερικό της χώρας και τις διεργασίες που συντέλεσαν στην κατάρρευση.

4.1.1. ΕΣΣΔ ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ

Από τις αρχές της δεκαετίας του '60, ο Khrushchev επεδίωξε να διορθώσει τις οικονομικές ανεπάρκειες της Σοβιετικής Ένωσης με τη θέσπιση μεταρρυθμίσεων που στόχευαν "στην ορθολογική οργάνωση" του προγραμματισμού και της επένδυσης. Ειρωνικά, αυτή η στρατηγική είχε ως άμεση επίδραση την μείωση των επενδύσεων περισσότερο από τα προηγούμενα πενταετή σχέδια.¹⁰⁶ Ο Brezhnev στη συνέχεια, αναγνωρίζοντας και αυτός τις σοβιετικές ανεπάρκειες, προχώρησε στην προώθηση της πολιτικής της *détente* που είχε ως απώτερο σκοπό την απόκτηση μεγαλύτερης πρόσβασης στην δυτική τεχνολογία, και όπως ήταν αναμενόμενο, το σοβιετικό εξωτερικό εμπόριο αυξήθηκε κατά 21 τις εκατό μεταξύ 1974 και 1980.¹⁰⁷ Ο Brezhnev αναγνώρισε την εξάρτηση της Σοβιετικής Ένωσης από την ξένη τεχνολογία και επιδίωξε

¹⁰⁵ George F. Kennan, "America and the Russian Future," *Foreign Affairs* Vol 29 No 3 April 1951, ΣΕΛ. 351-370, <http://www.foreignaffairs.org/19900301faessay6020/george-f-kennan/america-and-the-russian-future-1951.html>, 27-10-2005

¹⁰⁶ Myron Rush, "Guns over Growth in Soviet Policy," *International Security* Vol 7 No3 (Winter 1982/83), ΣΕΛ. 167-79

¹⁰⁷ Michael Mastanduno, "Strategies of Economic Containment: United States Trade Relations with the Soviet Union," *World Politics* Vol37 No 4 July 1985, ΣΕΛ. 503-31.

να βελτιώσει τη σοβιετική οικονομία με την ανάπτυξη της εσωτερικής έρευνας και της τεχνολογίας. Αυτό σήμαινε δυτικές εισαγωγές, άμεσες ξένες επενδύσεις, συμφωνίες χορήγησης αδειών και κοινοπραξίες μεταξύ δυτικών και σοβιετικών εντός του σοβιετικού μπλοκ. Γεγονός είναι πως η Σοβιετική Ένωση κατάφερε να αποκομίσει ορισμένες προηγμένες τεχνολογίες κατά τη διάρκεια της detente, αλλά αποτελεί επίσης γεγονός ότι αυτές οι "νέες" τεχνολογίες ήταν συνήθως ήδη παρωχημένες σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα, έτσι η δυτική τεχνολογία συνέχισε να διατηρεί το ποιοτικό προβάδισμά σε σύγκριση με την Σοβιετική Ένωση. Η σοβιετική πρόσβαση στη σχετικά ξεπερασμένη τεχνολογία δεν ήταν, φυσικά, ένα τυχαίο γεγονός. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η πολιτική των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της detente προέβλεπε την παροχή περιορισμένης βοήθειας στη Σοβιετική Ένωση σε μια προσπάθεια να δεσμευθεί η σοβιετική οικονομία περισσότερο στην παγκόσμια οικονομία. Παράλληλα οι Ηνωμένες Πολιτείες, μέσω της COCOM, προσπάθησαν να σιγουρευτούν ότι πρόσβαση στις πολύτιμες νέες τεχνολογίες δεν θα ήταν προσβάσιμη στην ΕΣΣΔ.

Οι παρωχημένες τεχνολογίες που η Σοβιετική Ένωση απόκτησε, μέσω αυτής της πολιτικής, δεν ήταν σχεδόν τόσο χρήσιμες στην ανάπτυξη της σοβιετικής τεχνολογίας όσο ο Brezhnev ήθελε να ελπίζει. Αυτό συνέβη επειδή η αντίληψη του Brezhnev για τη τεχνολογία και γενικότερα η σοβιετική στρατηγική για την τεχνολογία ήταν εξ ολοκλήρου λανθασμένη. Ο Brezhnev όπως και οι υπόλοιποι σοβιετικοί ηγέτες πριν και μετά από αυτόν δεν μπορούσαν να κατανοήσουν ότι η τεχνολογία είναι ένα προϊόν των συγκεκριμένων πολιτικών, κοινωνικών, και οικονομικών δυνάμεων. Πιστεύαν ότι η τεχνολογία αποτελούσε ένα αντικείμενο που από τη στιγμή που μπορούσε να αποκτηθεί μπορούσε να αναπτυχθεί από μόνο του.¹⁰⁸ Οι σοβιετικές προσπάθειες στον τομέα της τεχνολογίας επικεντρώθηκαν στην βιομηχανική κατασκοπεία και τη βοήθεια τρίτων, στην απόσπαση νέων τεχνολογιών από τη δύση και λιγότερο σαν μία μακροχρόνια στρατηγική δημιουργίας μίας βιώσιμης και αυτοτροφοδοτούμενης διαδικασίας παραγωγής τεχνολογικής καινοτομίας εντός της οικονομίας. Η τεχνολογία για να

¹⁰⁸ Άλλωστε υπήρχε και το επιτυχημένο παράδειγμα του Στάλιν με την ατομική βόμβα. Αλλά με τις τεχνολογίες της πληροφορικής τα της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης τα πράγματα διαφοροποιούνταν αρκετά.

αναπτυχθεί απαιτεί μία κουλτούρα γνώσης και οικονομικούς θεσμούς που είναι δεκτικοί και κατάλληλη για μία τέτοια διαδικασία. Αυτό το πολιτισμικό υπόβαθρο και η ιδιαιτερότητα των οικονομικών θεσμών αποκοτούν μία ιδιαίτερη σημασία για τις τεχνολογίες της πληροφορικής της "τρίτης βιομηχανικής επανάστασης."

Για τη Σοβιετική Ένωση, η σημασία αυτών των καινοτομιών έδειχναν ότι ήταν ανίκανη να ανταγωνιστεί οικονομικά ενάντια στα κράτη που είχαν ενσωματώσει τις βασισμένες στη γνώση τεχνολογίες και ήταν προσανατολισμένες στην οικονομία της αγοράς. Τα όρια της σοβιετικής οικονομικής ανταγωνιστικότητας και των τεχνολογικών αδυναμιών του ήταν προφανή στο γεγονός ότι μέχρι το 1978 η Σοβιετική Ένωση είχε κατά προσέγγιση 18.000 έως 28.000 υπολογιστές σε λειτουργία, ενώ οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν πάνω από 250.000. Μέχρι το 1985, υπήρχαν περίπου 50.000 προσωπικοί υπολογιστές στη Σοβιετική Ένωση, σε σύγκριση με περισσότερα από 33 εκατομμύρια στις Ηνωμένες Πολιτείες. Μέχρι το 1988, η Σοβιετική Ένωση είχε περίπου 100.000 έως 150.000 υπολογιστές, αλλά έως τότε οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν πάνω από 40 εκατομμύρια.¹⁰⁹ Η σχέση αυτών των αριθμών στην οικονομική ανταγωνιστικότητα μπορεί να εξαχθεί από τις σοβιετικές εκτιμήσεις ότι μόνο το 8 τις εκατό της εθνικής παραγωγής ανταποκρίνονταν στα διεθνή πρότυπα ποιότητας μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του '80.¹¹⁰ Αυτή η συγκεκριμένη αδυναμία στις νέες τεχνολογίες ήταν επίσης σημαντική πηγή στρατιωτικής αδυναμίας καθώς καθιστούσε δύσκολη την ανάπτυξη σύγχρονου στρατιωτικού υλικού, το οποίο έχει αρχίσει να βασίζεται όλο και περισσότερο σε ολοκληρωμένα πληροφοριακά συστήματα. Ήταν όχι μόνο η απουσία των νέων τεχνολογιών που εμπόδισαν τη σοβιετική οικονομική ανταγωνιστικότητα και τον εκσυγχρονισμό του στρατού της. Ένα ακόμα πιο θεμελιώδες πρόβλημα είχε να κάνει με τη φύση της σοβιετικής κοινωνίας και την οργανωτική δομή της οικονομίας της.

¹⁰⁹ James Robinson, *Technology, Change, and the Emerging International Order*, στο *The Information Age: An Anthology on Its Impacts and Consequences*, επιμέλεια David S. Alberts, Daniel S. Papp, National Defense University Center for Advanced Concepts and technology, <http://www.ndu.edu/>, 24-7-2005

¹¹⁰ Joseph S. Nye, Jr., *Bound to Lead*, New York: Basic Books, 1990, ΣΕΛ. 122.

Όπως ο Eugene Skolnikoff έχει εξηγήσει, "η Σοβιετική Ένωση, με την κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία της αποδείχθηκε εξαιρετικά ανεπαρκής στην ενσωμάτωση και την αποτελεσματική χρήση της περίπλοκης τεχνολογίας ακόμα και όταν μπορούσε να την λάβει από την ελεύθερη αγορά ή μέσω άλλων νόμιμων μέσων."¹¹¹ Ακόμα κι αν η Σοβιετική Ένωση ήταν σε θέση να λάβει τις νέες τεχνολογίες, θα ήταν ανίκανη να αναπτύξει μια ανταγωνιστική θέση στη διεθνή οικονομία. Η αδυναμία ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών στη σοβιετική οικονομία οφειλόταν στην ακαμψία της κεντρικά σχεδιασμένης δομής της σοβιετικής οικονομίας και στην αυταρχική φύση της κοινωνίας της. Αυτή η κλειστή κοινωνία δεν θα μπορούσε να ανεχτεί μία ελεύθερη ροή πληροφοριών μεταξύ των ομάδων ή των ατόμων, επειδή η νομιμότητα του Κομμουνιστικού Κόμματος εξαρτιόνταν κατά πολύ μεγάλο βαθμό στη διατήρηση ενός αυστηρού ελέγχου σε όλη την κοινωνία από πλευράς κράτους. Είναι γεγονός όμως, για οποιαδήποτε οικονομία, ότι για να παραμένει ανταγωνιστική σε μια διεθνή κλίμακα, πρέπει να είναι σε θέση να προσαρμοστεί στις συνεχείς καινοτομίες και να ενσωματώσει τις νέες τεχνολογίες στις διαδικασίες παραγωγής της. Όπως ο σοβιετικός οικονομολόγος Oleg Bogomolov επισήμανε: "Το σπουδαιότερο συγκριτικό πλεονέκτημα στο σημερινό διεθνές εμπόριο συνδέεται με τη δυνατότητα αποδοτική χρήσης των νέων τεχνολογιών πληροφορικής, της γρήγορης καινοτομίας και της συνεχούς αναβάθμισης των τεχνολογιών."¹¹² Η κεντρικά σχεδιασμένη σοβιετική οικονομία ήταν ανίκανη να καλύψει αυτές τις απαιτήσεις, επειδή η ευρεία διάδοση των πληροφοριών απειλούσε τον κρατικό έλεγχο επί της κοινωνίας των πολιτών. Το κόστος ενός τέτοιου ελέγχου είναι εξαιρετικά υψηλό, επειδή ο κεντρικός σχεδιασμός με την κάθετη δομή της οικονομίας έχει την τάση να αποθαρρύνει την καινοτομία και την αλλαγή. Η οριζόντια ροή των ιδεών ή των πληροφοριών ουσιαστικά εξαφανίζεται.¹¹³ Οικονομικά αυτό βοηθά στην προστασία από τον ξένο ανταγωνισμό, αλλά οδηγεί επίσης σε μια έλλειψη ποιοτικού

¹¹¹ James Robinson, *ibid*

¹¹² James Robinson, *ibid*

¹¹³ Frank Webster, *What Information Society?*, στο *The Information Age: An Anthology on Its Impacts and Consequences*, επιμέλεια David S. Alberts, Daniel S. Papp, National Defense University Center for Advanced Concepts and technology, <http://www.ndu.edu/>, 24-7-2005

ελέγχου έτσι ώστε η τεχνολογία και οι ισοδύναμες δεξιότητες να υστερούν έναντι εκείνων που αναπτύσσονται στις οικονομίες της αγοράς.

Χωρίς να είναι σε θέση να προσαρμοστεί σε μια παγκόσμια οικονομία που στηριζόταν όλο και περισσότερο επάνω στις πληροφορίες ως βάση για τις συναλλαγές, ήταν αναπόφευκτο ότι η σοβιετική οικονομία θα ήταν όλο και λιγότερο ανταγωνιστική ενάντια στις προηγμένες βιομηχανοποιημένες δημοκρατίες. Μόνο με "το άνοιγμα" της εσωτερικής κοινωνίας, που επιτρέπει μια απολύτως ελεύθερη ροή ή μια "οριζόντια" επικοινωνία των πληροφοριών και των ιδεών, και με την υιοθέτηση μιας οικονομίας της αγοράς θα μπορούσαν οι Σοβιετικοί να έχουν ελπίδες να επανακτήσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα. Εντούτοις, τέτοιες αλλαγές θα ήταν ισοδύναμες με μία εγκατάλειψη της κομμουνιστικής νοοτροπίας και του Σοβιετικού πολιτικού οικοδομήματος.

Πολύ περισσότερο από τους προκατόχους του, ο Gorbachev αναγνώρισε την επιτακτική ανάγκη για ουσιαστική οικονομική και πολιτική μεταρρύθμιση εντός της Σοβιετικής Ένωσης. Από την αρχή, ο Gorbachev χρησιμοποίησε την ισχύ του ως γενικός γραμματέας για να δώσει έμφαση στη "νέα σκέψη" για τη σοβιετική ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική. Ο Gorbachev συνειδητοποίησε ότι η σοβιετική ανάπτυξη έπρεπε να εξελιχθεί από κοινού με τον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό, ώστε και τα δύο μαζί να επιφέρουν τις πολυπόθητες οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις, που απειλούσαν όμως τα κατεστημένα συμφέροντα. Κατά συνέπεια, η "νέα σκέψη" του Gorbachev έπρεπε να υπερκεράσει τα βαθιά ριζωμένα "δυσλειτουργικά αποτελέσματα του Σταλινιστικού συστήματος... και τις εσωτερικές ομάδες πίεσης που υπερασπιζόταν τον συντηρητισμό, την ορθοδοξία, τα κατεστημένα γραφειοκρατικά προνόμια, την δωροδοκία και την οκνηρία." ¹¹⁴ Η εγκαίνιαση ενός προγράμματος μεταρρυθμίσεων, εντούτοις, δεν σήμανε ότι ο Gorbachev ήταν έτοιμος να ασπαστεί πλήρως την οικονομία της ελεύθερης αγοράς. Θεσμοποιώντας την ιδιωτική ιδιοκτησία ή τις πλήρεις μεταρρυθμίσεις της αγοράς θα ήταν πάρα πολύ ριζοσπαστικό ακόμη και για έναν μεταρρυθμιστή όπως ο Gorbachev. Ευνόησε μια σταδιακή υιοθέτηση των μεταρρυθμίσεων που στόχευαν στη δημιουργία σε κάτι παρόμοιο με το

¹¹⁴ James Robinson, *ibid*

σοσιαλδημοκρατικό κράτος κοινωνικής πρόνοιας.¹¹⁵ Ακόμα κι έτσι, οτιδήποτε λιγότερο από την φιλελευθεροποίηση και τον εκσυγχρονισμό της οικονομίας και του πολιτικού συστήματος θα επιδείνωνε τα προβλήματα και τις αντιφάσεις του σοβιετικού συστήματος.

Ιστορικά, τα "βιομηχανικά καθυστερημένα" κράτη, όπως τη Σοβιετική Ένωση, έχουν ανάγκη ιδιαίτερα συγκεντρωτική διακυβέρνηση, στα αρχικά στάδια της ανάπτυξης, προκειμένου να επιτηρήσει και να κατευθύνει την εκβιομηχάνιση και την οικονομική ανάπτυξη. Βεβαίως το σοβιετικό κράτος ήταν σε θέση να οδηγήσει τους αγρότες από τη γεωργία στα εργοστάσια και για περισσότερο από τρεις δεκαετίες η κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματική στην οικοδόμηση μιας ισχυρής βιομηχανικής οικονομίας. Στο πέρασμα του χρόνου, εντούτοις, η κεντρικά σχεδιασμένη οικονομία έγινε λιγότερο αποδοτική στην κατανομή του κεφαλαίου, στην παροχή κινήτρων εργασίας και την υποκίνηση της καινοτομίας. Το αρχικό πρόβλημα ήταν ότι με την ανάπτυξη της σοβιετικής βιομηχανίας και την υιοθέτηση πιο εξελιγμένων τεχνολογικών διαδικασιών παραγωγής, οι εργαζόμενοι θα άρχιζαν να απαιτούν πολιτικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Η ανάπτυξη της πολιτικής συνείδησης μεταξύ των εργαζομένων θα ήταν μια αναπόφευκτη συνέπεια της αυξανόμενης πολυπλοκότητας και εξειδίκευσης της βιομηχανικής παραγωγής. Πιο συγκεκριμένα η αποτελεσματική διαχείριση μιας βιομηχανικής οικονομίας (αυτό ισχύει ακόμη περισσότερο για μία οικονομία που βασίζεται στην πληροφορική) απαιτεί μεγαλύτερη και αρτιότερη εκπαίδευση των εργαζομένων.¹¹⁶ Καθώς η βιομηχανική παραγωγή γίνεται πιο εξελιγμένη, ο ρόλος της πληροφορίας στη διαδικασία γίνεται σημαντικότερος. Η αυξανόμενη εξειδίκευση και η πολυπλοκότητα των προηγμένων διαδικασιών παραγωγής

¹¹⁵ Daniel Deudney και G. John Ikenberry, "Soviet reform and the end of the Cold War," *Review of International Studies* 17 1991, ΣΕΛ. 136

¹¹⁶ Daniel S. Papp, David S. Alberts, Alissa Tuyahov, *Historical Impacts of Information Technologies: An Overview*, στο *The Information Age: An Anthology on Its Impacts and Consequences*, επιμέλεια David-2005 S. Alberts, Daniel S. Papp, National Defense University Center for Advanced Concepts and technology, <http://www.ndu.edu/>, 24-7

σημαίνουν ότι ο συγκεντρωτικός έλεγχος τείνει να είναι όλο και περισσότερο ανεπαρκής και δυσλειτουργικός. Κατά συνέπεια, για να εξασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα, ο οργανωτικός έλεγχος των διαδικασιών πρέπει να χωριστεί σε ένα δίκτυο αυτόνομων οργανισμών.¹¹⁷ Δεδομένου ότι οι εργαζόμενοι αναλαμβάνουν περισσότερες ευθύνες αποκτούν καλύτερη ενημέρωση και συνειδητοποιούνται πολιτικά. Συνεπώς, η οικονομική ανάπτυξη και ο εκσυγχρονισμός απαιτούν τελικά μια μείωση των κεντρικών ελέγχων, η οποία, στη συνέχεια, οδηγεί σε απαιτήσεις εργαζομένων για μεγαλύτερη πολιτική αντιπροσώπευση. Ο οικονομικός εκσυγχρονισμός μετασηματίζει "τα υποκείμενα" "σε πολίτες," και, στην περίπτωση της Σοβιετικής Ένωσης, αυτό σήμανε ότι θα άρχιζε να προκύπτει μια "κοινωνία πολιτών" με ότι συνέπειες είχε αυτό για το σοβιετικό καθεστώς . Θα σήμανε επίσης ότι υπήρχαν πιέσεις από "κάτω" για την υιοθέτηση σημαντικών οικονομικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων.¹¹⁸

Οι εσωτερικές πιέσεις μόνο, εντούτοις, θα ήταν ανεπαρκείς για να αναγκάσουν τον Gorbachev να προωθήσει ριζοσπαστικές μεταρρυθμίσεις. Κρίσιμο ήταν το γεγονός ότι οι βασισμένες στην αγορά μεταρρυθμίσεις και η διοικητική αποκέντρωση της πολιτικής αρχής έπρεπε να προωθηθούν με γρήγορους ρυθμούς εάν η Σοβιετική Ένωση επρόκειτο να αντιστρέψει την οικονομική πτώση της το με να βασιστεί στις νέες τεχνολογίες πληροφορικής. Από τις αρχές της δεκαετίας '70, η σοβιετική βιομηχανική ανάπτυξη είχε φθάσει σε ένα τεχνολογικό "ανώτατο όριο" λόγω της αντιφατικής φύσης του συγκεντρωτικού συστήματός της και του περιβάλλοντος που απαιτούνταν για να αναπτυχθούν και να χρησιμοποιηθούν οι βασισμένες στη γνώση τεχνολογίες. Εάν το σοβιετικό κράτος δεν κινούνταν σύντομα προς την ανοικτή δημοκρατία και στην οικονομία της αγοράς , η μελλοντική πτώση του θα ήταν αναπόφευκτη και πιθανώς μη αναστρέψιμη. Πράγμα που επιβεβαιώθηκε από την ιστορία.

Αλλά πέρα από την ανικανότητα του σοβιετικού κράτους να καινοτομήσει και να διατηρηθεί στον διεθνή ανταγωνισμό, ένα άλλο χαρακτηριστικό της Σοβιετικής περίπτωσης είναι ότι δημιούργησε σχέσεις εξάρτησης από τις δυτικές χώρες.

¹¹⁷ Daniel S. Papp, David S. Alberts, Alissa Tuyahov ,ibid

¹¹⁸ Deudney και Ikenberry, ibid, ΣΕΛ. 235-239, 241-244.

4.1.2 ΕΣΣΔ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

Στις αρχές του ψυχρού πολέμου, ο Στάλιν αρνήθηκε να γίνει μέρος της νέας μεταπολεμικής διεθνούς οικονομικής τάξης, και προσπάθησε να οδηγήσει τη Σοβιετική Ένωση στην κατεύθυνση της οικονομικής αυτάρκειας. Η υποκατάσταση των εισαγωγών ήταν το κυρίαρχο επενδυτικό υπόδειγμα στις αρχές της δεκαετίας του '50. Επιτιθέμενος στη "δικτατορία του σχεδίου Marshal" ο Στάλιν ανήγγειλε τη δημιουργία της COMECON προκειμένου να μειωθούν οι εξαρτήσεις μέσω του ελέγχου ενός εμπορικού μπλοκ που ήταν προστατευμένο από τις επιρροές του παγκόσμιου καπιταλισμού. Συνεπώς η σοβιετική αμυντική βιομηχανική βάση βασιζόταν μόνο στους εθνικούς και τους πόρους της COMECON.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50, εντούτοις, οι σοβιετικοί ρυθμοί ανάπτυξης μειώθηκαν, όχι μόνο λόγω των στρεβλώσεων του κεντρικού σχεδιασμού αλλά και ως αποτέλεσμα των ανεπαρειών στην αυτάρκεια. Η Σοβιετική Ένωση βρέθηκε πίσω στον ανταγωνισμό για την οικονομική ευημερία καθώς η τεχνική εξειδίκευση της στην εμπορική βιομηχανία άρχισε να καθυστερεί σε σύγκριση με τα βιομηχανικά καπιταλιστικά έθνη. Οι ίδιες αιτίες που επηρέασαν την αμυντική βιομηχανική βάση των ΗΠΑ στη δεκαετία του '70 άρχισαν να προκύπτουν στο σοβιετικό αμυντικό τομέα στις αρχές της δεκαετίας του '60. Ο αμυντικός τομέας ήταν πάντα μια κορυφαία προτεραιότητα στη σοβιετική οικονομία, αλλά καθώς τα συστήματα όπλων βασιζόταν όλο και περισσότερο στις δυαδικές τεχνολογίες σήμαινε ότι η στρατιωτική ισχύς στηριζόταν όλο και περισσότερο στην ιδιωτική βιομηχανική βάση. Και η σοβιετική ιδιωτική τεχνολογική καινοτομία υστερούσε σε σημαντικό βαθμό σε σύγκριση με τη Δύση. Η εμμονή στις πολιτικές οικονομικής απομόνωσης, στα πλαίσια ενός όλο και περισσότερο παγκοσμιοποιημένου δικτύου κράτησε την αμυντική καινοτομία ακόμα πιο πίσω.¹¹⁹

Αναγνωρίζοντας αυτήν την καθυστέρηση οι σοβιετικοί ηγέτες, ξεκινώντας από τον Khrushchev και τελειώνοντας με τον Gorbachev, πήραν μία σειρά από μέτρα που θα

¹¹⁹ Christopher Mark Davis, "The Exceptional Soviet Case: Defense in an Autarkic System," *Daedalus* 120, no. 4 fall 1991, ΣΕΛ. 113-20

οδηγούσαν σε ένα συστηματικό αλλά ιδιαίτερα ελεγχόμενο άνοιγμα στη διεθνή οικονομία, αποτρέποντας παράλληλα τη δημιουργία εσωτερικών αγορών. Εντούτοις, επειδή το άνοιγμα στη διεθνή οικονομία ήταν περιορισμένο, το τεχνολογικό χάσμα μεταξύ της ΕΣΣΔ και της δύσης διευρυνόταν. Το σοβιετικό κράτος αποκρίθηκε σε αυτές τις αυξανόμενες ευπάθειες με εκτεταμένες προσπάθειες να αποκτηθεί η δυτική τεχνολογία που ήταν ζωτικής σημασίας για τις στρατιωτικές βιομηχανίες. Εντούτοις, απέτυχαν στο στόχο τους και δεν κατάφεραν να γεφυρώσουν το χάσμα υψηλής τεχνολογίας μεταξύ της Σοβιετικής Ένωσης και της Δύσης. Στην πραγματικότητα, το χάσμα συνέχισε να αυξάνεται.¹²⁰

Μόνο όταν ο Gorbachev ήρθε στην εξουσία το σοβιετικό καθεστώς ξεκίνησε να ανοίγεται με ουσιαστικό τρόπο στη διεθνή οικονομία και άρχισε τη διαδικασία δημιουργίας εσωτερικών αγορών. Αρχικά, αυτές οι κινήσεις στηρίχθηκαν από τους σοβιετικούς σκληροπυρηνικούς, οι οποίοι θεωρούσαν ότι η ΕΣΣΔ δεν θα παρέμενε μια μεγάλη στρατιωτική δύναμη εκτός αν μπορούσε να βελτιώσει το τεχνολογικό επίπεδο της βιομηχανίας και να ανταποκριθεί στα πρότυπα του παγκόσμιου ανταγωνισμού. Το άνοιγμα στη Δύση ήταν μια από τις πολλές στρατηγικές της ανανέωσης που ακολουθήθηκαν για να ανταποκριθούν σε αυτόν τον στόχο.

Η εισαγωγή των εσωτερικών μεταρρυθμίσεων και η καθιέρωση εμπορικών δεσμών με τη Δύση απέτυχαν όμως προφανώς να ενισχύσουν την ασφάλεια του κράτους. Η αποτυχία αυτή μπορεί να εξηγηθεί με δύο τρόπους. Κατ' αρχήν, η δυτική ασφάλεια και τα εταιρικά συμφέροντα διαμόρφωσαν τον τρόπο που η Σοβιετική Ένωση ενσωματώθηκε αρχικά στη διεθνή οικονομία. Αυτή η ενσωμάτωση χαρακτηρίστηκε από την εξάρτηση και την περιφερειοποίηση. Δεύτερον, η ιδιαίτερη αλληλουχία των εξωτερικών και εσωτερικών μεταρρυθμίσεων την εποχή Gorbachev λειτούργησε ουσιαστικά για να αποδυναμώσει τη σοβιετική οικονομία περισσότερο από πριν αυξάνοντας κατά πολύ το εξωτερικό χρέος. Αυτές οι δύο αιτίες μείωσαν όχι μόνο την

¹²⁰ Beverly Crawford, *Economic Vulnerability in International Relations--The Case of East-West Trade, Investment, and Finance*, New York Columbia University Press 1993., ΚΕΦ. 4.

ασφάλεια που αποζητούσε αρχικά το σοβιετικό κράτος, αλλά επιτάχυνε και την διάβρωση της Σοβιετικής Αυτοκρατορίας στο σύνολο.¹²¹

Οι δυτικές επενδύσεις στη Σοβιετική Ένωση ήταν πενιχρές, αλλά ακόμη και το μοντέλο των επενδύσεων σε συνδυασμό με τη δυτική εταιρική στρατηγική συνδυάστηκαν ούτως ώστε να εξασφαλισθεί η σοβιετική *εξάρτηση* στη δυτική τεχνολογία. Η δυτική ιδιωτική επενδυτική στρατηγική στόχευσε πρώτιστα στις εξορυκτικές βιομηχανίες και την παραγωγή πρώτων υλών και οι περισσότερες κοινοπραξίες αφορούσαν τον τομέα των υπηρεσιών και του μάρκετινγκ των δυτικών εισαγωγών. Οι επενδύσεις που αφορούσαν παραγωγικές βιομηχανίες περιορίζονταν κατά ένα μεγάλο μέρος σε λειτουργίες συναρμολόγησης, προσθέτοντας λίγη αξία στα αγαθά που παράγονταν και προορίζονταν για τη σοβιετική αγορά και όχι για εξαγωγές. Τα συστατικά μέρη της κατετοποιημένης παραγωγής δεν παράγονταν στις σοβιετικές εγκαταστάσεις αλλά στη Δύση, και εμπόδιζαν τη δημιουργία δεσμών και θετικών οικονομικών επιδράσεων μεταξύ της κοινοπραξίας και του υπολοίπου της οικονομίας. Οι εταιρικοί αξιωματούχοι στη Δύση θεώρησαν ότι η μεταφορά ξεπερασμένης τεχνολογίας μέσω αυτών των επιχειρήσεων ήταν επαρκής για να συλλάβουν το μερίδιο της εγχώριας αγοράς. Οι συμβατικές παροχές εξασφάλιζαν ότι οι πιο προηγμένες δυτικές τεχνολογίες δεν θα διοχετεύονταν στην σοβιετική οικονομία. Η μεταφορά τεχνολογίας χρησιμοποιήθηκε ως δόλωμα προκειμένου να αποκτηθεί πρόσβαση στη σοβιετική αγορά, και οι σημαντικές τεχνολογίες πολύ σπάνια περιληφθήκαν σε συμφωνίες κοινοπραξίας.¹²²

Το πρόβλημα της εξάρτησης και της περιφερειοποίησης της Σοβιετικής Ένωσης στη παγκόσμια οικονομία συντέθηκε από το πρόβλημα της προβληματικής διαδικασίας εισαγωγής της στις δυνάμεις της αγοράς. Επειδή οι εσωτερικές οικονομικές στρεβλώσεις παρέμεναν, η δυτική τεχνολογία αγοράστηκε ως υποκατάστατο της οικονομικής ανασυγκρότησης. Εάν οι σοβιετικές βιομηχανίες επρόκειτο να ανταγωνιστούν στην παγκόσμια αγορά, η καινοτόμος τεχνολογία θα έπρεπε να εισαχθεί. Οι σοβιετικοί ιθύνοντες για το σχεδιασμό, ήξεραν ότι εάν προσπαθούσαν να ανταγωνιστούν στη διεθνή

¹²¹ Ibid ΚΕΦ. 4

¹²² Ibid ΚΕΦ. 3

οικονομία με πωλήσεις πετρελαίου, ξυλείας, γούνας, και άλλα πρωτογενών προϊόντων, δεν θα ήταν ποτέ τόσο ανταγωνιστικοί όσο εκείνα τα κράτη που παρήγαγαν τους υπολογιστές, τα ολοκληρωμένα συστήματα και τις νέες τεχνολογίες. Αλλά για τις αγορές τεχνολογίας που ήταν απαραίτητες στην παραγωγή αυτών των αγαθών απαιτούνταν συνάλλαγμα, και το συνάλλαγμα θα μπορούσε να αποκτηθεί μόνο μέσω των αυξανόμενων εξαγωγών των προϊόντων που διέθεταν δηλαδή των πρωτογενών. Τα έσοδα όμως από αυτές τις εξαγωγές υπόκειντο στις διακυμάνσεις των αγορών και δεν μπορούσαν να καλύψουν τις απαιτούμενες εισαγωγές τεχνολογίας. Έτσι η τεχνολογία έπρεπε να αγοραστεί με δυτικές πιστώσεις, με αποτέλεσμα το χρέος προς στη Δύση να αυξηθεί κατακόρυφα.

Η μεγέθυνση των εσωτερικών οικονομικών αδυναμιών σήμανε ότι η Σοβιετική Ένωση και το υπόλοιπο του Σύμφωνου της Βαρσοβίας βυθίστηκαν τελικά βαθιά μέσα στο χρέος, προκειμένου να αγοραστούν καταναλωτικά αγαθά και να αυξηθούν οι μισθοί προκειμένου να κατευναστούν οι εσωτερικές αντιδράσεις. Το ανατολικοευρωπαϊκό και το σοβιετικό χρέος στη Δύση έφθασε σε επικίνδυνα υψηλά επίπεδα στη δεκαετία του '80, για να μειωθεί μόνο μετά τις δραστικές περικοπές στις δυτικές εισαγωγές και την επαναδιαπραγμάτευση των δανείων. Οι επακόλουθες μειώσεις στο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης και η πτώση στο βιοτικό επίπεδο εξαθλίωσαν τους πληθυσμούς που δεν μπορούσαν πλέον να κινητοποιηθούν μέσα από ιδεολογικές εκκλήσεις.

Κατά συνέπεια οι όροι κάτω από τους οποίους οι δυτικές επενδύσεις πήραν μέρος στη σοβιετική οικονομία συνέβαλαν στην ευπάθεια και, επομένως, στη μείωση της ασφάλειας του σοβιετικού κράτους. Η έλλειψη ενός αναπτυξιακού σχεδίου από το κράτος για τη δημιουργία ενός κώδικα επενδύσεων που θα προσδιόριζε τους τομείς προτεραιότητας ως στόχους της ξένης επένδυσης, επέτρεψε στο δυτικό κεφάλαιο τη δραστηριοποίηση του στις εξορυκτικές βιομηχανίες και την ελαφρά βιομηχανία, καθορίζοντας τη θέση της Σοβιετικής Ένωσης ως προμηθευτή πρώτων υλών και παραγωγό προϊόντων εντάσεως εργασίας. Το σοβιετικό κράτος στη διεθνή οικονομία κινούνταν στην ίδια αβέβαιη πορεία που κινούνταν και πολλές χώρες του Τρίτου κόσμου: ένα αδύναμο κράτος φορτωμένο με υπέρτοκα χρέη και δυσμενείς όρους εμπορίου.

Τη δεκαετία του 80 επήλθε η χαριστική βολή. Το τεχνολογικό και οικονομικό χάσμα έγινε αγεφύρωτο. Ο λόγος ήταν η εκτόξευση της τεχνολογίας της πληροφορικής. Το κάθε υπόδειγμα παραγωγικής διαδικασίας και οι τεχνολογίες του έχουν επιπτώσεις στον πολιτικό τομέα. Έτσι ο βιομηχανικός τρόπος παραγωγής (εργοστασιακή γραμμή παραγωγής με τη χρήση ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού) και οι τεχνολογίες του (επεξεργασία μετάλλων, μηχανική κ.τ.λ.) ευνοούν τον κρατικό συγκεντρωτισμό. Αντίθετα στη μετά-βιομηχανική μεταμοντέρνα εποχή η τεχνολογία της πληροφορικής δεν μπορεί να συνυπάρξει με τον κρατικό συγκεντρωτισμό και απαιτεί ένα ορισμένο βαθμό ελευθερίας. Η ΕΣΣΔ αδυνατούσε λόγω εσωτερικών δομών να ακολουθήσει την νέα τεχνολογία και την επερχόμενη επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις. Περαιτέρω ακόμη και εάν ήταν διαθέσιμες οι απαραίτητες τεχνολογίες για την αμυντική και εμπορική της βάση δεν θα είχε καμία σημασία. Η αντιπαράθεση με την ΕΣΣΔ είχε πάρει μία νομοτελειακή μορφή εις βάρος της ΕΣΣΔ. Η ανικανότητα της να παράγει τεχνολογική καινοτομία αργά ή γρήγορα θα την οδηγούσε εκεί που την οδήγησε . Ο λόγος που άντεξε όσο άντεξε ήταν επειδή το βιομηχανικό παραγωγικό υπόδειγμα μπορούσε να ανταποκριθεί στον Σοβιετικό συγκεντρωτισμό μέχρι ενός σημείου, και με την επανάσταση των πυρηνικών όπλων στο πεδίο της μάχης, εξασφάλισαν στους σοβιετικούς 45 χρόνια ιστορικής αντιπαράθεσης με το δυτικό στρατόπεδο.¹²³ Από τη στιγμή που και τα υπόλοιπα δυτικά βιομηχανικά κέντρα ανασυγκροτήθηκαν και η Δύση παρέμεινε σταθερά προσηλωμένη στον σκοπό της για αντιπαράθεση με την ΕΣΣΔ ήταν απλώς ζήτημα χρόνου.¹²⁴

Συμπερασματικά, στη σοβιετική περίπτωση, οι ελεγχόμενες προσπάθειες να εξασφαλιστούν οι πόροι για την αμυντική βιομηχανική βάση στις διεθνείς αγορές, βοήθησαν στην υπονόμευση της σταθερότητας και, ως εκ τούτου, της ασφάλειας του κράτους. Η ιστορία της σοβιετικής κατάρρευσης είναι, επομένως, εν μέρει αρχικά το πώς

¹²³ Τα οποία πυρηνικά κατάφεραν πολύς να αναπτύξουν λόγω του κατασκοπευτικού τους δικτύου και λιγότερο λόγω των ικανοτήτων τους.

¹²⁴ Μοναδική ασφαλώς λαμπρή εξαίρεση στο ψυχροπολεμικό ρεαλιστικό υπόδειγμα αποτελεί Τζώρτζ Κέναν. Ίσως ήταν ο μόνος που είχε καταφέρει να διακρίνει τις προοπτικές του Σοβιετικού συστήματος, καθώς και τα μέτρα αντιμετώπισης της. X , *The Sources of Soviet Conduct, Foreign Affairs*, July 1947, <http://www.foreignaffairs.org/19470701faessay25403-p30/x/the-sources-of-soviet-conduct.html>

το σοβιετικό κράτος έχασε τις ικανότητες για την τεχνολογική καινοτομία, ύστερα πώς δεν κατάφερε να εκμεταλλευτεί την διεθνή διάχυση της τεχνολογίας και, στη συνέχεια, πώς έγινε εξαρτώμενο από τις αγορές που ελεγχόταν από τη Δύση καθώς η αμυντική βιομηχανική βάση της έγινε υποτελής στις δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης. Οι πολιτικές για την αντιμετώπιση της ευπάθειας μείωσαν την κρατική αυτονομία αλλά δεν πέτυχαν στο να αυξήσουν της δεξιότητες.¹²⁵

Η ιστορία των οικονομικών σχέσεων ΗΠΑ-ΕΣΣΔ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου καταδεικνύει το νέο οικονομικό δίλημμα ασφάλειας που οι νέες πολιτικές ελίτ θα αντιμετωπίσουν στη μετά-ψυχροπολεμική εποχή. Η Σοβιετική Ένωση, με μια αποδυναμωμένη αμυντική βιομηχανική βάση, προσπάθησε να ενισχύσει τη θέση της -- όχι μέσω της ανάπτυξης της εσωτερικής καινοτόμου δραστηριότητας, αλλά μέσω των προσπαθειών να αποκτηθούν οι τεχνολογικοί πόροι στις διεθνείς αγορές. Εκείνες οι αγορές, εντούτοις, ελέγχθηκαν από τις δυτικές εταιρίες που τις χειραγώγησαν με τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίσουν τη συνεχή σοβιετική *εμπορική* εξάρτηση στις δυτικές εισαγωγές, αυξάνοντας με αυτόν τον τρόπο τη σοβιετική *στρατιωτική* ευπάθεια. Επιπλέον οι μονομερείς και πολυμερείς περιορισμοί στις εξαγωγές επιδείνωσαν ακόμη περισσότερο την κατάσταση, παρότι δεν μπορούμε να ξέρουμε εάν ήταν διαθέσιμες αυτές οι τεχνολογίες αν θα μπορούσε η ΕΣΣΔ να κλείσουν το χάσμα μεταξύ αυτής και της Δύσης. Αυτά τα σημεία δημιουργούν το ερώτημα: Ποια στρατηγική, ήταν υπεύθυνη για την σοβιετική κατάρρευση; Υπό μια δυναμική έννοια, καμία δεν ήταν. Μάλλον, ήταν η αρχική σοβιετική απόφαση να ακολουθηθεί μία πολιτική αυτάρκειας που την έθεσε σε μια διαφορετική πορεία ανάπτυξης που οδήγησε σε χαμηλότερες τεχνολογικές ικανότητες και την ανάγκασε τελικά να επιδιώξει το άνοιγμα στις ξένες αγορές προκειμένου να κλείσει το χάσμα.

4.2 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ Η.Π.Α.

" η παγκόσμια σταθερότητα διατηρείται από το γεγονός της ύπαρξης της αμερικανικής ισχύος σε συνδυασμό με την προθυμία των αμερικανών να χρησιμοποιήσουν αυτή την ισχύ ενάντια σε αυτούς που απειλούν το σύστημα της παγκοσμιοποίησης Το αόρατο χέρι της αγοράς δεν θα λειτουργούσε ποτέ χωρίς την κρυμμένη γροθιά της ισχύος."
*Martin Friedman*¹²⁶

Για τις Ηνωμένες Πολιτείες, το δίλημμα παρουσιαζόταν σε μια διαφορετική μορφή: Οι έλεγχοι εξαγωγών, που είχαν ως σκοπό να διασφαλίσουν ότι η τεχνολογική καινοτομία δεν θα περιέρχονταν στα χέρια των στρατιωτικών ανταγωνιστών, συνάντησε αντιδράσεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό. Ήταν το δίλημμά μεταξύ αυτονομίας και ικανοτήτων όσον αφορά τις επιλογές της κυβερνητικής πολιτικής. Αυτό το δίλημμα προκάλεσε διαφωνίες στο εσωτερικό πολιτικό κατεστημένο των ΗΠΑ, μία διαφωνία που πήρε την μορφή σύγκρουσης μεταξύ οικονομικών υπηρεσιών και υπηρεσιών εθνικής ασφάλειας, όπως και τη σύγκρουση μεταξύ κυβέρνησης και επιχειρήσεων. Στο εξωτερικό πεδίο επέφερε τη διαφωνία μεταξύ ΗΠΑ και συμμάχων της τόσο ως προς τις οικονομικές σχέσεις με την ΕΣΣΔ όσο και για τις οικονομικές σχέσεις με τις ίδιες τις ΗΠΑ (στην ύστερη φάση του Ψυχρού Πολέμου).

4.2.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ : ΣΥΜΜΑΧΙΕΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΙ

Οι Η.Π.Α. μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, πήραν την πρωτοβουλία της δημιουργίας των θεσμών του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος. Στο σύστημα του Bretton-Woods περιλαμβάνονταν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου (G.A.T.T) και η Διεθνής Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και Ανάπτυξη. Οι αξιωματούχοι των Η.Π.Α. αναδιοργάνωσαν το διεθνές εμπορικό και νομισματικό σύστημα και ανέλαβαν το σχέδιο Marshall για την Ευρώπη, καθώς και

¹²⁶ Martin Friedman, *The Lexus and the Olive Tree*

οικονομικά προγράμματα συγκρότησης για την Ιαπωνία και την Νότιο Κορέα και διάφορα άλλα οικονομικά προγράμματα βοήθειας σε διάφορες περιοχές του κόσμου.

Το κύριο σημείο αυτών των οικονομικών πρωτοβουλιών ήταν ότι ήταν ενσωματωμένες στην πολιτική ασφάλειας των Η.Π.Α. Δηλαδή με άλλα λόγια χρησιμοποίησαν την οικονομική ισχύ για την επίτευξη στρατηγικών στόχων. Το σχέδιο Marshall δημιουργήθηκε από στρατηγικές ανησυχίες, σχετικά με τον κίνδυνο της κολουμιστικής ανατροπής στο εσωτερικό και στο εξωτερικό το κίνδυνο της Σοβιετικής επιθετικότητας έναντι των εξουθενωμένων οικονομικά και πολιτικά κρατών της Δυτικής Ευρώπης. Επιπλέον η ανάγκη για επίλυση της μακροχρόνιας γαλλογερμανικής έχθρας μέσω της ενσωμάτωσης στην ευρωπαϊκή και ατλαντική κοινότητα.

Οι Η.Π.Α. ανέχθηκαν τις οικονομικές διακρίσεις των συμμάχων τους, προκειμένου να σταθεροποιήσουν τις συμμαχίες τους σε Ευρώπη και βορειοανατολική Ασία. Οι Η.Π.Α. ενθάρρυναν την ολοκλήρωση των δυτικοευρωπαϊκών κρατών και το σχηματισμό μιας ευρωπαϊκής τελωνειακής ένωσης, ακόμα και όταν αυτή αργότερα έκανε διακρίσεις ενάντια των εξαγωγών των Η.Π.Α. με την επιβολή ενός κοινού εξωτερικού δασμού. Οι ασυμμετρίες αυτές ήταν ακόμη πιο έντονες στην σχέση των Η.Π.Α. με την Ιαπωνία. Στην Ευρώπη η δυνατότητα των αμερικανικών εταιρειών να δημιουργήσουν πλήρως ελεγχόμενες θυγατρικές εταιρείες αποζημίωσε για το υψηλό δασμολογικό καθεστώς της Ευρώπης. Στην περίπτωση της Ιαπωνίας, επιπρόσθετα με τα δασμολογικά και μη μέτρα, οι Η.Π.Α. έπρεπε να εναρμονιστούν με την πολιτική της Ιαπωνικής κυβέρνησης για ελαχιστοποίηση των αμερικανικών άμεσων ξένων επενδύσεων. Παράλληλα η κυβέρνηση των Η.Π.Α. παρότρυνε τις αμερικανικές εταιρείες να μεταβιβάσουν τεχνολογία στις ιαπωνικές επιχειρήσεις για να αυξήσουν την παραγωγικότητά τους.

Η θέση των Η.Π.Α. στο διεθνές περιβάλλον ασφάλειας, που αποτελούσε μία από τις δυο υπερδυνάμεις ,σε έναν ανηλεή ανταγωνισμό μεταξύ των δυο, ήταν κρίσιμη στη διαμόρφωση του χαρακτήρα της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής, με μία έμφαση στα συμφέροντα ασφάλειας και στην στρατηγική της ανάσχεσης. Επίσης τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πρώιμης περιόδου του Ψυχρού Πολέμου ενθάρρυναν την χρήση οικονομικών εργαλείων για την προώθηση της πολιτικής της ανάσχεσης. Τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης, όπως και η Ιαπωνία είχαν αδύναμες και ευάλωτες οικονομίες και αβέβαιες πολιτικές προοπτικές. Η δέσμευση των ΗΠΑ αυτήν την περίοδο για μόνιμη

συμμαχία και κοινό μέτωπο δεν ήταν βέβαιη, και οι δυτικοευρωπαϊκές κυβερνήσεις επιθυμούσαν διακαώς μία δέσμευση των ΗΠΑ για την άμυνα τους. Από την πλευρά τους η ΗΠΑ ανησυχούσαν τόσο για την σταθερότητα των ευρωπαϊών συμμάχων της όσο και για τις παραστάσεις απειλών από την ΕΣΣΔ. Φοβόταν ότι μία πτώση του ηθικού στις δυτικοευρωπαϊκές κοινωνίες θα έδινε πρόσφορο έδαφος στους Σοβιετικούς. Το ΝΑΤΟ αποτελούσε την απάντηση τόσο στις παραστάσεις της Σοβιετικής απειλής όσο και στις ανησυχίες των ευρωπαίων.

Η οικονομική πολιτική έπαιξε ένα κρίσιμο, πολλαπλό ρόλο σε αυτό το απροσδιόριστο μέχρι στιγμής στρατηγικό περιβάλλον. Το αμερικανικό εμπόριο και η οικονομική βοήθεια βοήθησαν τους συμμάχους στην οικονομική ανασυγκρότηση την πολιτική σταθεροποίηση, καθώς και στην ανύψωση του ηθικού και της αυτοπεποίθησης των ευρωπαϊκών κοινωνιών.

Το άνοιγμα της αμερικάνικης αγοράς με ευνοϊκούς όρους, μαζί με τις προσπάθειες των αμερικανών για διάλυση των αποικιακών αυτοκρατοριών στη νοτιοανατολική Ασία και την είσοδο της Ιαπωνίας στην GATT, προσανατόλισε την ιαπωνική οικονομία και εξωτερική πολιτική μακριά από την Κίνα και προς την κατεύθυνση της Δύσης. Όσον αφορά την Γερμανία, η πρόσβαση στην αμερικάνικη αγορά και στην ολοκληρωμένη δυτικοευρωπαϊκή, τη βοήθησε να επαναπροσανατολίσει το εμπόριο της μακριά από την παραδοσιακή της εξάρτηση από τις Ανατολικοευρωπαϊκές χώρες και την ΕΣΣΔ. Επιπλέον η γεωπολιτική επιρροή των ΗΠΑ διασφάλιζε ότι οι ενεργειακές ανάγκες για τις βιομηχανικές οικονομίες των συμμάχων της θα ήταν διαθέσιμες σε ένα προβλέψιμο και λογικό κόστος.

Η εμβάθυνση των οικονομικών δεσμών μεταξύ των ΗΠΑ και των συμμάχων της ενίσχυσε την στρατιωτική δέσμευση της Αμερικής και την αξιοπιστία της. Έδωσε να καταλάβουν στους Δυτικοευρωπαίους ότι οι ΗΠΑ θα παρέμεναν στο πλάι τους, και από την άλλη πλευρά διασφάλισε για τις ΗΠΑ ότι η δυτική Ευρώπη και η Ιαπωνία δεν θα διέρχονταν από κάποια κρίση οικονομική ή πολιτική την οποία θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί η Σοβιετική Ένωση. Η οικονομική ανάσχεση μπορεί στο διηνεκές να δημιούργησε διχογνωμία μεταξύ των ΗΠΑ και των Συμμάχων της, αλλά σε αυτή τη φάση του Ψυχρού Πολέμου, έδειξε την σαφήνεια των αμερικανικών προθέσεων όσον αφορά την στρατηγική και ιδεολογική αναγκαιότητα της αντιπαράθεσης με την ΕΣΣΔ.

Οι οικονομικές σχέσεις με την Ε.Σ.Σ.Δ. και τους συμμάχους της διέπονταν αυστηρά από τα πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα. Αμέσως μετά τον Β Παγκόσμιο Πόλεμο, οι Η.Π.Α. θέλησαν να επιβάλλουν θετικά οικονομικά μέτρα (positive economic sanctions), δηλαδή την υπόσχεση για δάνεια για την μεταπολεμική ανασυγκρότηση. Και με αυτό σκόπευαν να επιτύχουν την ενσωμάτωση της Ε.Σ.Σ.Δ. σε μια μεταπολεμική τάξη με όρους πλεονεκτικούς για τις Η.Π.Α. Αυτή η πολιτική απέτυχε το 1947 με την καταγγελία του σχεδίου Marshall από τον Στάλιν και η αμερικάνικη κυβέρνηση προχώρησε σε ένα συγκροτημένο εμπορικό και χρηματοοικονομικό εμπάργκο, πλαισιώνοντας την πολιτική ανάσχεσης εναντίον της Ε.Σ.Σ.Δ. Συνεπώς η πολιτικές των Η.Π.Α. αδιαφόρησαν για τα οικονομικά κόστη της πολιτικής της ανάσχεσης, διατήρησαν το εμπάργκο ακόμη και όταν οι υπόλοιπες δυτικές δημοκρατίες ξεκίνησαν εμπορικές σχέσεις με κομμουνιστικές χώρες.

Το κύριο όργανο ελέγχου των αγορών, στο πλαίσιο του μονομερούς και πολυμερούς ελέγχου πάνω στις αγορές τεχνολογίας Ανατολής-Δύσης, ήταν ο νομικός περιορισμός των εξαγωγών τεχνολογίας. Ξεκινώντας από το 1949, το Κογκρέσο και οι ανώτεροι αξιωματούχοι εξασφάλισαν ότι σημαντικοί εμπορικοί εταίροι της Αμερικής θα ήταν επίσης στρατιωτικοί σύμμαχοι. Συγχρόνως, δημιούργησαν μια πολιτική "οικονομικού πολέμου" ενάντια στη Σοβιετική Ένωση. Αυτή η τελευταία πολιτική ενσωματώθηκε στο νόμο περί ελέγχου των αμερικάνικων εξαγωγών του 1949. Ο νόμος δήλωνε ότι η "απεριόριστη εξαγωγή" υλικών, αδιαφορώντας για τη "πιθανή στρατιωτική σημασία τους", θα μπορούσε "να έχει επιπτώσεις στην εθνική ασφάλεια" των Ηνωμένων Πολιτειών.¹²⁷

Το δεύτερο όργανο ελέγχου της αγοράς ήταν οι πολυμερείς περιορισμοί εξαγωγών τεχνολογίας. Επειδή οι σύμμαχοι μπορούσαν να πουλήσουν αγαθά στους Σοβιετικούς που οι Ηνωμένες Πολιτείες απαγόρευαν, η συμμόρφωσή τους ήταν επιτακτική στην προσπάθεια ελέγχου των εξαγωγών. Κατά συνέπεια, επίσης το 1949, οι Ηνωμένες Πολιτείες πήραν την πρωτοβουλία δημιουργίας της COCOM (συντονιστική επιτροπή), ένα πολυμερές "καθεστώς" για τον έλεγχο των δυτικών εξαγωγών στο σοβιετικό μπλοκ.

¹²⁷ Michael Mastanduno, *Economic Containment: CoCom and the Politics of the East-West Trade*, Ithaca, Cornell University Press New York 1992 ΣΕΛ. 167

Ο σκοπός του ενιαίου εμπάργκο ήταν η κήρυξη οικονομικού πολέμου στη Σοβιετική Ένωση, διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυτική ασφάλεια, με τη δημιουργία ενός μεγάλου καταλόγου εμπορευμάτων που ήταν υπό καθεστώς εμπάργκο για την ΕΣΣΔ από όλα τα μέλη της COCOM. Αυτός ο κατάλογος εμπάργκο περιόριζε τόσο τα στρατιωτικά όσο και τα μη στρατιωτικά αγαθά. Το τέχνασμα ήταν να πειστούν οι σύμμαχοι να δεχτούν αυτούς τους κανόνες εμπάργκο που βασιζόνταν στις αντιλήψεις περί οικονομικής τρωτότητας και να εξασφαλίσουν τη συμμόρφωση με τους κανόνες του καθεστώτος.¹²⁸

Αν και ήταν αποτελεσματική στη μείωση της ροής στρατιωτικά κρίσιμης τεχνολογίας προς τη Σοβιετική Ένωση, η πολυμερείς προσπάθεια ελέγχου επιτεύχθηκε με υψηλό πολιτικό κόστος. Λίγα ζητήματα δημιούργησαν τόσο έντονη διαφωνία μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των συμμάχων τους, κατά την ύστερη φάση του Ψυχρού Πολέμου. Λίγα ζητήματα σηματοδότησαν τόσο καθαρά την αναδυόμενη σταδιακή απομάκρυνση της Ευρώπης από τις αντιλήψεις των Ηνωμένων Πολιτειών. Ειδικότερα, τη δεκαετία του '80 πήρε μέρος μία έντονη συζήτηση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και των Ευρωπαϊκών συμμάχων της για το ποιες τεχνολογίες έπρεπε να περιοριστούν και δημιουργήθηκε μία συμμαχική αγανάκτηση σχετικά με την επέκταση εξωεδαφικών ελέγχων εξαγωγών από πλευράς ΗΠΑ. Η λαθραία παραβίαση των κανονισμών της COCOM από τους συμμάχους, όπως έγινε στην παράνομη πώληση τεχνολογίας υποβρυχίων (submarine-quieting technology) της εταιρίας Toshiba στη Σοβιετική Ένωση, έγινε σημαντικό ζήτημα στις εμπορικές διαφωνίες μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ιαπωνίας.¹²⁹

Οι αμερικάνικοι μονομερείς έλεγχοι επέφεραν επίσης υψηλά εσωτερικά οικονομικά και πολιτικά κόστη. Η μειωμένη αμερικανική ανταγωνιστικότητα οδήγησε τα στελέχη της βιομηχανίας υψηλής τεχνολογίας να υποστηρίζουν ότι το κεντρικό σημείο για μία διευρυμένη βιομηχανική παραγωγικότητα ήταν η ελευθερία πρόσβασης και διατήρησης νέων αγορών στο εξωτερικό και η είσοδος νέου (και μερικές φορές ξένου) κεφαλαίου

¹²⁸ Ibid ΣΕΛ.182

¹²⁹ Beverly Crawford, *Economic Vulnerability in International Relations--The Case of East-West Trade, Investment, and Finance* New York: Columbia University Press, 1993, ΚΕΦ. 4

στους φθίνοντες τομείς της οικονομίας. Αυτές οι απαιτήσεις, εντούτοις, ερχόταν σε άμεση ρήξη με τους ελέγχους εξαγωγών. Ο Ralph Thompson, πρώην αντιπρόεδρος της αμερικανικής της ένωσης ηλεκτρονικών ΗΠΑ, εξέφρασε περιληπτικά τη θέση της βιομηχανίας όταν δήλωσε ότι η χαλάρωση των ελέγχων εξαγωγών θα αναζωογονούσε την ανταγωνιστικότητα της αμερικανικής βιομηχανίας στην παγκόσμια αγορά: "Σε μια κατάσταση όπου είναι σαφές ότι οι κύριες προκλήσεις είναι τώρα οικονομικές παρά στρατιωτικές, πρέπει βεβαίως πρέπει να απελευθερώσουμε τα όπλα για χρήση έτσι ώστε να μπορούμε να παλέψουμε τη μάχη κατάλληλα." Οι έλεγχοι εξαγωγών, επομένως, χρησιμοποιήθηκαν στις συζητήσεις για το πώς όφειλαν να προσαρμοστούν οι απαιτήσεις για την "εθνική ασφάλεια" σε έναν αλληλεξαρτώμενο περιβάλλον. Έδωσαν επίσης την ευκαιρία σε ορισμένα ανώτερα εταιρικά στελέχη της αμερικανικής βιομηχανίας να κατηγορήσουν τους περιορισμούς εξαγωγών εξ ολοκλήρου για τη μειωμένη παραγωγικότητα.¹³⁰

Δύο συγκρούσεις μεταξύ βιομηχάνων και κυβέρνησης κατά τη δεκαετία του '80 καταδεικνύουν τα προβλήματα και τις ιδιαιτερότητες της πολιτικής ελέγχου των εξαγωγών. Το 1987, η General Motors και η General Electric άσκησαν πιέσεις στην κυβέρνηση ούτως ώστε να τους δοθούν άδειες εξαγωγής που να τους επιτρέπει την εκτόξευση των τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων τους από τη Σοβιετική Ένωση. Οι Σοβιετικοί προσέφεραν μια συμφωνία με κόστος \$30 εκατομμυρίων ανά εκτόξευση, δηλαδή το μισό κόστος σε σύγκριση με την Δύση. Οι αξιωματούχοι του Υπουργείου Εξωτερικών επέμειναν, εντούτοις, ότι δεν θα ήταν προς το αμερικάνικο εθνικό συμφέρον να εκδοθούν οι άδειες εξαγωγής για αυτούς τους δορυφόρους, επειδή η συμφωνία χρήσης των σοβιετικών πυραύλων θα παρείχε στον αντίπαλο την πρόσβαση σε στρατηγική αμερικάνικη τεχνολογία, μειώνοντας ενδεχομένως με αυτόν τον τρόπο τη σχετική αμερικανική τεχνολογική ανωτερότητα.¹³¹

Η αμερικάνικη βιομηχανία τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων ήταν σε βαθιά κρίση. Μετά από την έκρηξη του Challenger το 1986, ο Πρόεδρος Reagan διέταξε το τέλος στις εκτοξεύσεις εμπορικών δορυφόρων από τα αμερικάνικα κρατικά διαστημικά οχήματα

¹³⁰ Ibid ΚΕΦ. 1

¹³¹ Ibid ΚΕΦ. 1

και επιπλέον όλοι διαθέσιμοι αμερικανικοί πυραύλοι ήταν κλεισμένοι μέχρι το 1989 σε στρατιωτικές παραγγελίες. Χωρίς εγκαταστάσεις εκτόξευσης, η βιομηχανία θα ήταν σε σοβαρή μειονεκτική θέση έναντι της Ευρώπης και της Ιαπωνίας, οι οποίες όχι μόνο κατασκεύαζαν τους πυραύλους τους, αλλά και επέτρεπαν στη Σοβιετική Ένωση την εκτόξευση των εμπορικών τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων τους. Επιπλέον, για να αποφύγουν τους αμερικανικούς εξωεδαφικούς ελέγχους εξαγωγών στις σοβιετικές εκτοξεύσεις των δορυφόρων τους, σχεδίαζαν μόνοι τους τα αμερικανικά συστήματα, βλάπτοντας περαιτέρω την αμερικανική βιομηχανία. Επομένως, οι παραγωγοί δορυφόρων υποστήριζαν, ότι οι έλεγχοι εξαγωγών θα προκαλούσαν, παρά θα επέτρεπαν την απώλεια ικανοτήτων.

Οι αντιπρόσωποι του Κογκρέσου, αφετέρου, ανησυχούσαν ότι εάν η βιομηχανία των αμερικανικών τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων χρησιμοποιούσε τις σοβιετικές εγκαταστάσεις εκτόξευσης, η πρόμη ακόμη βιομηχανία αμερικανικών εμπορικών πυραύλων θα χρεοκοπούσε. Οι ανώτεροι υπάλληλοι της NASA διαφώνησαν με την άποψη της κυβέρνησης και υποστήριξαν τις πιέσεις, της βιομηχανίας τηλεπικοινωνιακών δορυφόρων στη διοίκηση για χαλάρωση των περιορισμών προς όφελος της ανταγωνιστικότητας των ΗΠΑ. Αρχικά η κυβέρνηση αμφισβήτησε τις άδειες εξαγωγής προς τη Σοβιετική Ένωση, αλλά επέτρεψε τις εκτοξεύσεις από την Κίνα, ενώ αργότερα επέτρεψε μερικές εκτοξεύσεις από την ΕΣΣΔ. Τα επιχειρήματα για το άνοιγμα αγοράς προς όφελος της αύξησης των ικανοτήτων φαίνεται πως είχαν επικρατήσει.

Μία παρόμοια σύγκρουση προέκυψε το 1986, όταν η Ιαπωνική Fujitsu ανήγγειλε τα σχέδια της για εξαγορά και συγχώνευση με την επιχείρηση ημιαγωγών Fairchild Semiconductor Corporation. Όπως πολλές εταιρίες στη βιομηχανία ημιαγωγών στις ΗΠΑ, Fairchild διένυε οικονομική στενότητα. Σε αντάλλαγμα με το 80 τις εκατό της εταιρίας, η Fujitsu θα επένδυε πάνω από \$400 εκατομμύρια στην επιχείρηση σε διάστημα δύο ετών. Επίσης θα προσέφερε στην Fairchild όλη τη διαθέσιμη τεχνολογία της. Ορισμένοι παρατηρητές υπολόγισαν ότι τα ιαπωνικά κεφάλαια θα έκαναν ξανά την Fairchild έναν σημαντικό παίκτη στην αμερικανική αγορά πάλι και θα έκανε την Fairchild να ανέβει από τη 13^η θέση στη 10^η μεταξύ των παγκοσμίων κατασκευαστών microchip.

Παρατηρήθηκε ξανά όμως ένας διχασμός στο εσωτερικό της αμερικάνικης κυβέρνησης σχετικά με τις συνέπειες της πώλησης. Πολλοί υποστήριξαν ότι ενέργειες όπως η προτεινόμενη συγχώνευση ήταν ακριβώς ότι χρειαζόνταν η αμερικάνικη βιομηχανία ημιαγωγών για να ανακάμψει και να γίνει ανταγωνιστική πάλι. Άλλοι υποστήριξαν ότι η συγχώνευση θα διακινδύνευε την αμερικανική ασφάλεια. Δεδομένου ότι η Fairchild κατασκεύαζε αμυντικά προϊόντα στο πλαίσιο συμβάσεων με το Υπουργείο Άμυνας αξίας \$150 εκατομμυρίων ετησίως, η Fujitsu πιθανότατα θα είχε πρόσβαση στις συμβάσεις, τους καταλόγους, και τα έγγραφα του Υπουργείου Άμυνας. Και από τη στιγμή που η Ιαπωνία διεξήγαγε εμπόριο με τη Σοβιετική Ένωση, υποστηρίχτηκε, ότι η πώληση εύκολα μπορούσε να θέσει σε κίνδυνο την αμερικάνικη ασφάλεια. Η διαμάχη ανάγκασε την Fujitsu να αποσύρει την προσφορά.¹³²

Και οι δύο περιπτώσεις αποδεικνύουν την αντιστρόφως ανάλογη σχέση μεταξύ της διατήρησης της στρατιωτικής αυτονομίας και των σχετικών ικανοτήτων μέσω των περιορισμών του εμπορίου και των επενδύσεων από τη μία πλευρά και την ενθάρρυνση της εμπορικής καινοτόμου δραστηριότητας μέσω του ανοίγματος αγοράς από την άλλη. Στην πρώτη περίπτωση το άνοιγμα προτιμήθηκε ενώ στη δεύτερη απορρίφθηκε. Η γενική πολιτική για τους εμπορικούς ελέγχους ήταν ασύμβατη αλλά, γενικότερα, δόθηκε προτεραιότητα στους ελέγχους εξαγωγών έναντι των μέτρων που θα μπορούσαν να αυξήσουν την αμερικάνικη ανταγωνιστικότητα.

¹³² Ibid Κεφ. 1 Παράλληλα υπήρχε και ένα αναδυόμενο κλίμα Ιαπωνοφοβίας όσον αφορά τις εξαγωγές των Αμερικανικών επιχειρήσεων που κορυφώθηκε με την έκδοση του βιβλίου *The Japan that Can Say "No"* από τον Shintaro Ishihara μαζί με τον πρόεδρο της Sony Akio Morita . Ο Shintaro Ishihara έγραψε: Έχουμε φτάσει στο σημείο όπου ανεξάρτητα από το κατά πόσο συνεχίζουν να επεκτείνονται στρατιωτικά οι ΗΠΑ, εάν η Ιαπωνία σταματήσει την πώληση chip στις ΗΠΑ, δεν θα μπορούσαν να κάνουν απολύτως τίποτα. ... Εάν, παραδείγματος χάριν, η Ιαπωνία πουλούσε τα τσιπ στη Σοβιετική Ένωση και σταματούσε την πώληση στις ΗΠΑ, αυτό θα ανέτρεπε την ολόκληρη στρατιωτική ισορροπία. .. καθώς η τεχνολογία προοδεύει , τόσο περισσότερο οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση θα γίνονται εξαρτώμενες από την Γιαπωνέζικη καινοτομία. MORITA A., ΙΣΙΧΑΡΑ Σ. , Η ΙΑΠΩΝΙΑ ΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΕΙ ΟΧΙ, Εκδοτικός Οίκος: Α. Α. ΛΙΒΑΝΗΣ, Αθήνα 1990, σελ.143

Ένα δεύτερο πρόβλημα με τους περιορισμούς στο εμπόριο και τις επενδύσεις ήταν ότι οδήγησαν σε μια επέκταση του κρατικού ελέγχου στο εσωτερικό της κοινωνίας. Μέρος της στρατηγικής της κυβέρνησης Reagan ήταν η διεύρυνση των αρμοδιοτήτων της εκτελεστικής εξουσίας, ούτως ώστε να μειωθούν οι απειλές ασφάλειας και η τρωτότητα στις οικονομικές σχέσεις με τις χώρες του Σύμφωνου της Βαρσοβίας. Επρόκειτο μάλιστα να υπερβάλουν τις απειλές αυτές με σκοπό την επέκταση του εσωτερικού πεδίου εφαρμογής του κρατικού παρεμβατισμού προκειμένου να προστατευθεί η εθνική ασφάλεια. Οι έλεγχοι εξαγωγών και η περιορισμένη συμμετοχή σε επιστημονικά σεμινάρια και διασκέψεις όπου επρόκειτο να παρουσιαστούν ευαίσθητες πληροφορίες ή τεχνολογία, προκαλούσε την παρέμβαση του υπουργείου άμυνας που έπρεπε ελέγξει τις επιστημονικές έρευνες πριν την δημοσίευσή τους. Η Εθνική Ακαδημία Επιστημών (National Academy of Sciences) και άλλοι φορείς υποστήριζαν ότι αυτοί οι έλεγχοι προσέκρουαν σε βασικές συνταγματικές ελευθερίες, και οδηγούσαν στην αυξανόμενη στρατιωτικοποίηση της κοινωνίας των πολιτών.

4.2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ : ΕΣΩΤΕΡΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ

Η διαμάχη μεταξύ ικανοτήτων και αυτονομίας ήταν εμφανής ακόμη και θεσμικά στο εσωτερικό των ΗΠΑ, όπου πήρε τη μορφή σύγκρουσης μεταξύ των υπηρεσιών ασφαλείας και οικονομικών υπηρεσιών. Το ισοζύγιο εξουσίας μεταξύ αυτών των δυο πλευρών στη διαμόρφωση της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής ήταν και εξακολουθεί να είναι ένας ευμετάβλητος παράγοντας, που μετακινείται προς τη μία ή την άλλη πλευρά ανάλογα με τις συνθήκες και τις προκλήσεις της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής. Όταν εμφανιζόταν απειλές κατά τις εθνικής άμυνας, η πρακτική ήταν η ενσωμάτωση της οικονομικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας σε μία ενιαία πολιτική με την πρωτοκαθεδρία συνήθως της πολιτικής ασφαλείας. Όταν οι απειλές κατά της εθνικής ασφαλείας δεν ήταν τόσο έντονες υπήρχε η τάση διαχωρισμού μεταξύ οικονομίας και ασφαλείας, ανεξάρτητα από το ισοζύγιο εξουσίας μεταξύ αυτών των δυο

πολιτικών κατεστημένων τη θεσμική και δομική εξέλιξη της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής από τον Ψυχρό Πόλεμο έως σήμερα.

Το National Security Act του 1947 διεύρυνε το θεσμικό καθεστώς ασφάλειας με την δημιουργία του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας (N.S.A), του Υπουργείου Αμύνης (Defense Department) και της C.I.A, ως συμπληρωματική υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών. Πολύ σύντομα η C.I.A και το Υπουργείο Αμύνης άρχισαν να ξεπερνούν το Υπουργείο Εξωτερικών σε μέγεθος και πόρους. Η εμπορική πολιτική, παγιώνοντας μια διαδικασία που είχε ξεκινήσει από το 1934, έφυγε από τον έλεγχο του Κογκρέσου και πήγε στο Υπουργείο Εξωτερικών με μία έμφαση στα ευρεία διπλωματικά συμφέροντα των Η.Π.Α., σε αντίθεση με τα πιο συγκεκριμένα οικονομικά. Το εμπάργκο κατά των κομμουνιστικών κρατών παρόλο που διεξάγονταν από το Υπουργείο Εμπορίου , ήταν τόσο έντονος ο ζήλος των εμπορικών μέτρων, που δεν δημιουργήθηκε καμία διαφωνία με τις γραφειοκρατίες των υπηρεσιών ασφάλειας και άμυνας ¹³³

Η θέση των ΗΠΑ στο διεθνές οικονομικό στερέωμα, συνέβαλλε καθοριστικά σε αυτήν την ενσωμάτωση οικονομικών και ασφάλειας σε μία ενιαία πολιτική. Οι ΗΠΑ αυτήν την περίοδο απολάμβαναν σημαντικών πλεονεκτημάτων στο εμπόριο, την παραγωγή, τα κεφάλαια και την τεχνολογία έναντι των πιθανών ανταγωνιστών τους, πλεονεκτήματα που διαβρώθηκαν σταδιακά καθώς οι οικονομίες των άλλων χωρών ανέκαμπταν. Η οικονομική ευρωστία καθώς και το μέγεθος και η αυτάρκεια της εθνικής οικονομίας των ΗΠΑ βοήθησαν στην υπαγωγή των οικονομικών συμφερόντων στην ασφάλεια χωρίς σημαντικές αντιδράσεις στο εσωτερικό. Μέχρι και τα τέλη της δεκαετίας του 60, οπότε επήλθε μία σχετική οικονομική κάμψη , οι ΗΠΑ ήταν σε θέση να απολαμβάνουν μία εσωτερική ευημερία παράλληλα με μία πολιτική όπου την πρωτοκαθεδρία κατείχε η ασφάλεια.

Μεταξύ της περιόδου 1968-1989 ΗΠΑ και ΕΣΣΔ παρέμειναν οι κυρίαρχες δυνάμεις μίας διπολικής τάξης. Παρόλο που η δομή του διεθνούς πολιτικού περιβάλλοντος και του περιβάλλοντος ασφάλειας παρέμεινε σταθερή, υπήρξε ένας μετασχηματισμός στο διεθνές οικονομικό επιβάλλον με την αύξηση της αλληλεξάρτησης και την σχετική

¹³³ Michael Mastanduno, "Economics and Security in Statecraft and Scholarship," International Organization Vol 52 No4, Autumn 1998, ΣΕΛ 833

κάμψη της θέσης των ΗΠΑ. Σημαντικά γεγονότα όπως η κατάρρευση του συστήματος του Bretton Woods , οι ενεργειακές κρίσεις της δεκαετίας του 70, αλλά και τα εμπορικά και δημοσιονομικά ελλείμματα της δεκαετίας του 1980, επέφεραν μία αλλαγή στην ανταγωνιστική θέση των ΗΠΑ. Καθώς οι αντιλήψεις για την σχετική οικονομική υποχώρηση γινόταν όλο και πιο έντονες στο εσωτερικό των ΗΠΑ, η οικονομική πολιτική άρχισε να συγκεντρώνει όλο και μεγαλύτερο ενδιαφέρον. Οι ανησυχίες για την ασφάλεια βέβαια παρέμειναν μέγιστη προτεραιότητα τόσο στην δεκαετία του 70 όσο και στην δεκαετία του 80. Ιδιαίτερα οι πρόεδροι Nixon και Reagan τοποθέτησαν την διαχείριση της διπολικής σχέσης στην κορυφή της εξωτερικής τους πολιτικής. Ακόμη και η προεδρεία Carter, που είχε ως δεδηλωμένο αρχικό στόχο την απομάκρυνση από την ένταση της διπολικής αντιπαράθεσης, στο τέλος επαναεπιβεβαίωσε τον κεντρικό χαρακτήρα της. Αλλαγή επήλθε όμως στον ενιαίο χαρακτήρα της εξωτερικής πολιτικής. Δεν υπήρχε πλέον η ενσωμάτωση των οικονομικών και η υπαγωγή τους στην ασφάλεια στο βαθμό που ήταν στο παρελθόν. Οικονομικά και ασφάλεια άρχιζαν να αντιμετωπίζονται ως διαφορετικές όψεις της εξωτερικής πολιτικής. Αυτή η προσέγγιση αποτελούσε μία προσαρμογή στην αλλαγή των αντιλήψεων στο εσωτερικό των ΗΠΑ για το διεθνές οικονομικό περιβάλλον.

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 60 η διπολική δομή παρουσίαζε μία σταθερότητα. Οι προκλήσεις για την αμερικανική πολιτική στην πρώτη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου είχαν αντιμετωπιστεί με επιτυχία. Τα δυτικοευρωπαϊκά κράτη και η Ιαπωνία είχαν ανακάμψει οικονομικά και είχαν πολιτική σταθερότητα. Η δομή της συμμαχίας ήταν σταθερή και θεσμοποιημένη και οι κίνδυνοι για αυτομόληση ήταν χαμηλοί έως ανύπαρκτοι. Η Γαλλία αμφισβήτησε την αμερικανική πρωτοκαθεδρία και αποχώρησε από το NATO, αλλά σε καμία περίπτωση δεν ήταν διατεθειμένη να βγει από το γενικότερο πλαίσιο της Ευρωατλαντικής συμμαχίας και να εισέλθει στο Σύμφωνο της Βαρσοβίας. Οι αναταραχές στο εσωτερικό της συμμαχίας στην αντίθετη πλευρά και η βίαιη καταστολή τους , προκάλεσε μία ήπια και συγκεκριμένη αντίδραση από πλευράς ΗΠΑ επιβεβαιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τη σταθερότητα της διπολικής τάξης και την αποδοχή από πλευράς ΗΠΑ ότι η Ανατολική Ευρώπη ανήκε στη Σοβιετική σφαίρα επιρροής. Η πιθανότητα μίας σύγκρουσης των δύο συνασπισμών , που φαίνονταν αρκετά πιθανή την δεκαετία του 50 και στις αρχές της δεκαετίας του 60, φαίνονταν ως

απόμακρες την δεκαετία του 70. Η σταθερότητα της πυρηνικής ισορροπίας και οι έλεγχοι των εξοπλισμών δημιούργησαν μία στρατηγική σταθερότητα. Η επικοινωνία μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων βοήθησε στην διαχείριση και τον περιορισμένο χαρακτήρα των κρίσεων και άφησε αρκετό χώρο δράσης για επιρροή των υπολοίπων κρατών χωρίς τον αυξημένο κίνδυνο αμοιβαίων αντιποίνων. Συνεπώς η επιτυχία των αρχικών στόχων της ανάσχεσης και η σταθερότητα της διπολικής δομής προσέφεραν μία εξομάλυνση στο διεθνές στρατηγικό περιβάλλον.

Σε αντίθεση η σχετική κάμψη των ΗΠΑ στο διεθνές οικονομικό στίβο προκάλεσε διαφορετικές αντιδράσεις. Καθώς οι αντιλήψεις της κάμψης γίνονταν όλο και πιο έντονες, ορισμένοι τομείς της αμερικάνικης βιομηχανίας και οι υποστηρικτές τους στο Κογκρέσο, εξέφραζαν την δυσφορία τους όλο και πιο ανοιχτά για τα εμπορικά προνόμια των συμμάχων τους, και πίεζαν την εκτελεστική εξουσία προς την κατεύθυνση της κινητοποίησης του μηχανισμού της εξωτερικής πολιτικής για την προώθηση των αμερικάνικων εθνικών οικονομικών συμφερόντων. Το πρόβλημα αυτών των οικονομικών εθνικιστών ήταν ότι οι παραδοσιακοί μηχανισμοί της εξωτερικής πολιτικής εκείνης της εποχής, είχαν αναπτυχθεί κατά την πρώιμη περίοδο του Ψυχρού Πολέμου και ήταν όπως ήταν φυσικό, ήταν προσανατολισμένη περισσότερο στην ασφάλεια παρά στην οικονομία και δεν ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις τους.

Καθώς οι παραδοσιακές δομές δεν ανταποκρίνονταν στα αιτήματα τους, η λύση για αυτές τις ομάδες πίεσης, ήταν η δραστηριοποίηση του Κογκρέσου. Η ευκαιρία δόθηκε με την επαναδιαπραγμάτευση των εξουσιών μεταξύ εκτελεστικής εξουσίας και Κογκρέσου για τα θέματα εμπορικής πολιτικής που κατέληξε με διευρυμένες αρμοδιότητες για το δεύτερο. Τα μέλη του Κογκρέσου αναδιατύπωσαν την εμπορική νομοθεσία κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 70' και του 80' και άσκησαν πιέσεις στην εκτελεστική εξουσία για επιβολή προστατευτικών μέτρων στις αμερικάνικες επιχειρήσεις από τον ξένο ανταγωνισμό. Όσον αφορά τις εξαγωγές, το Κογκρέσο πέρασε νόμους (όπως τον 301,super 301, special 301) με σκοπό την αντιμετώπιση προστατευτικών μέτρων άλλων χωρών και την είσοδο στις αγορές τους. Ήταν τα ίδια αυτά μέτρα που στις δεκαετίες του 50 και του 60 που η εκτελεστική εξουσία είχε αποδεχτεί ή και ενθαρρύνει ακόμη για λόγους ασφαλείας.¹³⁴

¹³⁴ Michael Mastanduno, *ibid*, ΣΕΛ 841-842

Όσον αφορά τη θεσμική διάρθρωση οι πιέσεις της βιομηχανίας και του Κογκρέσου ανάγκασαν την κυβέρνηση να μεταβιβάσει την αρμοδιότητα κρίσης των υποθέσεων αντιντάμπινγκ από το διεθνιστικά σκεπτόμενο Υπουργείο Οικονομικών στο περισσότερο εθνικά σκεπτόμενο Υπουργείο Εμπορίου. Ο νόμος περί ελέγχου των εξαγωγών του 1949 (Export Control Act), που έδινε ευρείες αρμοδιότητες στην κυβέρνηση για τη χρήση της οικονομίας ως εργαλείο κρατικής πολιτικής, αντικαταστάθηκε από τον νόμο περί διαχείρισης των εξαγωγών (Export Administration Act) το 1969 και 1979 αντίστοιχα, όπου στην ουσία κατεύθυνε την εκτελεστική εξουσία να περιορίσει τους ελέγχους των εξαγωγών για λόγους ασφάλειας και να συγκρατήσει τη χρήση των οικονομικών κυρώσεων (sanctions) ως εργαλείο της εξωτερικής πολιτικής. Επιπλέον ανέδειξαν στο Λευκό Οίκο τη θέση του εμπορικού αντιπροσώπου των ΗΠΑ (U.S. Trade representative) ως μεσολαβητή μεταξύ των εσωτερικών πιέσεων και των διεθνών δεσμεύσεων και ενός πολιτικά αξιόπιστου υπερασπιστή των εθνικών οικονομικών συμφερόντων των ΗΠΑ στις διεθνείς διαπραγματεύσεις.

Με την στήριξη της βιομηχανίας και του Κογκρέσου, το Υπουργείο Εμπορίου και ο εμπορικός αντιπρόσωπος έγιναν οι κύριοι εκφραστές στο εσωτερικό της εκτελεστικής εξουσίας για μία πιο έντονη υπεράσπιση των εθνικών οικονομικών συμφερόντων στην εξωτερική πολιτική. Τα υπουργεία Εξωτερικών και Άμυνας καθώς και οι άλλες υπηρεσίες ασφαλείας συνέχισαν να ασχολούνται πρωτίστως με τα θέματα ασφάλειας αλλά δεν ήλεγχαν ολοκληρωτικά όπως στο παρελθόν την διαμόρφωση της εξωτερικής οικονομικής πολιτικής. Αυτή η αλλαγή ήταν εμφανής στην οικονομική πολιτική Ανατολής – Δύσης, που έγινε στοιχείο διαφωνίας τόσο μεταξύ του κογκρέσου και της κυβέρνησης όσο και στο ίδιο το εσωτερικό της εκτελεστικής εξουσίας κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 70 και του 80. Το 1981 ο πρόεδρος Reagan υποχώρησε στις εσωτερικές πιέσεις και ήρε το εμπάργκο σιτηρών παρόλο που η εξωτερική του πολιτική ήταν σαφώς προσανατολισμένη προς την κατεύθυνση της αντιπαράθεσης και της απομόνωσης της ΕΣΣΔ.

Έτσι η αμερικάνικη εξωτερική πολιτική έγινε λιγότερο ολοκληρωμένη καθώς η εξωτερική οικονομική πολιτική και εξωτερική πολιτική ασφάλειας ακολουθούσαν ξεχωριστές διπλωματικές και θεσμικές οδούς. Αυτό το γεγονός ήταν εμφανές ακόμα και την περίοδο που ο Henry Kissinger αποφάσισε να θέσει την εξωτερική πολιτική υπό τον

άμεσο προσωπικό του έλεγχου, προκειμένου να αυξήσει την διασύνδεση μεταξύ των διαφορετικών πτυχών της εξωτερικής πολιτικής. Η πρακτική βέβαια παρέμενε ότι όταν ανέκυπτε διαφωνία σχετικά με την πολιτική απέναντι σε μία χώρα που ασκούσε άνισες εμπορικές πρακτικές αλλά παράλληλα ήταν σημαντικός στρατιωτικός σύμμαχος τότε τα οικονομικά συμφέροντα υποχωρούσαν προς όφελος της ασφάλειας.

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 80 αυτή η πρακτική οδήγησε σε αυξανόμενες αντιδράσεις μεταξύ των οικονομικών εθνικιστών στις ΗΠΑ. Το αποτέλεσμα ήταν η εμφάνιση απόψεων στη βιομηχανία, την κυβέρνηση αλλά και τους ακαδημαϊκούς κύκλους που υποστήριζαν μία αναθεώρηση στις οικονομικές σχέσεις των ΗΠΑ με την Ιαπωνία και σε ένα γενικότερο πλαίσιο της ίδιας της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής. Η σύγκρουση τελικά κορυφώθηκε προς τα τέλη της δεκαετίας του 80 όταν οι οικονομικές υπηρεσίες ανάγκασαν τις υπηρεσίες εθνικής ασφάλειας να ανοίξουν πάλι και να αναθεωρήσουν τη ρύθμιση ασφάλειας με την Ιαπωνία (σχετικά με την ανάπτυξη των αεροσκαφών FSX), με ιδιαίτερο διπλωματικό κόστος, για να εξασφαλίσουν ότι τα αμερικανικά εθνικά οικονομικά συμφέροντα προστατευόταν αποτελεσματικότερα. Δεν είναι τυχαίο που αυτή η αντίδραση των οικονομικών υπηρεσιών και η σχετική υποχώρηση των υπηρεσιών ασφαλείας συνέπεσε με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Μετά το 1989 και την κατάρρευση της ΕΣΣΔ το διεθνές περιβάλλον άλλαξε δραστικά. Ο Ψυχρός Πόλεμος είχε τελειώσει και ο διπολισμός είχε αντικατασταθεί από μία μονοπολική δομή. Οι ΗΠΑ ήταν η μοναδική χώρα που διατηρούσε τα χαρακτηριστικά της υπερδύναμης: μέγεθος, στρατιωτικές δυνατότητες και ετοιμότητα, οικονομική και τεχνολογική πρωτοκαθεδρία, πολιτική σταθερότητα καθώς και στοιχεία ήπιας ισχύος όπως ιδεολογική και πολιτισμική επιρροή. Οι υπόλοιποι πιθανοί ανταγωνιστές περιορίζονταν σε έναν ή περισσότερους από τους παραπάνω τομείς.

Σε ένα αλληλεξαρτώμενο διεθνές οικονομικό περιβάλλον οι θετικές οικονομικές σχέσεις σίγουρα αποτελούν εχέγγυο για τις καλές σχέσεις με τις υπόλοιπες μεγάλες δυνάμεις και τη διαχείριση του διεθνούς συστήματος εν γένει. Οι οικονομικές συγκρούσεις θα μπορούσαν να πυροδοτήσουν και τις πολιτικές συγκρούσεις και να οδηγήσουν τις υπόλοιπες δυνάμεις σε μία επανεκτίμηση του διεθνούς περιβάλλοντος και των σχέσεων τους με τις ΗΠΑ. Η εξωτερική οικονομική πολιτική συνεπώς αποτελεί ένα σημείο, βάση του οποίου μπορεί να διασφαλισθεί η αποδοχή της μονοπολικής τάξης από

τις υπόλοιπες δυνάμεις. Όπως και στη ψυχροπολεμική περίοδο που κατέληξε στην τελική νίκη των ΗΠΑ, έτσι και στη μεταψυχροπολεμική εποχή, ο διαχρονικός κανόνας της ηγεμονίας εξακολουθεί να ισχύει: Ο ηγεμόνας πρέπει να μοιράζει τα οφέλη στις κοινωνίες που ηγεμονεύει.¹³⁵

Οι πρώτες ενδείξεις στο μεταψυχροπολεμικό πλαίσιο έδειχναν ότι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, πλέον ανεξάρτητη από τα βαρίδια της ασφάλειας της διπολικής αντιπαράθεσης, θα μπορούσε τώρα να δώσει μεγαλύτερη προτεραιότητα στα εθνικά οικονομικά συμφέροντα σε σχέση με τα παραδοσιακά συμφέροντα της ασφάλειας. Αυτή η μετατόπιση μεταψυχροπολεμικά στις προτεραιότητες μεταξύ των οικονομικών και της ασφάλειας ήταν εμφανής αρχικά στην αμερικανική εξωτερική πολιτική. Καταλαμβάνοντας το Λευκό Οίκο με το σύνθημα "It's the economy, stupid!", ο Πρόεδρος Clinton έκανε το διεθνές εμπόριο το κεντρικό σημείο της εξωτερικής πολιτικής του, προτρέποντας έτσι έναν ανώτερο υπάλληλο Υπουργείου Εξωτερικών να κάνει λόγο για "Dollar Diplomacy."¹³⁶ Η κυβέρνηση Clinton ανταποκρινόταν τόσο στους οικονομικούς δείκτες όσο και στα αιτήματα της μετά-ψυχροπολεμικής κοινής γνώμης. Το 1993, το "διεθνές εμπόριο αποτελούσε το εξήντα τις εκατό της συνολικής οικονομικής ανάπτυξης της χώρας των προηγούμενων πέντε ετών, [και] μία στις πέντε θέσεις εργασίας στις ΗΠΑ ήταν άμεσα ή έμμεσα συνδεδεμένη με το διεθνές εμπόριο."¹³⁷ Έτσι, η "αμερικάνικη οικονομία θα δημιουργούσε εκατομμύρια νέων και καλύτερα αμειβόμενων θέσεων εργασίας, θα τόνωνε την εσωτερική παραγωγικότητα, θα σταματούσε τον πληθωρισμό και θα μείωνε το εμπορικό και δημοσιονομικό έλλειμμα."¹³⁸ Από το 1990, οι δημοσκοπήσεις έδειχναν ότι στις αντιλήψεις του αμερικανικού κοινού η Ιαπωνία είχε αντικαταστήσει τη Σοβιετική Ένωση ως σημαντικότερη απειλή για την αμερικανική ευημερία.¹³⁹ Από το 1994, η αμερικάνικη κοινή γνώμη αντιλαμβάνονταν τα οικονομικά συμφέροντα ως σημαντικότερα από τα στρατιωτικά ή από τα ανθρώπινα δικαιώματα, και απαιτούσε "τη στήριξη της

¹³⁵ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική:1945-2002, Αθήνα Εκδόσεις Ποιότητα 2002,ΣΕΛ.70

¹³⁶ Strelau, John. "Clinton's Dollar Diplomacy.", *Foreign Policy*, χειμώνας 1994, ΣΕΛ. 18-35

¹³⁷ *Ibid*, ΣΕΛ. 22-23

¹³⁸ *Ibid*, ΣΕΛ. 19

¹³⁹ Luttwak, N. Edward. "From Geopolitics to Geo-Economics." στο *The National Interest* , Summer 1990, ΣΕΛ.17

εξωτερικής πολιτικής στην αμερικάνικη οικονομία"¹⁴⁰. Ο Πρόεδρος Clinton ήταν επομένως σε αρμονία με την κοινή γνώμη όταν αποσύνδεσε τις οικονομικές σχέσεις με την Κίνα με τις άσχημες επιδόσεις των κινέζων στον τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Υπήρξαν επίσης και νέες θεσμικές πτυχές στο ανανεωμένο ενδιαφέρον για τα οικονομικά. Η κυβέρνηση Clinton καθιέρωσε το Εθνικό Οικονομικό Συμβούλιο, παράλληλα με το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας (NSC), και επέκτεινε το πεδίο των δραστηριοτήτων του NSC για να συμπεριλάβει τις οικονομικές πτυχές στην πολιτική της εθνικής ασφάλειας. Επιπλέον, ο Πρόεδρος συμπεριέλαβε τους υπουργούς Εξωτερικών και Άμυνας στη συντονιστική επιτροπή προώθησης του εμπορίου (Trade Promotion Coordinating Committee), που προεδρεύεται από τον υπουργό εμπορίου.

Αλλά αυτή η κατάσταση δεν επρόκειτο να διαρκέσει για πολύ. Κατά τη διάρκεια του δεύτερου μισού της δεκαετίας του '90, η κυβέρνηση Clinton συνειδητοποίησε ότι τα σοβαρά ζητήματα ασφάλειας ήταν κυρίαρχα και στη μεταψυχροπολεμική εποχή και άλλαξε πορεία.¹⁴¹ Η σύγκρουση στην πρώην-Γιουγκοσλαβία, η διεύρυνση του NATO, η αντιμετώπιση του Ιράκ, η ανησυχία σχετικά με τις Βορειοκορεατικές προθέσεις, και η πάντα παρούσα αβεβαιότητα για τη μελλοντική πορεία της Κίνας ήταν ζητήματα ασφάλειας που οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν μόνες τους. Ως εκ τούτου, η ηγεσία αναγνώρισε την ανάγκη "να αφαιρέσει τα οικονομικά κίνητρα που κυριαρχούσαν" στις σχέσεις του με την Ευρώπη, την Ιαπωνία και την Κίνα.¹⁴² Αυτή η νέα πολιτική εκφράστηκε, μεταξύ άλλων, στο NATO στην Ευρώπη, στην αμερικανική προθυμία να συζητηθεί η είσοδος της Κίνας μέσα στον ΠΟΕ, και στη χαλαρή ατμόσφαιρα στη σύνοδο κορυφής του 1996 μεταξύ του Προέδρου Clinton και του Ιάπωνα πρωθυπουργού.¹⁴³

Τα ανοιχτά ζητήματα ασφάλειας απαιτούσαν μία προσεκτική αναδιάρθρωση της πολιτικής τόσο στον οικονομικό όσο και στον τομέα της ασφάλειας. Μετά τις αρχικές

¹⁴⁰ J. Stremmlau, Ibid, ΣΕΛ. 22

¹⁴¹ Michael Mastanduno, "Economics and Security in Statecraft and Scholarship," *International Organization* Vol 52 No4, autumn 1998, ΣΕΛ. 826

¹⁴² Ibid ΣΕΛ.849

¹⁴³ Ibid ΣΕΛ. 846

εντάσεις με την Ε.Ε. στον οικονομικό τομέα και την κατάρρευση του Γύρου της Ουρουγουάης το 1990, ο πρόεδρος Clinton ξεκίνησε μία σειρά πρωτοβουλιών με σκοπό την αναζωογόνηση των σχέσεων με τις ευρωπαϊκές χώρες με την Νέα Διατλαντική Ατζέντα (The New Transatlantic Agenda ΝΔΑ). Ο κύριος στόχος της ΝΔΑ ήταν η βελτίωση και η εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων. Δεν επιδίωκε μόνο την επίλυση μακροχρόνιων διαφορών αλλά και την εξεύρεση κοινού τόπου για την επίτευξη συμφωνιών αμοιβαίου συμφέροντος. Επίσης η συμφωνία του Dayton επέδειξε την αναγκαιότητα της αμερικανικής παρέμβασης μετά τον Ψυχρό Πόλεμο και τον κυρίαρχο ρόλο της στην Ευρώπη. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις όχι μόνο δεν κατάφεραν να αποτρέψουν το ξέσπασμα της σύγκρουσης αλλά και κατέδειξε την ευρωπαϊκή εξάρτηση από τις ΗΠΑ για τις στρατιωτικές ικανότητες (ικανότητες χτυπημάτων ακρίβειας, επιτήρησης και συστημάτων παρακολούθησης, ανεφοδιασμού σε καύσιμα, μεταφοράς, και συστημάτων επιτελικού σχεδιασμού και διαχείρισης κ.ο.κ.).

Μετά από μία σχετική περίοδο ηρεμίας και το τέλος του Γιουγκοσλαβικού πολέμου τα οικονομικά καθώς και οι τάσεις απομονωτισμού επανήλθαν στην πολιτική ατζέντα. Στις εκλογές του 2000 ο George W. Bush εκλέχτηκε πρόεδρος των ΗΠΑ με προεκλογικές εξαγγελίες που είχαν ως κεντρικό σημείο τους την προστασία και την στήριξη των αμερικανικών προϊόντων και την απόσυρση των αμερικανικών στρατευμάτων σε διάφορα σημεία της υδρογείου. Ένα από τα πρώτα μέτρα της κυβέρνησης του ήταν η επιβολή δασμών στον εισαγόμενο χάλυβα με σκοπό την προστασία και την τόνωση της αμερικανικής χαλυβουργίας, κάτι που προκάλεσε τις οργισμένες αντιδράσεις των Ευρωπαίων. Αλλά και αυτή τη φορά οι εξελίξεις ήρθαν να ανατρέψουν την κατάσταση που είχε αρχίσει να διαμορφώνεται. Η τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου το 2001 και η έναρξη του πολέμου ενάντια στην τρομοκρατία τάραξαν την σχετική ηρεμία και σταθερότητα της μεταψυχροπολεμικής εποχής και αναδιαμόρφωσαν τις πολιτικές αντιλήψεις στο εσωτερικό των ΗΠΑ . Οι αμυντικές δαπάνες , που κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 90 βρίσκονταν σε πτωτική πορεία, εκτοξεύτηκαν με τον πόλεμο ενάντια στην τρομοκρατία. Οι υπηρεσίες ασφαλείας επανήλθαν ξανά στο προσκήνιο και αναδιαρθρώθηκαν με σκοπό να ανταποκριθούν στην ιδιαίτερη φύση της τρομοκρατικής απειλής. Σε αυτό το πλαίσιο δόθηκε επίσης ιδιαίτερη έμφαση στις εσωτερικές υπηρεσίες ασφαλείας και στην επικοινωνία τους με τις υπηρεσίες εξωτερικής ασφάλειας, για μία

συνεκτικότερη αντιμετώπιση της απειλής. Από την άλλη πλευρά δεν έχει αναπτυχθεί μία οικονομική πολιτική ασφαλείας για την αντιμετώπιση της τρομοκρατικής απειλής, όπως είχε γίνει αντίστοιχα με την Σοβιετική απειλή. Η φύση της ασύμμετρης απειλής είναι ότι δεν έχει μία συγκεκριμένη εδαφική βάση και κατά συνεπεία δεν προσφέρει μία συγκεκριμένη οικονομική βάση. Η οικονομική βάση των ασύμμετρων απειλών άλλωστε προέρχεται από απευθείας χρηματοδότηση και όχι από μία συγκεκριμένη οικονομική δραστηριότητα. Οπότε τα συμβατικά οικονομικά εργαλεία και κυρώσεις που απευθύνονταν στην αντιμετώπιση συγκεκριμένων εδαφικών οντοτήτων, όπως είναι τα κράτη είναι εντελώς αναποτελεσματικά για την αντιμετώπιση της τρομοκρατίας.

Η οικονομική αντιμετώπιση των ασύμμετρων απειλών δεν έχει διαμορφωθεί ακόμα . Αυτό οφείλεται ίσως στο γεγονός ότι η αντιμετώπιση της ασύμμετρης απειλής απαιτεί μία διαφορετική αντιμετώπιση, σε σχέση με τις παραδοσιακές κρατικές απειλές, όπου η οικονομία και η ασφάλεια καθώς και η υψηλή στρατηγική στο σύνολό της πρέπει να τοποθετηθούν σε ένα νέο πλαίσιο. Αλλά επειδή η υπόθεση εργασίας μας στηρίζεται στο κρατοκεντρικό μοντέλο στη συνέχεια θα εξετάσουμε την σχέση οικονομικών και ασφάλειας σε μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιφέρεια που μπορεί να μας δώσει ωφέλιμα στοιχεία για την σχέση αυτή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΣΙΑ

Αλλά καμία άλλη περιοχή στο εγγύς μέλλον δεν θα μπορέσει να μας καταδείξει καλύτερα τη σχέση μεταξύ οικονομικών και ασφάλειας στη διαμόρφωση της υψηλής πολιτικής από ότι η περιοχή της Βορειοανατολικής Ασίας. Ο λόγος είναι ότι σε αντίθεση με την Ευρώπη η περιοχή της Ανατολικής Ασίας και ειδικότερα της Βορειοανατολικής Ασίας έχει ακόμη ανοιχτά πολλά διλήμματα ασφάλειας. Όπως αναφέρει και ο Henry Kissinger « τα έθνη της Ασίας αντιμετωπίζουν το ένα το άλλο ως στρατηγικό ανταγωνιστή, έστω και αν συνεργάζονται σε πολλά οικονομικά ζητήματα, η οικονομική τάξη στην Ασία μοιάζει λοιπόν μ' εκείνη της Ευρώπης του 19^ο αιώνα παρά με εκείνη που υφίσταται στις αρχές του 21^ο αιώνα στην περιοχή του Βόρειου Ατλαντικού». Παράλληλα αυτός ο χώρος παρουσιάζει μία πολύ έντονη οικονομική δυναμική που στις αρχές του 21^ο αιώνα έχει αρχίσει να συγκεντρώνει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον πολιτικών και αναλυτών. Το οικονομικό και στρατηγικό σύστημα της Βορειοανατολικής Ασίας αποτελείται από ένα σύστημα κρατών που περιλαμβάνει Κίνα, Ιαπωνία, τη Βόρεια και Νότια Κορέα, Ρωσία, Ταϊβάν, και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ιστορικά, έχει υπάρξει ένας στενός στρατηγικός και οικονομικός δεσμός μεταξύ της βορειοανατολικής και της Νοτιοανατολικής Ασίας. Η Νοτιοανατολική Ασία και ο Νότιος Ειρηνικός αποτελούσαν ένα σημαντικό θέατρο στρατιωτικών επιχειρήσεων κατά τη διάρκεια του πολέμου στον Ειρηνικό το 1941 –1945. Και οι τέσσερις σημαντικές δυνάμεις της Βορειοανατολικής Ασίας έχουν ασκήσει σημαντική πολιτική –στρατιωτική επιρροή στη Νοτιοανατολική Ασία σε κάποιο χρονικό σημείο. Εντούτοις, εστιάζουμε ακριβώς στη Βορειοανατολική Ασία επειδή ο ανταγωνισμός και η συνεργασία μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων αυτού του υποσυστήματος έχουν διαμορφώσει και θα διαμορφώσουν τη δυναμική ενός μεγάλου μέρους της Ανατολικής Ασίας κατά τη διάρκεια της σύγχρονης εποχής. Επιπλέον, οι συγκρούσεις πάνω στα θέματα της Κορέας και της Ταϊβάν είναι πιθανό να είναι κεντρικά για την ειρήνη της περιοχής της Ασίας συνολικά. Σε όλες τις διαδράσεις του υποσυστήματος της Βορειοανατολικής Ασίας ο ρόλος της αναδύομενης Κίνας έχει έναν καθοριστικό ρόλο. Η στάση της είναι αυτή που θα καθορίσει κατά ένα πολύ μεγάλο βαθμό την τύχη του όλου υποσυστήματος και κατά ένα σημαντικό βαθμό τις προοπτικές

του διεθνούς συστήματος. Είναι η Κίνα μία αναθεωρητική δύναμη; Μπορεί η δυναμική της αναπτυξιακή της πορεία να τροφοδοτήσει τις οποιεσδήποτε αναθεωρητικές της βλέψεις; Μπορεί η Κίνα μέσω της αλληλεξάρτησης και της οικονομικής παγκοσμιοποίησης να γίνει μία ειρηνική δύναμη ; Μπορεί η Κίνα εντέλει να απειλήσει στο μέλλον τις ΗΠΑ; Όλα αυτά τα ερωτήματα απαιτούν μία ξεχωριστή αναφορά για την Κίνα καθώς το κύριο σημείο που βασίζονται οι όποιες προβλέψεις για το μελλοντικό διαμορφωτικό ρόλο της στο διεθνές σύστημα, στηρίζονται στο στοιχείο της φοβερής οικονομικής ανάπτυξης που παρουσιάζει η Κίνα των τελευταίο καιρό και τι συνέπειες μπορεί να έχει η ανάπτυξη αυτή στο περιβάλλον ασφαλείας.

5.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ ΔΙΛΗΜΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΑΣΙΑ

Τα οικονομικά κέρδη (ή ακόμα και απώλειες) μέσα από την αλληλεξάρτηση είναι απίθανο να διανεμηθούν εξίσου μεταξύ των σημαντικότερων δυνάμεων όπως υποστηρίζουν οι ρεαλιστές. Ακριβώς όπως η Ιαπωνία κέρδισε τις Ηνωμένες Πολιτείες σε οικονομικούς όρους μετά από το τέλος του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου , έτσι και η Κίνα είναι πιθανό να εκμεταλλευθεί την θέση της ως οικονομικά καθυστερημένη και να προφθάσει τις ΗΠΑ στο επίπεδο της ανάπτυξης. Λαμβάνοντας υπόψη τον τεράστιο πληθυσμό της και τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης, το ΑΕΠ της είναι πιθανό να ξεπεράσει το ΑΕΠ της Ιαπωνίας και ίσως ακόμη και της Αμερικής στα μέσα του 21^ο αιώνα, ακόμα κι αν ρυθμός ανάπτυξης της επιβραδυνθεί . Στην πραγματικότητα, στη βάση της ισοτιμίας αγοραστικών δυνάμεων (PPP), η Παγκόσμια Τράπεζα έχει υπολογίσει ότι το ΑΕΠ της Κίνας είχε υπερβεί ήδη αυτό της Ιαπωνίας από το 1995. Οι προβλέψεις της Παγκόσμιας Τράπεζας λένε ότι μέχρι το 2020, το ΑΕΠ της Κίνας από την άποψη της PPP θα είναι \$20.004 δισεκατομμύρια, μεγαλύτερο από τα συνδυασμένα ΑΕΠ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ιαπωνίας, οι οποίες θα έχουν \$13.470 δισεκατομμύρια και \$5.052 δισεκατομμύρια, αντίστοιχα.¹⁴⁴ Οι οικονομικές προοπτικές

¹⁴⁴ Mike M. Mochizuki, Security and Economic Interdependence in Northeast Asia, Asia/Pacific Research Center ,May 1998 , <http://aparc.stanford.edu/>

της Ρωσίας φαίνονται λιγότερο ευοίωνες προς το παρόν, με την Παγκόσμια Τράπεζα να προβλέπει ότι δεν θα κατατάσσεται μεταξύ των δέκα μεγαλύτερων οικονομιών μέχρι το 2020. Εντούτοις, θα ήταν σφάλμα να αποκλείσουμε εξ ολοκλήρου τη δυνατότητα ότι η Ρωσία θα ανακτήσει τη διεθνή οικονομική θέση της. Ακόμα κι αν οι προβλέψεις της Παγκόσμιας Τράπεζας βασισμένες στην PPP είναι ανακριβείς, η υπεροχή των οικονομικών και τεχνολογικών ικανοτήτων των ΗΠΑ είναι πιθανό να εξασθενήσει σχετικά σε σχέση με τις άλλες σημαντικές δυνάμεις της περιοχής, ακόμα κι αν οι Ηνωμένες Πολιτείες διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία τους.¹⁴⁵

Για έναν ρεαλιστή, αυτή η μετατόπιση στη διανομή της οικονομικής ισχύος έχει σημασία επειδή οι οικονομικές ικανότητες μπορούν να μεταφραστούν σε πολιτική και στρατιωτική επιρροή. Οι περισσότεροι εμπειρογνώμονες συμφωνούν ότι, για τα επόμενα δεκαπέντε έως είκοσι έτη, η Κίνα θα είναι ανίκανη ακόμα να προκαλέσει τις Ηνωμένες Πολιτείες στο δυτικό Ειρηνικό, από πλευράς εναέριας ή ναυτικής ισχύος αν και ο εκσυγχρονισμός του πυρηνικού οπλοστασίου της θα δώσει στην Κίνα μία ασφαλής δεύτερη –ικανότητα χτυπήματος για λόγους αποτροπής.¹⁴⁶ Αλλά μετά από εκείνη την περίοδο, η Κίνα είναι πιθανό να γίνει σημαντικός στρατιωτικός ανταγωνιστής των Ηνωμένων Πολιτειών στην θαλάσσια περιοχή της ανατολικής ασιατικής ηπείρου. Η Ρωσία θα μπορούσε επίσης αναδυθεί ξανά ως σημαντικός πολιτικός και στρατιωτικός παίκτης στην περιοχή. Και με την τεχνολογική δυνατότητα της η Ιαπωνία μπορεί να γίνει γρήγορα μια στρατιωτική –δύναμη πρώτης κατηγορίας. Πολλοί ρεαλιστές προβλέπουν μια πολυπολική ισορροπία ισχύος στη Βορειοανατολική Ασία με όλους τους επακόλουθους κινδύνους.¹⁴⁷

Η ανησυχία που προκύπτει από μια μετατόπιση στην περιφερειακή κατανομή της ισχύος είναι η εμφάνιση μιας αναθεωρητικής δύναμης με την ικανότητα να διαταράξει την ειρήνη. Αλλά ποια σημαντική δύναμη στη βορειοανατολική Ασία θα αποτολμήσει την αλλαγή του εδαφικού καθεστώτος μέσω της χρήσης της ισχύος; Πέρα από τις

¹⁴⁵ *ibid*

¹⁴⁶ Mike M. Mochizuki, *Security and Economic Interdependence in Northeast Asia*, Asia/Pacific Research Center, May 1998, <http://aparc.stanford.edu/>

¹⁴⁷ Ronald Montaperto και Karl Eikenberry, “Paper Tiger: A Skeptical Appraisal of China’s Military Might,” *Harvard International Review* Vol 18 No 2 Spring 1996 ΣΕΛ. 28 –31

διεκδικήσεις στις βόρειες περιοχές μακριά του Hokkaido, η Ιαπωνία με την ισχυρή ειρηνόφιλη παράδοση της μετά από τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο θα έπρεπε να αλλάξει ριζικά προτού να μπορέσει να απειλήσει την Ρωσία για να ανακτήσει στρατιωτικά αυτά τα νησιά. Οι Ηνωμένες Πολιτείες μπορούν να είναι κατηγορηματικές για τη διάδοση των πολιτικών αξιών τους και το άνοιγμα των εμπορικών αγορών, αλλά προ πολλού έχουν χάσει κάθε ενδιαφέρον για εδαφική επέκταση. Η Ρωσία έχει εδαφικές διαφωνίες με την Κίνα και την Ιαπωνία, αλλά είναι απίθανο να προκαλέσει το status quo στρατιωτικά. Αυτή τη στιγμή, η Κίνα είναι μια συντηρητική δύναμη που ενδιαφέρεται για ένα ειρηνικό διεθνές περιβάλλον έτσι ώστε να μπορεί να επικεντρωθεί στην οικονομική ανάπτυξη.¹⁴⁸ Αλλά μεταξύ των τεσσάρων σημαντικών δυνάμεων, η Κίνα έχει τη μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνει μια ρεβιζιονιστική δύναμη. Θέλει να ξεπεράσει αυτό που βλέπει ως αιώνες ταπείνωσης από τις δυτικές δυνάμεις. Επιθυμεί διεθνή αναγνώριση και σεβασμό ανάλογη με τη μακρόχρονη ιστορία της, το μεγάλο πολιτισμό της, και το τεράστιο μέγεθός της. Η Κίνα έχει πάντα στο μυαλό της έναν εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα για την ανακτήσει τον έλεγχο της Ταϊβάν, το τελευταίο κομμάτι εδάφους της μεγάλης αυτοκρατορίας των Manchu που πρέπει να ανακτηθεί. Και αντίθετα από τη μεταπολεμική Ιαπωνία, η Κίνα στερείται τους ισχυρούς εσωτερικούς περιορισμούς στη χρήση της στρατιωτικής ισχύος. Επιπρόσθετα (πέρα από τους παραπάνω δομικούς και ιστορικούς παράγοντες), η δραματική οικονομική ανάπτυξη της και το μεγάλο απόλυτο μέγεθός της, κάνουν την Κίνα για το ρεαλισμό ένα πρωταρχικό υποψήφιο για σύγκρουση και πόλεμο. Αν και τα οικονομικά οφέλη από το εξωτερικό εμπόριο και τις επενδύσεις ενθαρρύνουν τώρα την Κίνα να αποφύγει μία συμπεριφορά που μπορεί να ανησυχήσει τους γείτονές της καθώς επίσης και την Ιαπωνία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, οι οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες μπορούν να παρακινήσουν το κινεζικό επεκτατισμό στο μέλλον. Η τεράστιες ανάγκες της για πηγές ενέργειας είναι πιθανό να αναγκάσουν την Κίνα να εντείνει τις αξιώσεις της στα διαφιλονικούμενα νησιά και τις βραχονησίδες στη νότια και ανατολική Κινεζική θάλασσα, λόγω των πιθανών

¹⁴⁸ Aaron L. Friedberg, "Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in a Multipolar Asia," *International Security* Vol 18 No. 3 Winter 1993-94 ΣΕΛ. 5 –32

αποθεμάτων πετρελαίου και αερίου στους βυθούς.¹⁴⁹ Οι δημογραφικές πιέσεις μπορεί να προκαλέσουν τη ροή κινέζικων πληθυσμών στις αραιοκατοικημένες περιοχές της ρωσικής άπω Ανατολής. Εν ολίγοις, στα μάτια ενός ρεαλιστή, δεδομένου ότι η Κίνα αναπτύσσει την οικονομία της και εκσυγχρονίζει τον στρατό της, οι επεκτατικές πιέσεις μπορεί να ενταθούν.

5.3 ΑΛΛΗΛΕΞΑΡΤΗΣΗ ΚΑΙ ΚΙΝΑ

" Η διεθνής σταθερότητα είναι πιθανό να διατηρηθεί, μέχρι οι ελίτ μιας άλλης ανερχόμενης δύναμης (Κίνα;) ανακαλύψει τα μέσα για ενίσχυση των στρατιωτικών φιλοδοξιών της μέσω της οικονομική επιτυχίας ".

Miles Kahler 1998¹⁵⁰

Η Κίνα θα αποτελέσει ένα κρίσιμο σημείο δοκιμής τόσο των ρεαλιστικών όσο και των φιλελεύθερων προβλέψεων για το διεθνές σύστημα. Θα προχωρήσει συλλογιστικά και θα μετατρέψει τελικά αυτές τις αυξανόμενες οικονομικές δυνατότητες σε στρατιωτική ισχύ που θα ενισχύσει τη θέση της Κίνας στο διεθνές σύστημα και ίσως μελλοντικά να μπορέσει να απειλήσει τις ΗΠΑ, ή οι δυνάμεις της παγκοσμιοποίησης και οι δεσμοί της αλληλεξάρτησης θα αποτρέψουν τις όποιες αναθεωρητικές βλέψεις της Κίνας ενώ παράλληλα θα την εκδημοκρατίσουν στο εσωτερικό όπως θέλουν να πρεσβεύουν οι φιλελεύθεροι;

¹⁴⁹ Mike M. Mochizuki, Security and Economic Interdependence in Northeast Asia, Asia/Pacific Research Center ,May 1998 , <http://aparc.stanford.edu/>

¹⁵⁰ Miles Kahler, "External Ambition and Economic Performance," *World Politics* Vol40 No4 July 1988 ΣΕΛ.451

Μια ειρηνική Κίνα είναι ουσιαστικά ασυμβίβαστη με τις διάφορες ρεαλιστικές προβλέψεις . Αλλά τι είδους επιθετικότητα μπορεί να επιδείξει η Κίνα; Σίγουρα οι Κινέζοι ηγέτες δεν επιδιώκουν την εδαφική κατάκτηση . Όπως και η Γερμανία έναν αιώνα πριν, η Κίνα είναι μια μεγάλη δύναμη με καθυστερημένη ανάπτυξη που εισέρχεται σε έναν κόσμο όπου κυριαρχείται ήδη στρατηγικά από τις ανεπτυγμένες βιομηχανικά δυνάμεις. Είναι μια ηπειρωτική δύναμη όπου περιβάλλεται από άλλες δυνάμεις που είναι συλλογικά ισχυρότερες αλλά χωριστά πιο αδύναμες (με την εξαίρεση των Ηνωμένων Πολιτειών και, ίσως, της Ρωσίας), μια δραστήρια χώρα με μεγάλες προσδοκίες που αποζητά το διεθνές γόητρο και το σεβασμό που πιστεύει ότι της αξίζουν. Η αναζήτηση μίας θέσης στο διεθνές σύστημα όπου να ανταποκρίνεται στην αυξανόμενη σημασία της και τον δυναμισμό της, σύμφωνα με την άποψη του ηγεμονικού επιχειρήματος του Gilpin θα ενθαρρύνει αναπόφευκτα την αυξανόμενη τριβή με την Ιαπωνία, τη Ρωσία, την Ινδία και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Για τους απαισιόδοξους της *realpolitik* όπως είπαμε, μια πλούσια Κίνα θα συνιστά απαραιτήτως μια απειλή, επειδή η οικονομική ισχύς μπορεί να μεταφραστεί σε στρατιωτική ισχύ και η ισχύ παράγει φιλοδοξία. Στους αισιόδοξους φιλελεύθερους που εντυπωσιάζονται με τις επαναστατικές επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, εντούτοις, μια ισχυρότερη Κίνα δεν θα είναι μια απειλή επειδή θα έχει πάρα πολλά να χάσει από μία αναστάτωση στο διεθνές που θα προκύψει εμπόριο και τις επενδύσεις. Με την Κίνα , την Ταϊβάν, την Ιαπωνία και τις Ηνωμένες Πολιτείες να είναι αλληλεξαρτημένες οικονομικά η μία από την άλλη , πώς είναι δυνατόν να συγκρουστούν χωρίς να καταστρέψουν την οικονομία στο εσωτερικό τους; Δεδομένου ότι η κινεζική ελίτ κερδίζει όλο και περισσότερα χρήματα από τις διμερείς επενδύσεις με την Ταϊβάν, το κίνητρο του κέρδους θα αποτρέψει τον πόλεμο. Εάν η ανάπτυξη ενσωματώσει όλο και περισσότερο την Κίνα στη διεθνοποιημένη οικονομία, η ειρήνη θα ακολουθήσει. Συγχρόνως, η φιλελεύθερη προοπτική αναμένει ότι οι σύγχρονες οικονομικές αλλαγές θα μειώσουν την επιθετικότητα της Κίνας, δεδομένου ότι η οικονομική ανάπτυξη και το διεθνές εμπόριο αποκεντρώνουν τη δύναμη μέσα στην Κίνα και δημιουργούν συμφέροντα στο εσωτερικό που προσβλέπουν στην ειρήνη . Η αυξανόμενη

αλληλεξάρτηση θα επεκτείνει επίσης τις ευκαιρίες διαπραγμάτευσης και θα μειώσει την πιθανότητα ότι οι διαφωνίες που προκύπτουν να καταλήξουν σε πόλεμο.

Υπάρχει όμως ένα πρόβλημα με αυτήν την πιο πρόσφατη έκδοση της θεωρίας αλληλεξάρτησης. Σε μια πολιτική διαφωνία και οι δύο πλευρές έχουν συμφέρον στην μη ανατροπή της κερδοφόρας οικονομικής σχέσης. Η Κίνα μπορεί να μην θελήσει να σκοτώσει τη χίνα με τα χρυσά αυγά, αλλά ούτε η Ταϊβάν ή οι Ηνωμένες Πολιτείες βρίσκονται σε καλύτερη θέση. Σύμφωνα με αυτή τη λογική το Πεκίνο δεν θα είχε τόσο έντονη πίεση να υποχωρήσει σε μία κρίση επειδή δεν θα βρίσκονταν στην ίδια μοίρα με την Ουάσινγκτον και την Ταιπέι. Μέσα από τη λογική της θεωρίας του Paul Papayoanou, τα οικονομικά συμφέροντα που η Ιαπωνία και οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν στην Κίνα μπορεί να περιορίσουν αυτές τις χώρες από μία αντιπαράθεση με την Κίνα σε θέματα ασφάλειας από φόβο απώλειας εμπορικών ευκαιριών.¹⁵¹ Τα δημοκρατικά πολιτικά συστήματα και των δύο χωρών θα επιτρέψουν στις αντίστοιχες επιχειρηματικές κοινότητες τους να πείσουν τις κυβερνήσεις τους να αποφύγουν μία αντιπαράθεση με την Κίνα. Αλλά ένα αυταρχικό κινεζικό κράτος θα ήταν σχετικά απρόσβλητο από τις εσωτερικές οικονομικές πιέσεις των συμφερόντων που θα υποστήριζαν καλές σχέσεις με την Ιαπωνία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Κατά συνέπεια, η αλληλεξάρτηση δεν θα περιόριζε αποτελεσματικά την επιθετικότητα της Κίνας, ενώ από την άλλη η αλληλεξάρτηση θα περιόριζε Ιαπωνία και ΗΠΑ από την εξισορρόπηση της Κίνας κατά τρόπο έγκαιρο. Συγκεκριμένα οι αμερικάνικες πολυεθνικές εταιρίες που έχουν επενδύσει στη Κίνα τόσο σαν βάση εξαγωγής αλλά και για διείσδυση στην τεράστια εσωτερική αγορά της θα αντισταθούν σε ένα ενδεχόμενο που η Ουάσινγκτον προσπαθήσει να επιβάλει οικονομικά μέτρα στην Κίνα. Επιπλέον, ο βαθμός στον οποίο η Κίνα ανακυκλώνει τα δολάρια που κερδίζονται σε αυτό το διεθνοποιημένο εμπόριο στις Ηνωμένες Πολιτείες και χρηματοδοτεί το αμερικάνικο δημοσιονομικό έλλειμμα (υπό μορφή ομολόγων) σημαίνει ότι η Ουάσινγκτον όλο και περισσότερο θα βρει πιο δύσκολο να τιμωρήσει το Πεκίνο χωρίς να ζημιώσει τον εαυτό της, τη στιγμή που η Κίνα είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος κάτοχος ομολόγων μετά από την Ιαπωνία. Περαιτέρω, καθώς όλο

¹⁵¹ Paul Papayoanou, interdependence and the balance of power, *International Studies Quarterly*, Vol 41 No 1 (March 1997) ΣΕΛ. 113-140

και περισσότερες χώρες γίνονται σημαντικοί προμηθευτές της Κίνας, μπορεί να συνειδητοποιήσουν ότι τα οικονομικά τους συμφέροντα είναι παράλληλα με αυτά της Κίνας. Παραδείγματος χάριν, όταν πρόσφατά το 2003 και το 2004 εκφράστηκαν πολλές φωνές στην Ουάσιγκτον ότι το Πεκίνο πρέπει αυξήσει ή να αφήσει ελεύθερη την ισοτιμία του κινέζικου νομίσματος, λίγα ήταν τα κράτη στην Ανατολική Ασία που υποστήριζαν την αμερικάνικη θέση.¹⁵² Επίσης υπάρχουν λίγα στοιχεία να στηριχτούμε ότι το νηφάλιο οικονομικό συμφέρον θα παραμερίσει το εθνικό γόητρο σε μια κρίση. Μια σκληρή στάση από το Πεκίνο μπορεί να αντιμετωπισθεί από το εσωτερικό ως ουσιαστική για την επιβίωση του καθεστώτος. Σε αυτήν την περίπτωση οι κεφαλαιοκράτες της Κίνας θα είναι ουσιαστικά οι πιο αδύναμοι (σε σύγκριση με τους αμερικανούς ομοϊδεάτες) στον καθορισμό της κινεζικής στάσης, σε μία ενδεχόμενη κρίση με την Ταϊβάν. Επειδή το Πεκίνο καθώς και η Τάϊπεί έχουν και οι δύο ένα μεγαλύτερο υλικό, ηθικό και ιστορικό ενδιαφέρον στην έκβαση της κρίσης από τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση δεν αποβάλλει την υψηλή προτεραιότητα που τα έθνη τοποθετούν στην πολιτική τους ταυτότητα και την ακεραιότητά τους. Η ενσωμάτωση της Κίνας στον ιστό της παγκόσμιας αλληλεξάρτησης μπορεί να κάνει περισσότερα για να ενθαρρύνει την ειρήνη από τον πόλεμο, αλλά δεν μπορεί να εγγυηθεί ότι η αναζήτηση των σημαντικών πολιτικών συμφερόντων θα εμποδιστεί από έναν φόβο των οικονομικών συνεπειών.

Μέχρι τώρα εξετάσαμε τα στρατηγικά διλήμματα και τον προβληματισμό για το κατά πόσο η αλληλεξάρτηση μπορεί να ευνοήσει την σύγκρουση ή την ειρήνη σε σχέση με την Κίνα. Όλα αυτά ανήκουν στο πλαίσιο των κλασικών προβληματισμών ρεαλιστών και φιλελεύθερων όπως τους περιγράψαμε νωρίτερα. Τι γίνεται όμως με το νέο οικονομικό δίλημμα ασφάλειας; Όταν αναφερόμαστε σε οικονομική ανάπτυξη σύμφωνα με την κλασική προοπτική είναι σαν να βλέπουμε το δέντρο και να χάνουμε το δάσος. Το ζήτημα είναι η φύση της οικονομικής ανάπτυξης της Κίνας και η δομή της κινεζικής

¹⁵² Αυτό βέβαια οφείλεται εν μέρει στην άσχημη εντύπωση που έχει διαμορφώσει η Αμερική στα κράτη της περιοχής με τις πιέσεις στους Ιάπωνες να αυξήσουν την ισοτιμία τους στο παρελθόν.

οικονομίας. Στη συνέχεια στρεφόμαστε σε μία λεπτομερέστερη εξέταση της Κινεζικής οικονομίας και της αναπτυξιακής της πορείας.

5.4 ΚΙΝΑ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΛΗΜΜΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

Εάν ο πλούτος είναι η ελπίδα σου για ανεξαρτησία τότε δεν θα την αποκτήσεις ποτέ.

Η μόνη πραγματική ασφάλεια που ένας άνθρωπος μπορεί να έχει σε αυτόν τον κόσμο είναι ένα απόθεμα γνώσης εμπειρίας και ικανοτήτων.

Henry Ford

Η Κίνα όντως παρουσιάζει μεγάλους αναπτυξιακούς δείκτες και έχει διευρύνει κατά πολύ την παραγωγική της βάση τον τελευταίο καιρό. Το ζήτημα όμως δεν είναι η παραγωγική της βάση και οι δείκτες της οικονομικής της ανάπτυξης. Το ζήτημα είναι κατά πόσο η ίδια η Κίνα είναι σε θέση να παράγει τεχνολογική καινοτομία.

Εξετάζοντας αρχικά τη σύνθεση του εμπορίου της Κίνας μπορούμε να εξαγάγουμε ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα. Τα εξαγωγικά προϊόντα της Κίνας συνιστώνται κυρίως σε μεταποιητικά αγαθά χαμηλής τεχνολογικής καινοτομίας που η μεγάλη εξαγωγική τους ζήτηση οφείλεται στο φθινό εργατικό κόστος. Δηλαδή η σύνθεση των προϊόντων αποτελείται από αγαθά που κάλλιστα μπορούν να παραχθούν από όλες τις βιομηχανικές δυνάμεις καθώς και από πάρα πολλές αναπτυσσόμενες χώρες. Όποτε η στρατηγική τους σπουδαιότητα είναι μειωμένης αξίας καθώς η παραγωγή τους σε περίπτωση διακοπής μπορεί να αναπληρωθεί τόσο από άλλες εξωτερικές πηγές όσο και από κινητοποίηση στο εσωτερικό. Αντίθετα η σύνθεση των προϊόντων της Ιαπωνίας και των ΗΠΑ αποτελούνται από αγαθά υψηλής τεχνολογικής καινοτομίας με διευρυμένες δυαδικές χρήσεις. Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι τα αγαθά που παράγουν ΗΠΑ και Ιαπωνία είναι σημαντικά για την αναπτυξιακή πορεία και την οικονομία στο σύνολό της για την Κίνα. Λαμβάνοντας υπόψη και την ηγεμονική θέση των ΗΠΑ στο σύστημα η ροή αυτών των αγαθών θα μπορούσε να διακοπεί και από τις άλλες ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες σε περίπτωση όπου η Κίνα παρουσιαζόταν απειλή για τη σταθερότητα του status quo (με ανάλογο τρόπο όπως έγινε και με την ΕΣΣΔ). Οπότε συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως σε αυτή την αναπτυξιακή φάση το συγκριτικό

πλεονέκτημα της Κίνας δεν βασίζεται στην τεχνολογική της καινοτομία αλλά στο παραδοσιακό πλεονέκτημα του φθηνού εργατικού δυναμικού. Βέβαια όπως αναφέραμε πιο πάνω η τεχνολογία διαχέεται μέσα από την παγκόσμια οικονομία. Αγαθά υψηλής τεχνολογίας παράγονται και στην Κίνα (σε χαμηλότερο βαθμό βέβαια σε σύγκριση με τα μεταποιητικά αγαθά εντάσεως εργασίας) το θέμα είναι κατά πόσο η Κίνα είναι σε θέση να απορροφήσει αυτές τις τεχνολογίες στην παραγωγική της διαδικασία και να παράξει μόνη της τεχνολογική καινοτομία εάν θέλει να αποφύγει την παγίδα στην οποία έπεσε στο τέλος η ΕΣΣΔ με την εξάρτηση της από τις άλλες δυνάμεις. Γεννιούνται με αυτό τον τρόπο δύο ζητήματα για την παραγωγή τεχνολογικής καινοτομίας για την Κίνα: πρώτον απορρόφηση της ήδη υπάρχουσας τεχνολογίας(και ιδιαίτερα της τεχνολογίας της πληροφορικής) και ενσωμάτωση της στις παραγωγικές διαδικασίες και δεύτερον δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων στο εσωτερικό για την παραγωγή τεχνολογικής καινοτομίας.

Όσον αφορά το πρώτο ζήτημα δεν είναι κάτι το εύκολο. Η Κίνα όπως και οποιαδήποτε άλλη χώρα, μπορούν να αποκτήσουν πρόσβαση στην τεχνολογική γνώση μέσω των διεθνών αγορών. Αυτό από μόνο του δεν είναι αρκετό ώστε να εξασφαλιστεί η τεχνολογική απορρόφηση, η μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα, ή η μελλοντική καινοτομία. Οι συγκεκριμένες μορφές τεχνικών γνώσεων δεν μπορούν να απορροφηθούν αμέσως και να προσαρμοστούν στις διαδικασίες παραγωγής μέσα σε ένα συγκεκριμένο κράτος παρά μόνο εάν υπάρχει ένα κατάλληλο περιβάλλον για την ενσωμάτωση. Αυτό είναι επειδή οι πρόσφατες "τεχνικές γνώσεις περιλαμβάνουν πρόσθετες, συχνά λεπτότερες ιδέες που συγχωνεύονται από κοινού μόνο μέσα από την εμπειρία στην ανάπτυξη και την παραγωγή. Η διαδικασία είναι ταυτόχρονα κυκλική και συσσωρευτική... οι καινοτομίες δημιουργούνται μέσω της επανάληψης και της συσσωρευμένης εκμάθησης μέσα από την παραγωγή." ¹⁵³ Προκειμένου οι νέες τεχνολογίες πληροφορικής να απορροφηθούν αποτελεσματικά και να χρησιμοποιηθούν από ένα κράτος, πρέπει τουλάχιστον αυτό να κατέχει ένα ιδιαίτερα εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό και διαδικασίες παραγωγής οργανωμένες γύρω από οριζόντια δίκτυα επικοινωνίας. Τα οριζόντια δίκτυα επικοινωνίας απαιτούν ελεύθερη ροή πληροφοριών που εξασφαλίζεται από μία δημοκρατία και μία ανοιχτή αγορά. Το κινεζικό σύστημα

¹⁵³Michael Borrus και John Zysman, Ibid., ΣΕΛ.27

παρόλο τις φιλελεύθερες μεταρρυθμίσεις και την μερική αποκέντρωση της εξουσίας έχει ακόμη πολύ μεγάλο δρόμο να διανύσει προκειμένου να πετύχει ένα περιβάλλον γόνιμο και πρόσφορο για την πλήρη απορρόφηση και την παραγωγή της τεχνολογικής καινοτομίας.

Η οικονομία της Κίνας, όπως και ο στρατός της, γνωρίζουν μία σημαντική ανάπτυξη, αλλά έχουν πολύ δρόμο ακόμα και πολλές μεταρρυθμίσεις να εφαρμόσουν ώστε να φτάσει σε ένα επίπεδο που θα την καθιστά μία υπερδύναμη παγκοσμίου βεληνεκούς. Ακόμα και αν καταφέρει να λύσει τα διάφορα διαρθρωτικά προβλήματα, δεν είναι σίγουρο πως η κεντρική κυβέρνηση θα μπορέσει να έχει ικανοποιητικό έλεγχο επί των κερδών της ανάπτυξης ώστε να μπορέσει να τα μετουσιώσει σε στρατιωτική ισχύ.

Η ηγεσία του Κομμουνιστικού Κόμματος της Κίνας, αντιμετωπίζει μεγάλες δυσλειτουργίες ως αποτέλεσμα του υβριδικού αυτού συστήματος-όπου συνυπάρχουν μία οικονομία της αγοράς και ένα αυταρχικό κομμουνιστικό κόμμα στην εξουσία- από πλευράς πολιτικής εξουσίας εμφανίζεται γραφειοκρατία και κόπωση και από πλευράς οικονομίας αυξανόμενες εισοδηματικές διαφορές και ανεργία. Η Κίνα λόγω αυτού οπισθοδρομεί περιοδικά, επαναφέροντας τους κεντρικούς ελέγχους ανά διαστήματα. Η κυβέρνηση έχει να διαχειριστεί και να στηρίξει (α) την επαρκή αύξηση των εργασιών για τις δεκάδες των εκατομμυρίων των εργαζομένων που απολύονται από τις κρατικές επιχειρήσεις, τους μετανάστες, και τους νεοεισερχόμενους στο εργατικό δυναμικό (β) τη μείωση της διαφθοράς (γ) και την διαχείριση των μεγάλων κρατικών επιχειρήσεων, πολλές από τις οποίες ήταν προστατευμένες από τον ανταγωνισμό λόγω των επιχορηγήσεων. Υπάρχουν περίπου 100 με 150 εκατομμύρια πλεονασματικό εργατικό δυναμικό στις αγροτικές περιοχές που είναι διασκορπισμένοι μεταξύ χωριών και πόλεων οι, η πλειοψηφία των οποίων δουλεύει με μειωμένο ωράριο και σε χαμηλά αμειβόμενες εργασίες. Η λαϊκή αντίσταση, οι αλλαγές στην κεντρική διοίκηση, και η απώλεια εξουσίας από τους αξιωματούχους στις αγροτικές περιοχές έχει αποδυναμώσει το πρόγραμμα ελέγχου πληθυσμού της Κίνας, το οποίο είναι ουσιαστικό στη διατήρηση της μακροπρόθεσμης αύξησης του βιοτικού επιπέδου. Συγχρόνως, οι δημογραφικές συνέπειες της πολιτικής του "ενός παιδιού" έχουν ως αποτέλεσμα η Κίνα να είναι τώρα μια από τις πιο γρήγορα γηράσκουσες κοινωνίες στον κόσμο. Η Κίνα βρίσκεται

αντιμέτωπη τώρα με την ολοκλήρωση των οικονομικών μεταρρυθμίσεων και της συνέχισης του μεγάλου ρυθμού ανάπτυξής της, με ένα ξεπερασμένο πολιτικό σύστημα, που μέχρι ενός ορισμένου βαθμού τουλάχιστον, στερείται νομιμοποίησης και δεν επιτρέπει στις εναλλακτικές λύσεις να αναπτυχθούν.

Καθώς η Κίνα αναπτύσσεται μέσω των μεταρρυθμίσεων, το Πεκίνο πρέπει να προσπαθήσει να βρει νέους τρόπους να φορολογηθεί ο ιδιωτικός πλούτος. Όσο ανεπαρκείς μπορεί να ήταν, οι μεγάλες κρατικές επιχειρήσεις παρείχαν μια μεγάλη μερίδα των κυβερνητικών εσόδων. Τα δάνεια με ευνοϊκούς όρους που οι ανώτεροι αξιωματούχοι ανάγκασαν τις κρατικές τράπεζες να δώσουν σε αυτές τις επιχειρήσεις λειτούργησαν ως έμμεσος φόρος στις κινεζικές οικογένειες, οι οποίες, πριν από την κινεζική ένταξη στον ΠΟΕ, δεν είχαν καμία εναλλακτική λύση πέρα από τις κρατικές τράπεζες. Εάν το Κουμμουνιστικό Κόμμα Κίνας επιτύχει στην κατεδάφιση του μονοπωλίου των κρατικών τραπεζών και του εύρωστου δικτύου ασφάλειας για τις κρατικές επιχειρήσεις, θα πρέπει να συγκεντρώσει τα χρήματα από αλλού για τον κυβερνητικό προϋπολογισμό. Από την άλλη πλευρά οι ανάγκες του προϋπολογισμού θα ενταθούν, καθώς τα έξοδα για το κοινωνικό κράτος(συντάξεις , άνεργοι κ.τ.λ.) που είναι απαραίτητα για την κοινωνική σταθερότητα θα μεγαλώσουν, καθώς και οι ανάγκες για νέες πηγές χρηματοδότησης του στρατού που θα πρέπει να εγκαταλείψει πολλές από τις παραδοσιακές πηγές εισοδήματος του.¹⁵⁴

Αυτό που θα μείνει θα πρέπει να διατεθεί στην εκπαίδευση (κρίσιμη στη δημιουργία της βιώσιμης ανάπτυξης στους τομείς υψηλής τεχνολογίας) και στο στρατιωτικό εκσυγχρονισμό. Εντούτοις, ακόμα και αν η οικονομία της Κίνας και η παραγωγική της ικανότητα συνεχίζουν να αυξάνονται με μεγάλο ρυθμό, δεν είναι σαφές ότι το Πεκίνο θα είναι σε θέση να διοχετεύσει αυτούς τους πόρους για να δημιουργήσει ικανές

¹⁵⁴ Richard K. Betts και Thomas J. Christensen, China: Getting the Questions Right , The National Interest Winter 2000, www.ciaonet.org/

στρατιωτικές δυνάμεις που θα μπορούσαν να συναγωνιστούν εκείνες των Ηνωμένων Πολιτειών, ή άλλες δυνάμεις στην περιοχή. Επειδή δεν ξέρουμε το κατά πόσο οι δομές του κράτους θα είναι τόσο αποτελεσματικές ώστε να διοχετεύσουν τα νέα τεχνικά ταλέντα στην έρευνα και την ανάπτυξη στον αμυντικό τομέα (υπάρχει ο φόβος ότι οι αυταρχικές δομές επιδράσουν ανασταλτικά όπως στην περίπτωση της ΕΣΣΔ). Η στροφή της Κίνας στη Ρωσία και το Ισραήλ και πρόσφατα μετά την άρση του εμπάργκο όπλων και στην Ευρώπη ίσως βελτιώσει τις δυνατότητες, αλλά εάν συνεχιστεί θα αποτελεί δείγμα για την ανικανότητα της Κίνας να κλείσει το τεχνολογικό χάσμα με τη δύση .

Μερικοί υποστηρίζουν ότι ο μόνος τρόπος που η κυβέρνηση μπορεί να αντισταθμίσει τη δυσαρέσκεια του λαού για το κυβερνών Κομμουνιστικό κόμμα και την ηγεσία του προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος για μαζικές λαϊκές αναταραχές, είναι ένας γρήγορος ρυθμός ανάπτυξης ως υποκατάστατο νομιμοποίησης . Ενώ το παρόν καθεστώς στο Πεκίνο έχει βεβαίως τις ανεπάρκειές του, η προθυμία του να προώθηση την οικονομική μεταρρύθμιση και ως ένα μικρό βαθμό μία πολιτική φιλελευθεροποίησης του έχει επιτρέψει να κερδίσει χρόνο και να καταστείλει προσωρινά τις όποιες ανησυχίες για επανάσταση και ανατροπή του καθεστώτος. Η Κίνα ασφαλώς έχει τα προβλήματα της , αλλά δεν είναι τέτοιου μεγέθους ούτως ώστε να κάνει ορατό τον κίνδυνο μίας κατάρρευσης του συστήματος. Εξάλλου τα επιτεύγματα της Κίνας σε σύγκριση με την πορεία των άλλων αναπτυσσόμενων χωρών είναι εντυπωσιακά. Το καθεστώς έχει διαβεί μία μακρά πορεία δυο δεκαετιών μεταρρυθμίσεων. Το γεγονός ότι δεν ανταποκρίνεται ακόμα στα δυτικά πρότυπα, και δεν είναι πιθανό να ανταποκριθεί για πολύ καιρό ακόμη, απεικονίζει τόσο τη διαφορετικό πολιτισμό της Κινεζικής κοινωνίας όσο και τις αποτυχίες του καθεστώτος.

Προφανώς, το είδος της στρατιωτικής ικανότητας που η Κίνα θα αναπτύξει στο μέλλον θα εξαρτηθεί κατά πολύ με τα οικονομικά ζητήματα . Ο στρατιωτικός εκσυγχρονισμός της Κίνας θα είναι μια εξαιρετικά ακριβή προσπάθεια. Η επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις δεν έχει ενσωματωθεί ακόμη στον κινεζικό στρατό αλλά ούτε και από τις άλλες ασιατικές χώρες. Η άποψη της Κίνας για το μελλοντικό πεδίο μάχης επηρεάστηκε κατά πολύ από την παρατήρησή της νέας τεχνολογίας στον πόλεμο του Κόλπου. Αλλά από εκείνο τον πόλεμο, η τεχνολογία έχει κινηθεί προς μια άλλη διάσταση μέσω της

ταυτόχρονης χρήσης συστημάτων επικοινωνιών και επεξεργασίας πληροφοριών , και την ενσωμάτωση σύνθετων στρατιωτικών συστημάτων πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο. Κρίσιμο στοιχείο για αυτήν την φάση ανάπτυξης είναι οι πληροφορική, κάτι που εξαρτάται από τα καινοτόμα εκπαιδευτικά συστήματα, τις εύκαμπτες επιχειρησιακές φιλοσοφίες, και τις εκδημοκρατισμένες κοινωνίες συμβατές με την ελεύθερη ροή των πληροφοριών. Εννοείται ότι η Κίνα έχει ακόμη πολύ δρόμο σε όλες αυτές τις διαστάσεις.¹⁵⁵

Η διαφορά στις αμυντικές δαπάνες είναι τεράστια (Πίνακας 1). Η Κίνα ξοδεύει περίπου το 12.8 % από αυτά που ξοδεύουν οι ΗΠΑ, ενώ συντηρεί ένα στρατό πολύ μεγαλύτερο. Μέχρι το 2010, η Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών υποστηρίζει ότι μόνο το 10% του κινεζικού στρατού θα έχει μεταψυχροπολεμικό στρατιωτικό εξοπλισμό και θα είναι ικανό να τον χειρίζεται.

Πίνακας 1.

ΑΜΥΝΤΙΚΕΣ ΔΑΠΑΝΕΣ ΣΕ ΕΚΚΑΤΟΜΥΡΙΑ ΔΟΛΛΑΡΙΑ						
ΈΤΗ	1999	2000	2001	2002	2003	2004
ΗΠΑ	310326	322309	324908	364819	414400	455304
Κίνα	20200	22200	26100	30700	33100	35400

Πηγή: Stockholm International Peace Research Institute <http://www.sipri.org/> 2005

¹⁵⁵ Wayne Bert, Perspectives on the Chinese Challenge to the International Order , International Studies Association 41st Annual Convention, March 14-18, 2000 , Columbia International Affairs Online www.ciaonet.org/ ,16-8-2005

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε ότι η Κίνα δεν έχει ούτε την θέληση ούτε τις ικανότητες να προκαλέσει την αμερικάνικη πολιτική στην παρούσα φάση. Μπορεί μελλοντικά να έχει πολλές πιθανότητες να αποτελέσει έναν ισχυρό περιφερειακό ηγεμόνα αλλά το να καταστεί μία υπερδύναμη σε παγκόσμιο επίπεδο που θα προκαλέσει την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ είναι αμφίβολο τουλάχιστον για πολύ καιρό ακόμα. Η οικονομική ανάπτυξη είναι σημαντική αλλά δεν φτάνει. Η Κίνα πρέπει να προχωρήσει σε σημαντικές μεταρρυθμίσεις ώστε να μπορέσει να μετουσιώσει αυτά τα οικονομικά οφέλη σε ουσιαστική ισχύ ,διατηρώντας παράλληλα την εσωτερική της σταθερότητα, και με προσοχή ώστε να μην προκαλέσει τα αμερικάνικα αντανακλαστικά. Οι στρατιωτικές ικανότητες της Κίνας θα αυξηθούν , ιδιαίτερα με την εισαγωγή προηγμένων οπλικών συστημάτων από τη δύση, αλλά για να μπορέσει να γίνει μία ουσιαστική ανεξάρτητη στρατιωτική δύναμη θα πρέπει να είναι σε θέση να παράγει τεχνολογική καινοτομία στο εσωτερικό της και να την εφαρμόσει πάνω στα οπικά συστήματα. Αυτό βέβαια αποτελεί μία πολύπλοκη διαδικασία με αβέβαιο αποτέλεσμα και δεν αρκεί μόνο η οικονομική ανάπτυξη όσο μεγάλη και διαρκής και αν είναι. Επίσης η αναπτυξιακή της διαδικασία υπόκειται σε όλους τους κινδύνους της παγκοσμιοποίησης καθώς και στα στρατηγικά εργαλεία που μπορούν να εφαρμόσουν οι υπόλοιπες δυνάμεις για να ελέγξουν την πορεία της οικονομίας της. Όλα τα παραπάνω συμπεράσματα ασφαλώς τα έχει συνειδητοποιήσει η κινεζική ηγεσία και έχει προσαρμόσει την πολιτική της. Δεν προκαλεί την Αμερική και τηρεί μία ήπια στάση στις πολιτικές με τους γείτονες της(με την εξαίρεση ασφαλώς της Ταϊβάν).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Μέσα από αυτή την εργασία προσπαθήσαμε να αντιμετωπίσουμε μία από τις κύριες αδυναμίες και διαλεκτικές προκλήσεις της ρεαλιστικής θεωρίας. Ο ρεαλισμός παρόλες τις διαφοροποιήσεις του και τις αδυναμίες του παραμένει το κυρίαρχο υπόδειγμα των διεθνών σχέσεων , και οι περισσότερες θεωρίες διεθνών σχέσεων εξακολουθούν να αναπτύσσονται σε αναφορά με αυτό. Εάν δεν μπορέσει να εξελιχθεί ώστε να ενσωματώσει τα οικονομικά στο πεδίο της υψηλής πολιτικής δεν θα μπορέσει να προχωρήσει και να ανταποκριθεί στις προσδοκίες των μελετητών των διεθνών σχέσεων και θα περιοριστεί στο διάλογο για την επικράτηση της συνεργασίας ή της σύγκρουσης στο διεθνές σύστημα.

Το πρόβλημα είναι πως και κάτω υπό ποιους όρους μπορεί να γίνει η ενσωμάτωση των οικονομικών στην υψηλή πολιτική. Η σχέση ασφάλειας και πολιτικής είναι αναντίρρητη, όλοι που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις δεν μπορούν να αποφύγουν αυτόν τον συσχετισμό. Στην πιο απλοϊκή του μορφή οι οικονομικές δυνατότητες ενός κράτους αποτελούν την βάση για τις στρατιωτικές δυνατότητες του κράτους. Αλλά σε ένα σοβαρό υπόδειγμα σαν τον ρεαλισμό όπου η ισχύς κατέχει έναν κεντρικό ρόλο και λαμβάνοντας υπόψη τον αδιαίρετο χαρακτήρα της ισχύος αυτές οι απλοϊκές μορφές δεν μας καλύπτουν. Υπάρχει απόλυτη ανάγκη να διασαφηνίσουμε αυτή την σχέση.

Συναντάμε όμως μία δυσκολία στον καθορισμό αυτής της σχέσης. Εφόσον οι πολιτικοί στόχοι και οι προσανατολισμοί του κράτους δεν αλλάζουν σε ένα άναρχο διεθνές περιβάλλον τότε θα πρέπει να αναζητήσουμε το πρόβλημα στην άλλη πλευρά αυτής της αμφίδρομης σχέσης στην οικονομία. Ο λόγος που επιλέξαμε να στραφούμε στον διάλογο μεταξύ μερκαντιλιστών και φιλελεύθερων είναι επειδή μας υποδεικνύει ακριβώς το πρόβλημα που υπάρχει στο καθορισμό της σχέσης μεταξύ οικονομίας και ασφάλειας. Οι στόχοι των μερκαντιλιστών τόσο πριν όσο και μετά τη διαμόρφωση της νεομερκαντιλιστικής θέσης δεν άλλαξαν , παρέμειναν προσανατολισμένοι στην ισχύ και την εθνική ασφάλεια. Αυτό που άλλαξε ήταν η οικονομία τόσο ως προς το παραγωγικό

υπόδειγμα της διαδικασίας με την έλευση της πρώτης τεχνολογικής επανάστασης όσο και η δομή του παγκόσμιου οικονομικού συστήματος με τις σχέσεις και το βαθμό της αλληλεξάρτησης μεταξύ των οικονομιών.

Αντίστοιχα προσπαθήσαμε να οικοδομήσουμε την σχέση μεταξύ οικονομίας και ασφάλειας με τα σύγχρονα οικονομικοπολιτικά δεδομένα. Η έλευση της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης και το πέρασμα στη μεταβιομηχανική εποχή και η αλλαγή στο βαθμό και την μορφή της αλληλεξάρτησης απαιτούσαν έναν επαναπροσδιορισμό της ασφάλειας σύμφωνα με τα νέα δεδομένα. Το πρόβλημα με τον ρεαλισμό ήταν ,όπως παρουσιάσαμε παραπάνω, ήταν ότι δεν μπορούσαν να ενσωματώσουν την αλληλεξάρτηση και τις συνέπειες της στο πυρήνα της θεωρίας. Αυτό οφείλονταν στην υποβάθμιση των οικονομικών ζητημάτων σε σχέση με τα πολιτικοστρατηγικά ζητήματα.

Το παραγωγικό υπόδειγμα στην διαμόρφωση της ισχύος άλλαξε κατά ένα πολύ κρίσιμο τρόπο με την έλευση της τρίτης βιομηχανικής επανάστασης. Όλες οι βιομηχανικές επαναστάσεις όπως και οι πληροφοριακές επαναστάσεις είχαν καθοριστικές επιπτώσεις όσον αφορά τους τρόπους που οι άνθρωποι σχετίζονται μεταξύ τους, την παραγωγή των προϊόντων την λειτουργία και την διάρθρωση των επιχειρήσεων , τους τρόπους με τους οποίους το κράτος και οι κρατικές υπηρεσίες για την ασφάλεια και την εξωτερική πολιτική διεύθυναν τις υποθέσεις τους και μετασχημάτιζαν την δομή του διεθνούς συστήματος. Η Τρίτη βιομηχανική επανάσταση επέφερε όλες τις ανωτέρω παραδοσιακές λειτουργίες συνέδεσε τις ανθρώπινες υποθέσεις όπως ποτέ πριν και άλλαξε την κουλτούρα της γνώσης και της παραγωγής. Βέβαια αποτελεί βασικό αξίωμα ο ερευνητής να μην παρασυρθεί στο zeitgeist και να πιστέψει ότι " βρισκόμαστε στο αποκορύφωμα των ανθρώπινων επιτευγμάτων, ότι στεκόμαστε σε μία εποχή άνευ προηγούμενου ευημερίας ή μίας πρωτοφανούς καταστροφής "¹⁵⁶ Αυτό που προσπαθούμε να κάνουμε είναι να τοποθετήσουμε αυτές τις αλλαγές ,πιο εξειδικευμένα όσον αφορά την σύγχρονη εποχή, μέσα στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο λοιπόν η καινοτομία καθορίστηκε ως το συγκριτικό πλεονέκτημα. Η καινοτομία δεν αποτελεί ασφαλώς μία νέα έννοια αλλά ποτέ η εξέλιξη της δεν ήταν τόσο

¹⁵⁶ Martin Wight, Διεθνής θεωρία τα τρία ρεύματα σκέψης, Αθήνα Εκδόσεις Ποιότητα 1998, ΣΕΛ.7

ραγδαία και καθοριστική για την ανταγωνιστικότητα στον στρατιωτικό και τον εμπορικό τομέα όσο στα πλαίσια της αλληλεξαρτώμενης παγκόσμιας οικονομίας και του νέου τρόπου οργάνωσης της παραγωγής.

Η ανάπτυξη των ικανοτήτων όμως επιφέρει και ένα κόστος και στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η μείωση της αυτονομίας του κράτους και η εξάρτηση του από τις αγορές για τα αγαθά που του παρέχουν την ασφάλεια του, σε βαθμό που δεν έχει ιστορικό προηγούμενο. Τίθεται το δίλημμα μεταξύ της αυτάρκειας και των τεχνολογικών ικανοτήτων. Και οι δύο επιλογές έχουν άμεσες επιπτώσεις πάνω στην ισχύ, γεγονός που καθιστά δύσκολη την διαμόρφωση μίας βέλτιστης κρατικής πολιτικής.

Για να αποδείξουμε τους ισχυρισμούς μας εξετάσαμε την περίπτωση της διπολικής αντιπαράθεσης ΗΠΑ-ΕΣΣΔ. Η κάθε πλευρά της διπολικής αντιπαράθεσης εξέφρασε και μία όψη του νέου οικονομικού διλήμματος ασφάλειας. Η ΕΣΣΔ προσανατολισμένη σε μία πολιτική αυτάρκειας κατέστη ανίκανη να ανταποκριθεί στις αλλαγές στην οικονομία και οδηγήθηκε στην εξάρτηση και μετά στην κατάρρευση. Οι ΗΠΑ από την άλλη προσανατολισμένες στη διεθνή οικονομία βίωσαν μία εσωτερική πολιτική σύγκρουση όσον αφορά τις επιλογές τους στην ανταγωνιστικότητα και την αυτάρκεια. Και τα δύο παραδείγματα καταδεικνύουν την φύση του σύγχρονου οικονομικού διλήμματος ασφαλείας.

Τέλος προσπαθήσαμε να επεκταθούμε στο χώρο της Βορειοανατολικής Ασίας με επίκεντρο την Κίνα για να καταδείξουμε την διαφορά μεταξύ της παραδοσιακής σκέψης και της πρότασης μας. Η Κίνα μπορεί να αναπτύσσεται οικονομικά με γρήγορους ρυθμούς αλλά αυτό σε καμία περίπτωση δεν σημαίνει ότι θα καταστεί μία υπερδύναμη μέσα από αυτή τη μορφή της οικονομικής ανάπτυξης που διανύει τώρα. Πρέπει να μπορέσει να ανταποκριθεί στις σύγχρονες προκλήσεις με τις δικές τις καινοτόμες δυνάμεις αλλιώς στην περίπτωση αντιπαράθεσης με μία καινοτόμο δύναμη σαν τις ΗΠΑ θα έχει την τύχη της ΕΣΣΔ.

Υπάρχουν πολλά ζητήματα που αφήνει αναπάντητα ή δεν αναλύει εκτενώς αυτή η εργασία: ο ρόλος της δομής του διεθνούς οικονομικού συστήματος, τα οικονομικά

εργαλεία της πολιτικής, η σημασία του RMA(Revolution in the Military Affairs), η θέση των ασύμμετρων απειλών μέσα στο σχήμα και πολλά άλλα. Ευελπιστώ στην κατανόησή σας για αυτές τις παραλείψεις μου αλλά παραμένω ανοικτός σε οποιαδήποτε κριτική είτε αφορά της παραλείψεις μου είτε το ίδιο το επιχείρημα .

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

- Akio Morita και Shintaro Ishihara, Η ΙΑΠΩΝΙΑ ΠΟΥ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΠΕΙ ΟΧΙ, Αθήνα Α. Α. ΛΙΒΑΝΗΣ, 1990
- Albert O. Hirschman national power and the structure of foreign trade Berkeley University of California Press, 1980 [1945]
- Barry Buzan, Peoples States and Fear, New York :Harvester Wheatsheaf, 1991
- Beverly Crawford, Economic Vulnerability in International Relations--The Case of East-West Trade, Investment, and Finance, New York Columbia University Press 1993
- Charles Kindleberger (επιμέλεια), *The International Corporation* ,Cambridge: MIT Press 1970
- E.H. Carr , Η Εικοσαετής Κρίση 1919-1939 Εισαγωγή στη Μελέτη των Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα 2000 Εκδόσεις Ποιότητα
- Ethan Kapstein, *The Political Economy of National Security* New York: McGraw Hill 1992
- Ethan B. Kapstein και Michael Mastanduno(επιμέλεια), *Unipolar Politics: Realism and State Strategies After the Cold War*, New York Columbia University Press 1999
- Herbert Giersch (επιμέλεια), *Emerging Technologies*, Pennsylvania Coronet Books 1982
- Jean-Marc F. Blanchard , Edward D. Mansfield , Norrin M. Ripsman (επιμέλεια), *Power and The Purse: economic statecraft, interdependence and national security* Portland Frank Cass publishers 2000
- Joseph S. Nye Jr., *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power* New York Basic Books 1990
- Kenneth N Waltz, *Theory of International Politics*, New York McGraw-Hill, January 1979

- Klaus Knorr και Frank N. Trager (επιμέλεια), *Economic Issues and National Security*, Kansas University Press of Kansas 1977
- Margaret Esther Hirst, *Life of Friedrich List and selections from his writings*, New York Kelley 1965
- Martin Wight, *Power Politics*, New York Penguin 1986
- Michael L. Dertouzos και Joel Moses(επιμέλεια), *The Computer Age*, Cambridge MIT Press 1980
- Michael Doyle και J.John Ikenbery (επιμέλεια) *New Thinking in International Relations Theory*, New York Westview Press. 14 Σεπτεμβρίου 1997
- Michael Borrus και John Zysman(επιμέλεια), *The Highest Stakes: The Economic Foundations of the Next Security System*, New York Oxford University Press, 1991
- Michael Mastanduno, *Economic Containment: CoCom and The Politics of the East-West Trade*, Ithaca, New York Cornell University Press 1992
- Peter Paret (επιμέλεια), *Οι Δημιουργοί της Σύγχρονης Στρατηγικής: ΑΠΟ ΤΟΝ ΜΑΚΚΙΑΒΕΛΛΙ ΣΤΗΝ ΠΥΡΗΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ*, Αθήνα Εκδόσεις Τουρικής 2004
- Richard Rosecrance, *The Rise of the Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World*, New York Basic Books 1986
- Robert Gilpin, *Πόλεμος και Αλλαγή στη Διεθνή Πολιτική*, Αθήνα Εκδόσεις Ποιότητα 2004
- Robert Gilpin, *Πολιτική Οικονομία Των Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα Εκδόσεις Gutenberg 2000
- Robert Gilpin, *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία*, Εκδόσεις Ποιότητα Αθήνα 2002
- Robert Gilpin *U.S. Power and the Multinational Corporation* New York Basic Books 1975
- Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, Jr., *Power and Interdependence: World Politics in Transition*, Boston: Little-Brown, 1989
- Sir B. H. Liddell Hart, *Strategy* New York Praeger 1967
- Stephen Krasner, *Defending the National Interest: Raw Materials Investments and U.S. Foreign Policy* Princeton University Press, Princeton N.J. 1978

- W.O. Henderson, Friedrich List economist and visionary 1789-1846, London Frank Cass publishers 1983,
- Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Αμερικάνικο πολιτικό σύστημα και εξωτερική πολιτική:1945-2002,Αθήνα Εκδόσεις Ποιότητα 2002

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- Daniel Deudney και G. John Ikenberry, "Soviet reform and the end of the Cold War," *Review of International Studies* 17 1991
- F. Bergsten, "The Primacy of Economics," *Foreign Policy*, Summer 1992
- Ethan B. Kapstein, "International Collaboration in Armaments Production: A Second-Best Solution," *Political Science Quarterly* Vol 106, no. 4 Winter 1991-92
- Jacob Viner, "Power and Plenty as Objectives of Foreign Policy in the Seventeenth and Eighteenth Centuries," *World Politics*, Vol. 1, no. 1 October 1948
- Joseph Grieco, The Relative Gains Problem for International Cooperation, *American Political Science Review* Vol 87 No3 September 1993
- Jonathan Kirshner, Political Economy in Security Studies After the Cold War, *Review Of International Political Economy*, Vol 5, Number 1 January 1998
- Michael Mastanduno, "Strategies of Economic Containment: United States Trade Relations with the Soviet Union," *World Politics* Vol37 No 4 July 1985
- Miles Kahler, "External Ambition and Economic Performance," *World Politics* Vol40 No4 July 1988
- Paul Papayoanou, interdependence and the balance of power, *International Studies Quarterly*, Vol 41 No 1 March 1997
- Raymond Vernon και Ethan Kapstein, "National Needs, Global Resources," *Daedalus* Vol 120, no. 4 Fall 1991
- Ronald Montaperto και Karl Eikenberry, "Paper Tiger: A Skeptical Appraisal of China's Military Might," *Harvard International Review* Vol 18 No 2 Spring 1996

- Ronnie D. Lipschutz(επιμέλεια), *On Security*, New York Columbia University Press 1995
- Strelau, John, Clinton's Dollar Diplomacy, *FOREIGN POLICY* 97, Winter 1994-95, ΣΕΛ. 18-35
- Susan McMillan , Interdependence and conflict , *Mershon international studies Review*, Vol 41 No1 May 1997
- Walter. Lafeber, "The Tension between Democracy and Capitalism during the American Century," *Diplomatic History* 23:2 Spring 1999

Daedalus

- Raymond Vernon και Ethan Kapstein, "National Needs, Global Resources," *Daedalus* Vol 120, no. 4 Fall 1991
- Christopher Mark Davis, "The Exceptional Soviet Case: Defense in an Autarkic System," *Daedalus* 120, no. 4 Fall 1991
- Steve Weber, "Cooperation and Interdependence," *Daedalus* 120 No5 Winter 1991

Foreign Affairs

- George F. Kennan, "America and the Russian Future," *Foreign Affairs* Vol 29 No 3 April 1951
- X , The Sources of Soviet Conduct, *Foreign Affairs*, July 1947

International Organization

- Barry Buzan , Economic Structure and International Security: The limits of the Liberal Case, *International Organization* Vol 38 No4 Autumn 1984
- David A. Baldwin, Interdependence and Power : A conceptual analysis, *international organization* Vol 34 No4 Autumn 1980
- G. Garrett, "Global Markets and National Politics," *International Organization* Vol52 No4 Autumn 1998

- Joseph Grieco, "Anarchy and the Limits of Cooperation" *International Organization* Vol 42 No3 Summer 1988
- Michael Mastanduno, "Economics and Security in Statecraft and Scholarship," *International Organization* Vol 52 No4, Autumn 1998

INTERNATIONAL SECURITY

- Aaron L. Friedberg, "Ripe for Rivalry: Prospects for Peace in a Multipolar Asia," *International Security* Vol 18 No. 3 Winter 1993-94
- Dale C. Copeland, "Economic Interdependence and War: A Theory of Trade Expectations," *International Security*, Vol. 20, no.4 Spring 1996
- Theodore Moran, *The Globalization of America's Defense Industries: Managing the Threat of Foreign Dependence* , *International Security*, Vol 15 No 1 Summer 1990
- John J. Mearsheimer *Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War*, *International Security*, Vol. 15 No. 1 summer 1990
- John J. Mearsheimer, *The False Promise of International Institutions*, *International Security* Vol19 No3, Winter 94-95
- Kenneth N. Waltz, *The Emerging Structure of International Politics*, *International Security*, Vol 18 No2, Fall 1993
- Myron Rush, "Guns over Growth in Soviet Policy," *International Security* Vol 7 No3 Winter 1982-83
- Samuel Huntington, "Why International Primacy Matters," *International Security* 17:4, Spring 1993

The National Interest

- E. Luttwak, "From Geopolitics to Geo-economics," *The National Interest*, Summer 1990
- Richard K. Betts and Thomas J. Christensen, *China: Getting the Questions Right* , *The National Interest* Winter 2000

- Michael Borrus, Steven Weber, John Zysman και Joseph Willihngnaz, "Mercantilism and Global Security," *The National Interest* 29 Fall 1992

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

- Jim Hoagland ,Global Riddle: Who Is 'Us,' Who Is 'Them'?, The Washington Post , 24 Οκτωβρίου 1999, ΣΕΛ Β7
- Robert Kupperman και Tamara Kupperman, "The Politics of Pan Am 103," *New York Times*, 16 Νοεμβρίου 1991
- George Kennan, "The G.O.P. Won the Cold War? Ridiculous," The New York Times 28 Οκτωβρίου 1992, ΣΕΛ.21

INTERNET

National Defense University Center for Advanced Concepts and technology, <http://www.ndu.edu/>

Asia/Pacific Research Center , <http://aparc.stanford.edu/>

Columbia International Affairs online, www.ciaonet.org/

Stockholm International Peace Research Institute, <http://www.sipri.org>